

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

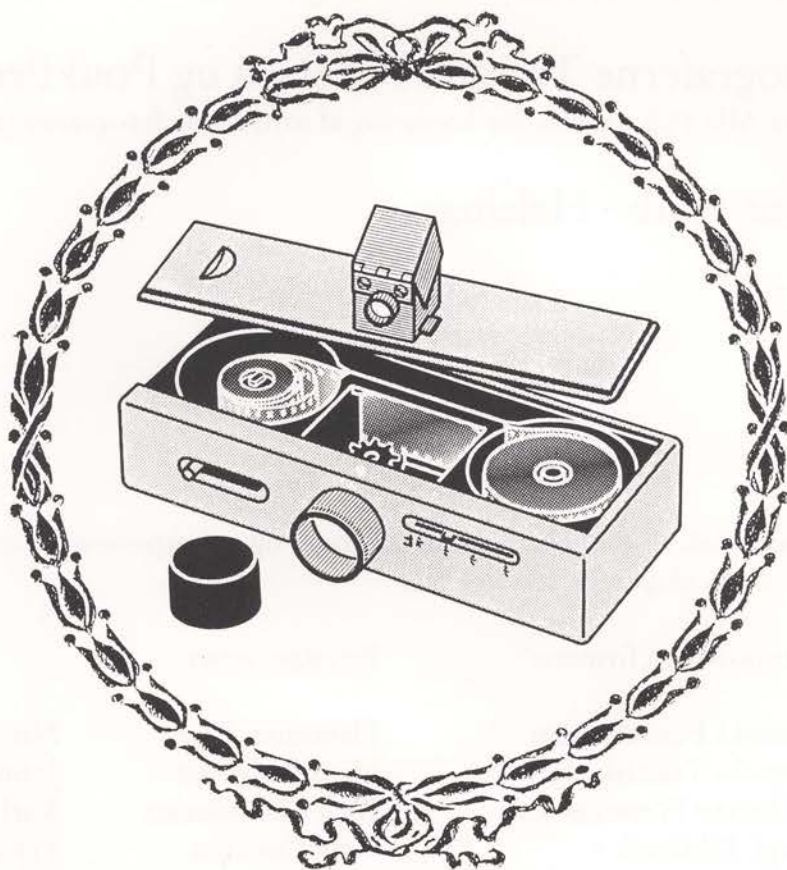
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jens Poul Andersen

1844-1935

Redaktion: Flemming Berendt
Farvefoto, sats og layout: Sigfred Løvstad

TEMANUMMER

En særlig tak til :

Hammerschmidt Repro. Sønder Allé 10, Århus som generøst har sponsoreret farveseparationen af de mange billeder.

Fotograferne Thomas Pedersen og Poul Pedersen.
Nørre Allé 44 b, Århus, for kopiering af sort/hvide fotografier og repro.

Lions Club - Helsing.

Ligeledes tak til nedennævnte institutioner og privatpersoner, som velvilligt har stillet deres ekspertise til rådighed.

Institutioner og firmaer:

Danmarks Fotomuseum
Danmarks Tekniske Museum
Det Danske Filmmuseum
Det kgl. Bibliotek
Helsing Kommunes Lokalhistro-
riske Arkiv og Museer
Nationalmuseet
Nordsjællandsk Folkemuseum
Rigsarkivet
Uge-Posten, Helsing
Værløse Egnsmuseum

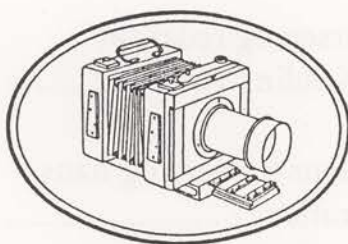
Privatpersoner:

Flemming Beyer	Nis Anker Larsen
Hans Bonnesen	John Løvstad
Eigil Christiansen	Karl Nielsen
Cote Cuculiza	Per Ask Nielsen
Erik Fersling	Svend Aage Madsen
Jørgen Gregersen	Andreas Trier Mørch
Niels Resdahl Jensen	Sonja Pedersen
Christian Jørgensen	Niels-Ove Rolighed
Astrid Kierkegaard	Erik Schrøder
Aase Kristensen	Svend Svendsen
Jørgen Larsen	Jens Vellev
Knud Larsen	

I anledning af snedker- og kamerakonstruktør Jens Poul Andersens 150 årsdag den 26. oktober 1994, og Danmarks Fotomuseums 10-års jubilæum præsenteres dette temanummer om J.P.A.'s livsværk.

DANMARKS
FOTOMUSEUM

Dansk Fotohistorisk Selskab

På grundlag af breve deponeret af Nationalmuseet på Danmarks Fotomuseum - J.P.A.'s værktøjssamling deponeret på Nordsjællandsk Folkemuseum præsenteres hidtil ukendte fotohistoriske oplysninger om Jens Poul Andersens liv og virke.

Fhv. museumsleder Sigfred Løvstad's mangeårige indsamling af "Nellerød-kameraer" og skriftligt materiale suppleret med Flemming Berendt's research er basis for dette temanummer.

Indholdsfortegnelse

En biografi	6
Landsbysnedkerens fototekniske konstruktioner	14
Værksted og værktøj	38
Breve fra og til Jens Poul Andersen, Peter Elfelt og Holger Rosenberg	42
J.P.A. kamera nr. 232	57
Jens Poul Andersen og redaktør Bertel Møller, Kolding Avis	58
Hugo Matthiessens kamera og hans danmarksfotografier	62
Kendte Jens Poul Andersen "Nellerød-kameraer" og kinoudstyr m.v.	64
Samlet oversigt (1994) J.P.A." Nellerød-kameraer" kinoudstyr m.v.	71

Jens Poul Andersen

1844-1935

Kamerabyggeren fra Nellerød

Den selvbevidste almuesnedker Jens Poul Andersen iført sort bowlerhat og spidssnude "franske" træsko i samtale med den noble verdensmand kgl. hoffotograf Peter Elfelt.

En biografi . . .

Flemming Berendt

Barndom og opvækst

Jens Poul Andersen blev født den 26. oktober 1844 på gården "Avleholm" i Huseby ved Helsingør, som søn af gårdejer Anders Pedersen (ca. 1817-1878) og Ane Sørensdatter (ca. 1821-1904). Jens Poul kom til verden fem år efter, at franskmændene Louis Mandé Daguerre havde præsenteret daguerreotypiet og hermed verdens første fotografapparat.

Kameraet, denne enkle trækasse, med matskive og objektiv, skulle få afgørende betydning for J.P.A.'s voksne liv. Opvækstårerne var præget af begrænset skolegang og landlig idyl på faderens gård ved Arresø i det smukke Nordsjælland.

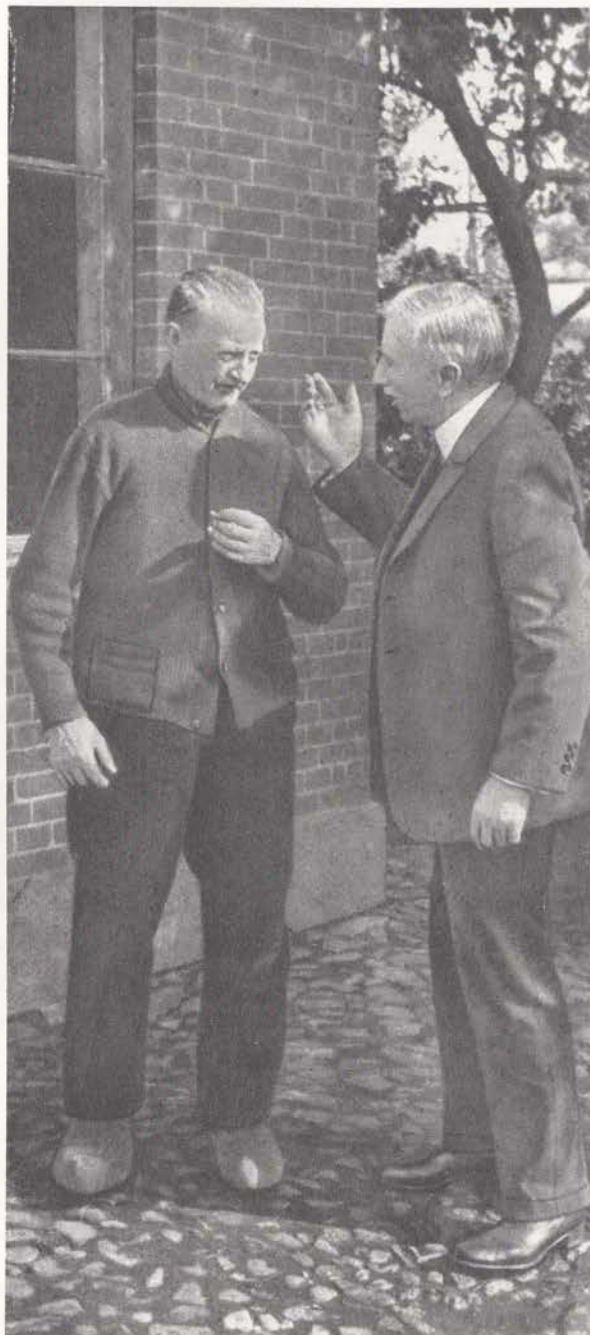
Gårdejer Anders Pedersen var en flittig mand, som ud over sit landbrug var interesseret i snedkerarbejde, bl.a. reparerede han redskaber og landbrugsmaskiner for egnens befolkning. I gårdens huggehus var indrettet et arbejdssted, udstyret med værktøj, høvle- og drejebænk, og ikke mindst allehånde materialer. Den sparsomme skolegang gav den videbegærlige og eksperimenterende dreng tid til at hjælpe faderen med hans snedkermæssige sysler. Det skulle tidligt vise sig, at det håndværksmæssige arbejde lå godt for drengens rolige og kreative gemyt. Allerede i en alder af 12 år var han i stand til at tegne, konstruere og fremstille en kommode, og da han nåede konfirmationsalderen i 1858, havde han erhvervet sig så megen færdighed, at han kunne aflægge laugsprøve i snedkerhåndværket.

Kunstmaleren P.C. Skovgaard

Blandt de mange kunder fra det nordsjællandske område, som fik glæde af de veludførte småreparationer og gedigne frembringelser var kunstmaleren P.C. Skovgaard (1817-1875). Vi kan foreløbig kun gisne om, hvad kunstmaleren fik udført af arbejder hos J.P.A.'s far. Men en stor del af kunstnerens malerier prydes af meget

specielle håndudskårne egestræsrammer. Under de mange besøg på værkstedet har P.C. Skovgaard vist interesse for Jens Pouls usædvanlige evner. Hans smukke, sirlige tegninger og talent for formgivning har gjort indtryk, og kunstmaleren påtager sig at protegere J.P.A.

Han foreslår den unge mand, at få en faglig grunduddannelse, adgangsbilletten til Kunstakademiet. Jens Poul kommer i lære hos en malermester i Frederiksværk. Malerfaget bliver imidlertid hurtigt opgivet, hans lyst og evner går i retning af at arbejde i træ og metal.

J.P.A. i ivrig samtale med Peter Elfelt, den person, som fik mest betydning for den nyetablerede snedkermester. Foto: Fa. Elfelt.

På højskole

Året 1865 bliver et vendepunkt i den unge Jens Poul Andersen's livsbane. Ved hjælp af kunstmalerens venner, får han mulighed for at supplere sin mangelfulde skolegang, som han selv engang karakteriserede med ordene: "De fleste af Børnene var ikke stort klogere, da de kom ud af Skolen, end da de gik ind i den". Den videbegærlige unge mand indskrives på den Classenske

I Fortunagaardens udhus eller huggehus havde faderen indrettet sit lille snedkerværksted. Her lærte sønnen faderens færdigheder.

Foto: Elfelts "Stereoskop-galleri" nr. 118.

Højskole i Frederiksværk. Et højskoleophold strakte sig over fem måneder. Særlig fagene matematik og fysik får afgørende indflydelse på hans liv.

Fundamentet for anvendelse af fysikkens love bliver grundlagt. Han udviser usædvanlige evner, og lærerne forbavses ofte over deres elevs logiske løsninger på indviklede eksperimenter. Den velorienterede mønsterelev stiller ofte flere spørgsmål, end fysiklæreren kan svare på. I faget tegning fremstiller han løsningsmodeller, som er svære at forstå, men som utvivlsomt har været idékonstruktioner til senere "opfindelser", bl.a. en skytte-anordning, som binder garnknuden omkring det indhøstede neg, et væsentlig bidrag til opfindelsen af en "selvbinder-høstmaskine".

Umiddelbart efter højskoleopholdet får han ansættelse på den københavnske møbelfabrik, Severin & Andreas Jensen, Kongens Nytorv 13, samme adresse som det nuværende Magasin's ejendom i København. Arbejdet hos den kendte møbelfabrikant har givet ham yderligere lærdom i snedkerhåndværkets ædle kunst. Firmaet var kendt som ekspert i overfladebehandling af træ.

Et område som havde J.P.A.'s allerstørste bevågenhed. Snedkerfirmaet leverede i øvrigt møbler til den kongelige familie og den "Den Nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstilling" i 1888.

"Håndbog i Fotografi"

I 1865 stifter J.P.A. bekendtskab med den første "Haandbog" for udøvende fotografer på dansk: L.G. Kleffels "Fuldstændig Veiledning i praktisk Fotografi". Bogens detaljerede beskrivelser af den fotografiske proces, men ikke mindst konstruktionen af et fotografiapparat bliver endnu en inspirationskilde, som sætter ham i gang med at fremstille sit første fotografiapparat. Den tyske forfatters indledende bemærkninger bliver gnisten, der tænder interessen hos den modtagelige unge mand:

"Ved dens Hjælp (fotografien) bliver det let for os at gjengive og mangfoldiggjøre gamle Haandskrifter, Documenter, Pennetegninger og Kort med største Skarphed og Nøiagtighed, saa man ikke er i stand til at skjelne Copien fra Originalen, og man kan saaledes bringe disse Ting til almindelig Kundskab. Ved dens Hjælp kommer Efterverdenen til at besidde et tro Billede af vore Tider og Dage! Historikeren vil, medens han nedskriver Historien om Fortidens Slægter og forlængst hensmuldrede Individuer, være i stand til at see Individerne for sig og benytte deres tro Ansigtstræk, deres Dragter, Bohave m.m., til sin Beskrivelse. Alt dette er Fordele og Nydelser, som vi have denne prægtige Videnskab at takke for; men vi tør haabe, da vi i den korte Tid, som er henrunden siden dens Opdagelse, have gjort saa store Fremskridt, at der maa kunne gjøres endnu meget Mere.

Lysets, Varmens og Elektricitetens Virkninger ere langt fra saa tilstrækkelig udforskede og bekjendte, at vi nok tør gjøre Regning paa nye Opdagelser, om hvilke Ingen vistnok nu har nogen Anelse. Lad os derfor ufortrødent skride frem paa den anviste Vei og ikke overse det Allermindste af hvad der forekommer eller afviger i vor Praxis fra det Sædvanlige; thi ofte bliver netop dette Kilden til store nye Resultater". En anden bog som får betydning for ham er: "Kortfattet Anviisning til

at dreie, arbejde i Metaller og slibe optiske Glas" af forfatteren F.R. Friis. Denne bog udkom i 1867 - og blev startskuddet til bygning af den drejebænk samt værktøj, som er grundlaget for at fremstille bl.a. de fototekniske produkter.

Snedkermester Jens Poul Andersen

I 1875 afhænder faderen gården i Huseby og flytter til Nellerød for at overtage morfaderens gård, "Fortunagaarden". J.P.A. følger med, hvorefter far og søn i fællesskab etablerer et værksted. Gårdens beliggenhed ved Nellerødvejen, hovedfærdselsåren mellem Hillerød og Helsingør, er central. Strækningen tilbagelægges af de omkringboende, som i stadig stigende omfang indleverer reparationer på det lille værksted. En af disse kunder var fotograf Carl Rathsach (1839-1911) fra Hillerød. Under et besøg på værkstedet i 1879 præsenterer han sin bydreng, og senere elev, den 13-årige Peter Lars Petersen (1866-1931), som fra 1901 bærer navnet kgl. hoffotograf Peter Elfelt. Han skulle blive den person, som fik mest betydning for den nyetablerede

1875 overtager Jens Poul Andersen far sin morfars gård "Fortunagaarden" i Nellerød. I 1898 udstykkes de omtalte 1.600 m² fædrene jord til det der i dag hedder Nellerødvej 20.
Foto: Elfelts "Stereoskop-galleri" nr. 309

snedkermester. I 1883, efter udstået læretid, får Peter L. Petersen ansættelse hos den københavnske fotograf Johannes Petersen (1845-1936), samtidigt indgår han en kontrakt med J.P.A. og bliver eneforhandler af hans "Nellerød-kameraer". Et samarbejde der skulle vare hele livet !

I 1898 bliver der udstykket 1.600 m² fra den fædrende jord med adressen Nellerødvej. Jens Poul Andersen vil løsrive sig, og går i gang med at bygge sit eget lille hus af den arv, han får efter

faderens død. Han dræner først jorden ved hjælp af et sindrigt dræningssystem, som han selv konstruerer. Herefter indsamler han kampesten fra de omkringliggende marker, kløver dem, de skal udgøre husets fundament. At det har været nødvendigt, får man sandelig et indtryk af, når loftetagen i dag tages i øjesyn. Hele tagkonstrukt-

Den myreflittige J.P.A. poserer i selvbygget saksestol. Den var konstrueret som sidde og arbejdsstol, idet sædet kan reguleres ved hjælp af to indskydningspaler. Privat eje. (Fotograf ukendt)

tionen er tappet sammen, og udført i fuldkantet lærketræ, så hårdt som granit. Alt træværk, døre, gulve og paneler er fremstillet med omhu og akkuratelse af mesters egen hånd. Efter tre års arbejde står huset færdigt, hvorefter alle dets vægge kalkes okseblodsbrøde, en farve som ikke ændres i hele hans liv.

Sideløbende tegner og fremstiller han sine egne møbler, hvoraf et skab, en skænk og en kommode stadig befinder sig i huset. I 1902 lyder ejendomsvurderingen på over 4.000 kroner !

En rejse til England

Peter L. Petersen ønsker at hans kamerakonstruktor skal være på forkant med udviklingen i det store udland, og i 1887 arrangerede "Rejsestipendieforeningen" en englandstur. De tilmelder sig, og rejser sammen til Manchester for at studere britisk kameraproduktion. Det er på denne rejse fotograf Peter L. Petersen optager stereobilleder med J.P.A.'s første stereokamera, bl.a. af kapellet i Newcastle, stereobillede nr. 1, en idé som udvikler sig til at blive en forrygende salgssucces.

Efter hjemkomsten fra England fortsætter J.P.A. med at konstruere og fremstille kameraer efter eget koncept og design. Han beslutter sig til at deltage i "Den Nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstilling" i København 1888, hvor hans apparater tilmeldes udstillingen under gruppe 12 som nr. 36: "Andersen J.P. Mekanikus Nellerød pr. Helsingør - Kameraer og Stereoskoper". I Dansk Fotografisk Tidsskrifts septembernummer beskrives udstillingen af Leopold Hartmann:

"Af fotografiske Cameraer, Præparater og andre Hjælpemidler findes forholdsvis faa paa Udstillingen. Hr. Mekaniker Andersen i Nellerød har udstillet en Del veludførte Camera'er, ved dette Omraade".

Udstillingsforløbet er dog ikke tilfredsstillende for "Mekanikus" Jens Poul Andersen, som skriver i et brev til "Fællesrepræsentationens" stifter og formand, fabrikant Axel Meyer, at han føler sig krænkede over den behandling, der bliver ham til del. Med sin smukke og sirlige skrift anklager han udstillingskomitéen og ønsker at få svar på, hvorfor udstillede fotografiapparater af langt rin-

Jens Poul Andersen slikker solskin udenfor sit hus. Og som næsten altid - iført bowlerhat. (Fotograf ukendt)

gere kvalitet end de to af ham udstillede har fået "hædrende Omtale", medens hans apparater er forbigået i tavshed. Bittert anklager han medlemmer af bedømmelseskomitéen for at de promoverer udenlandske "Kamera Importører, som har lagt uvilje imod Andersen for dagen". Det siges, at han fra denne dag udelukkende kaldte sig snedker!

Han fortsætter dog med at dygtiggøre sig, og allerede året efter søger han og får tilkendt et rejselegat til Verdensudstillingen i Paris 1889. På

denne rejse, sammen med Peter L. Petersen, medbringer han en spadserestok med indbygget fotografiapparat. Ved grænsen mellem Tyskland og Frankrig bliver J.P.A. tilbageholdt i flere timer, mistænkt for spionage. På turen besøger

Lysten til at stifte familie var ham fremmed, men de nærmeste slægtninge og naboer besøgte ham ofte. (Fotograf ukendt)

han forskellige tyske kamerafabrikker, hvor han får erfaringer vedrørende indkøb og udvælgelse af træsorter.

Den 1. maj 1890 etablerer Peter L. Petersen eget atelier på Købmagergade 64, hjørnet af Kultorvet. Salget af "Nellerød-kameraer" forøges støt i tiden fremover.

Mennesket J.P.A.

Jens Poul Andersen var et myreflittigt menneske, han arbejdede fra den lyse morgen, hvor man kunne se ham stå i sit værksted, dybt engageret i sit virke. En god lang arbejdsdag varede til midnat. Sådan var det i hans bedste og mest aktive leveår.

Den spændstige, ranglede skikkelse var altid iført en sort bowlerhat og strikket vest - for enden af de lange ben et par spidssnude "franske" træsko. Kroppens bevægelser var sindige og præcise, han udstråede målbevidsthed og energi - en person som nok kunne sætte sig i respekt.

Hans enkle levevis begyndte fra morgenstunden, med te og honning-madder. Fra broderdatteren, Ane Andersen, ved vi, at middagsmenuen bestod af kogt torsk, der serveredes mandag, tirsdag og onsdag, medens torsdag, fredag og søndagsmenuen stod på klipfisk, som aftensmad altid saltet flæsk. Han glædede sig imidlertid altid, når Peter Elfelt medbragte den obligatoriske pose wienerbrød.

Københavnervisit

Der var tilsyneladende intet, som kunne ændre på hans levevis. Når han lejlighedsvis aflagde besøg hos fotograf Peter L. Petersen, var det som regel i forbindelse med levering af et specialbygget kamera eller drøftelse af nye bestillinger. Turen gik da med tog fra Kagerup til Hillerød, videre mod København, hvor han boede hos familien. Det var sædvane, at hoffotografen inviterede til frokost i det fornemme Hotel d'Angleterre på Kongens Nytorv.

Vi ser dem for os, den noble Peter Elfelt side om side med den sindige almuesnedker spadserer fra Østergade til hotellet, hvor den forudbestilte frokost stod klar. Medens Peter Elfelt nød sin halve hummer, postej og ost med en flaske Riesling, var menuen for Jens Poul Andersen mere spartansk: fire rundtenommer rugbrød med fedt og spegepølse, dertil postevand!

Jens Poul Andersen var også musikalsk, han byggede sin egen violin og spillede for familie og venner, efter sigende var han en habil violinist. Lysten til at stifte familie var ham fremmed, han forblev ungkarl hele sit liv, intet skulle distrahere hans tankevirksomhed, og den personlige bekendtskabskreds var lille.

I en længere periode omkring århundredskiftet havde han ansat en husbestyrerinde, Stine Jørgensen. 1895 ansatte han en lærling, Marius Laurits Christiansen, som blev udlært i 1899. J.P.A.'s helbred var tilsyneladende godt, men omkring 1912 udvikledes en døvhed, som forværredes med årene, og som i høj grad bidrog til hans indesluttethed, selv over for de nærmeste naboer. Det fortælles, at når der kom kunder på værkstedet, fremdrog husbestyrerinden et kohorn, hvori hun råbte, at der var besøg. J.P.A. fremstillede i øvrigt et miniature-høreapparat, som han dog sjældent brugte.

Sølvmedalje til J.P.A.

Det var uhyre svært, for ikke at sige næsten umuligt, at få ham til at deltage i de aktiviteter, som Dansk Fotografisk Forening arrangerede. En undtagelse var dog i 1906, da foreningen ville bære ham med en sølvmedalje ved en fest. Som det fremgår af referatet i Dansk Fotografisk

Forening's tidsskrift, kneb det med at få ham til hovedstaden, men det lykkedes, og den 25. oktober kunne foreningens formand, Peter Elfelt præsentere aftenens gæst, her refereret af foreningens sekretær:

"Hr. Elfelt dvælede i et længere og varmt følt Foredrag ved denne geniale og beskedne Mands Livsværk, fortalte om hans første famlende Forsøg for 40 Aar siden, om hans utrolige Flid og Snille, om alle hans Fremskridt og Sejre og fremhævede atter og atter, at ingen Vanskelighed var i Stand til at standse hans Virketrang, ingen Fordring til et Apparat saa svær, end at den jo blev overvundet, og omtalte endelig hans sidste Arbejde, en vidunderlig udført Kinematograf, der endog overgik de fineste og bedste Apparater fra Udlandet.

Og saa var der den Fortjeneste ved Hr. Andersens Frembringelser, at de kun i meget ringe Grad var Kopier af andres, men i de fleste Tilfælde var selvstændige Opfindelser udstyrede med Masser af Finesser, som var ganske originale og endog ofte var blevne brugte af udenlandske Firmaer, uden at der var forandret saa meget som en Skruer i den originale Model".

Herefter blev en samling "Nellerød-kameraer" forevist, dels Elfelts egne, dels lånte apparater. Til sidst overrakte formanden D.F.F.'s sølvmedalje til J.P.A. som en påskønnelse af 40 års fortrinlig virksomhed i fotografiens tjeneste, hvorefter:

"Medlemmerne sluttede sig dertil ved at rejse sig og hilse Hr. Andersen med lange vedvarende Haandklap. Hr. Andersen takkede synligt bevæget for Foreningens Udmærkelse og forklarede i Løbet af Aftenen adskilligt om de forskellige Apparaters Tilblivelseshistorie".

Jens Poul Andersen var meget aktiv gennem hele sit liv, undtagen i perioder hvor gigten plagede ham voldsomt. Efterhånden som den høje alder lagde en dæmper på energi og virkelyst, levede han ubemærket og spartansk som altid. Som 90-årig oprettede han et testamente, hvorved Ane Andersen arvede det gældfri hus, samt alt indbo og værkstedet. Han efterlod sig ingen penge af betydning. Hun boede i huset til sin død i 1970. Når man i dag får kontakt med de lokale indbyggere i Nellerød, Helsingø og de mange

Jens Poul Andersen fotograferet på 80-årsdagen
d. 26. oktober 1924

Foto: Marius Laurits Christiansen (del af stereofoto)

småbyer, forbausnes man over den store indflydelse hans virke har udøvet. Andengenerations efterkommere udtaler sig med den største respekt

og agtelse, nogle kan endda fremvise redskaber og ting, som pågældende har lært at fremstille af sin far eller bedstefar, der har kendt snedkeren i det lille hus. En snedker, som jeg besøgte under min research, fremviste et komplet sæt snedkerværktøj, i en udførelse som kunne det være udført af mesteren selv. Hans bedstefar havde lært snedkerhåndværket af Jens Poul Andersen.

"Opfinderen" J.P.A.

Det er umuligt i dag at afgøre, hvilke konkrete "opfindelser" J.P.A. gjorde, udover dem der foreligger godkendte patentansøgninger på indenfor det fotografiske område. Han fik den 1. juni 1877 overrakt et dokument på Bernstorff Slot, forsynet med kong Christian IX's segl og underskrift, hvilket gav ham eneret på en opfindelse i 5 år. Derudover konstruerede han udspekulerede brandalarmer til redning af kreaturer. En cykel (vælte-peter), mekaniske forbedringer af Malling-Hansens skrivekugle og sættemaskinen samt et messingmikroskop, som er fundet i privat eje. Den før omtalte "meje- og selvbindermaskine" blev færdigtegnet og indgivet til et patentbureau.

Familie og venner samlet omkring Jens Poul Andersen på hans 90-årsdag d. 26. oktober 1934.

Efter tre års arbejde kunne bolig og værksted tages i brug omkring århundredskiftet. Indenfor de to vinduer i gavlen havde J.P.A. indrettet værksted.

Foto: S. Løvstad 1977.

Her fandt man konstruktionen for fantastisk, hvilket blev ham gjort bekendt ved et fremmøde. Man så på den "tavse og sære" snedkermester ovenfra og nedefter, hvorefter der forlangtes et urimeligt højt patenthonorar, som man vidste J.P.A. ikke kunne præstere. Efter hjemkomsten til Nellerød blev tegningerne lagt i en stor slidt mappe og glemt. Kort tid efter hans død brændtes alle tegninger og papirer, deriblandt en notatbog, hvori alle hans nummererede fotografiapparater var opført - ingen skulle grine ad den "sære" mands gerninger !

Slutspil

I april 1933 optræder for sidste gang en annonce i Dansk Fotografisk Tidsskrift, hvori J.P.A. tilbyder: *"Reparation af Kameraer og Stativer, samt modtager Bestilling på nye"*.

Han er da 89 år. Endnu føler han sig i stand til at kunne udføre sit håndværk, men Jens Poul Andersens lange og indholdsrige liv er ved at ebbe ud. I forsommeren 1935 begynder det for alvor at gå ned ad bakke. Den 13. juli skal blive hans sidste dag.

Begravelsen foregik i stilhed på kirkegården i Maarum, kun få mennesker fulgte ham til graven. Den person, som bedst af alle, der kunne have skrevet hans nekrolog, kongelig hoffotograf Peter Elfelt, var død tre år tidligere. Det skulle derimod blive en anden beundrer, forfatteren og globetrotteren Holger Rosenberg, som i et lille mindeskrift "Geniet fra Nellerød" fortæller om hans liv og gerning.

Med sit livssyn - der i alle måder var præget af behov for mådehold og troværdighed - ville Jens Poul Andersen have fundet det meget upassende

at man kaldte ham: "Geniet fra Nellerød". Han var håndværker. En opfindsom mand, som med stor håndværksmæssig formåen og uhyre flid brugte alle kræfter og sin usædvanlige forståelse for en opgaves tekniske og æstetiske muligheder for at fremstille ting af bemærkelsesværdig kvalitet.

På hans beskedne gravsten står indhugget titlen: "Snedker" - med rette kunne der have været tilføjet: opfinder, kamerabygger, mekanikus, optiker, tegner, violinbygger og fotograf !

Litteraturhenvisninger:

- Dansk Fotografisk Tidsskrift 1887. s.369. 1888. s.871924,s.95.
 Illustreret Familie Journal, 4/8 1924.
 Dansk Fotografisk Tidsskrift. Oktober 1906.
 Elfelt, Peter: Egen beretning til Ordenskapitlet 1909.
 Rosenberg, Holger: Frederiksborg Amts Årbog 1941. s. 3-15.
 Illustreret Familie Journal 4.8.1964.
 Frederiksborg Amts Avis 13.3.1971. og 14.10.1972.
 Billedbladet 16.april 1971.
 Foto & Smalfilm nr.12.1974.
 Rosenberg, Holger: Jorden rundt med Holger Rosenberg. Hasselbalchs forlag, København 1951.
 Elfelt, Peter: Beretning på D.F.F.'s foreningsmøde 25. oktober 1906.
 Politiken 1925: Naturgeniet fra Nellerød.
 Mentze, Ernst: Focus 1944. Epokegørende opfindelse i ny belysning.
 Geniet fra Nellerød fylder 100 Aar. Jul i Nordsjælland 1944. S. 58.
 Hending, Arnold: Geniet, man har glemt. "Hus & Hjem" 1945.
 Uhrskov, Anders: Kultur og Folkeminder VII. s. 108. 1955.
 Hansen, Anders: "Jul i Nordsjælland 1956". Dansk film begyndte hos snedkeren i Nellerød.
 Heinberg, Åge: "Se & Hør" 24. januar 1958. Danmarks Edison var snedker i Nellerød.
 Vejby-Tibirke årbog 1970-71.
 Wiberg, Mogens: Nordsjællands geni ved at blive glemt. Frederiksborg Amts Avis 13. marts 1971.
 Hansen, Anders: Et geni i landsbyen. Berlingske Tidende 12. januar 1978.
 Nielsen, Svend: 50 års jubilæet for J.P.A. Frederiksborg Amts Avis 14. oktober 1981.
 Andersen, Mette: Geniet fra Nellerød bag Elfelts kameraer. Nordsjælland 28. april 1983.
 Nielsen, Svend: Geniet fra Nellerød
 - en dansk Edison.
 Jørgensen, K.O.B.: Jens Poul Andersen. Om fotoapparater og om "Geniet fra Nellerød", 1981.
 Hending, Arnold: Da isbjørnen var lille. Urania. 1945.
 Løvstad, Sigfred: Om danske kamerafabrikanter. Teknisk Museum's årbog 1981.
 Adresseavisen: 27.7.1840.
 Nyere Helsingborg-Posten: 15.8.1840.
 Beretning fra Dansk fotografisk Forening, VIII, 1894 s.218f., 220, 229f.
 Politiken 7.12.1894.
 F.Henriksen: Menn. (Aarsberetning), I, 1917, s. 396-97.
 Thorvaldsens Museum Aarsberetning 1917.
 N.T.f.F. VI, 1922, s. 1-5.
 N.T.f.F. X, 1926, s. 81-82 og 114-115.
 D.f.T. XLIV, 1922, s. 2ff.
 Robert Meyer: History of Photography, Jan. 1978.
 Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danmarks til og med år 1920.
 Kbh. 1986.
 Louis E. Grandjean og Albert Fabritius: Den lille Portrætkunst. Gyldendal 1949.

Landsbysnedkerens fototekniske konstruktioner

Sigfred Løvstad

Foran mig står en række af Jens Poul Andersens kameraer og andre fotografiske tilbehørsdele. Der kræves ikke den store håndværksmæssige viden for at se, at her har vi at gøre med en mester i faget. Med stor omhu er der kælet for detaljerne. Det træder tydeligt frem, selv om de fleste af tingene bærer præg af brug gennem mange år. Det er også naturligt, at han er blevet dygtigere med årene.

J.P.A.'s første kamera eksisterer desværre ikke mere.⁽¹⁾ Vi ved det blev fremstillet allerede i 1866. Men der er stadig bevaret nogle få tidlige kameraer. At de er tidlige ses bl.a. på måden de er konstrueret på, samt at de er simplere udført, hvad angår en række detaljer, end vi ellers oplever ved de senere konstruktioner. Disse tidlige kameraer er heller ikke forsynet med de fort-

løbende numre, som kendetegner den senere kameraproduktion.

Hvornår J.P.A. er begyndt at nummerere kameraerne, ved vi ikke. Alle notaterne blev brændt efter hans død i misforstået omsorg for hans eftermæle. Ingen skulle grine af ham, den lidt sære snedker fra Nellerød. Det havde ellers været rart, om det stadig var muligt at bladre lidt i den notatbog, hvori han formentlig har nedskrevet alle numrene på de kameraer, der forlod værkstedet. To kameraer blev yderligere også mærket med årstal, nemlig de kameraer, som blev leveret til Peter Elfelt. I dennes nyinstallerede atelier prangede i 1890 det gedigne atelier- eller salonkamera fra værkstedet i Nellerød. J.P.A. var nået til nr. 140 og indhuggede tillige årstallet 1890 i

navnepladen. "Nået til" - ja, - men vi ved altså ikke, hvornår han begyndte at nummerere eller hvor mange kameraer, der allerede da var færdiggjorte. Det laveste nummer vi har kendskab til er nr. 97, det sidder på et rejsekamera (2). Kun kameraer er fundet forsynet med nummer. End ikke de store opretstående stereobetragtere findes der numre på. En undtagelse er en forlængertubus med nummeret 291. Men den må være en del af et kamerasystem. Stativer, der blev leveret sammen med et kamera, kan være forsynet med apparatets nummer.

Ifølge nummereringen skulle han have lavet 140 kameraer i tidsrummet fra 1866 til 1890, forudsat han begynder fra nummer ét. Det har vi dog ingen sikker viden om.

Lad os prøve at se på, hvor mange kameraer han senere har fremstillet. Det næste årstal, vi kender med sikkerhed, er 1904, hvor det andet salonkamera nr. 275 blev leveret til Peter Elfelt. Der kan således være tale om op til 135 kameraer i løbet af 14 år. Man kan dog ikke blot dividere 14 år med antal kameraer, det har ikke taget den samme tid at fremstille ret simple kameraer, som f.eks. kassekameraerne uden bælg nr. 228 og nr. 277, og så en langt mere kompliceret konstruktion som kinooptager nr. 252.

Kamera nr. 232 antages at være fremstillet i 1898, idet der findes en brevveksling angående kameraet fra det år. Det er sandsynligt, at toppen af hans produktion har ligget i årene fra først i 1880'erne til ca. 1905, hvor Jens Poul Andersen var i sin bedste alder.

Det er i øvrigt usikkert, hvordan han har styret nummereringen. Som lige nævnt ligger der dokumentation for, at nr. 232 er fremstillet i 1898, men det eneste kendte panoramakamera har nr. 235. Et billede optaget af Kgs. Nytorv med dette kamera kan med sikkerhed dateres til efteråret 1897!

I perioden fra 1904 til 1920 færdiggør han 45 apparater. Det årlige gennemsnit er langt mindre end i førnævnte periode.

Det angives på et kartotekskort i Danmarks Tekniske Museum, at kamera nr. 320 er fremstillet i 1920 og skulle være det sidste kamera J.P.A. har fremstillet. Jens Poul Andersen fyldte det år 76, og selv om alt tyder på, at han har været aktiv næsten helt frem til sin død i 1935, så har han næppe kunnet følge med i den rivende tekniske udvikling, der tog fart efter århundred-

skiftet. Desuden var helbredet begyndt at svigte. I et brev fra 2. januar 1920 til Elfelt skriver J.P.A. bl.a.: *"Jeg vedlægger listen over hvad jeg har lavet i 1919. Men det gaar stærkt nedad nu. Jeg har næsten ikke faaet udrættet noget i de sidste 3 Maaneder, jeg har lidt af Gigt i min ene Hoft, og har næsten ikke kunnet arbejde"*

Så sent som 1933 averterer J.P.A. med, at "reparationer og nybygninger udføres". Men der har næppe været meget for ham at lave.

Kameratyper

Det materiale, vi har til rådighed på nuværende tidspunkt til vurdering af Jens Poul Andersens kameraproduktion, omfatter ca. 50 kameraer samt en del fotografisk tilbehør. I begyndelsen er der overvejende tale om ret store pladeformater som 18x24 og 26x31 cm. Det lå i tiden. Senere i perioden vinder 12x16½ og 13x18 cm frem. "Småformater" som 8x10 og 9x12 cm er sjældne. J.P.A. fremstillede 3 - 4 standardmodeller, typisk i formaterne 12x16½ - 13x18 og 18x24 cm, der næsten var helt ens og sædvanligvis blev forsynet med aluminiumskassetter. Hvis en kunde havde specielle ønsker m.h.t. udforming af et kamera, kunne det sædvanligvis imødekommes netop i kraft af, at der ikke var tale om serieproduktion, men individuel fremstilling.

I perioden 1917-1924 fremstillede han fire små kameraer beregnet for 35 mm film. Se side 42.

Beskrivelse af de forskellige kameratyper og formater

I den oversigt over "Nellerød"-kameraer som er udarbejdet, bruges ofte betegnelsen rejsekamera. Nu kan man vel med god ret indvende, at man kunne rejse med ethvert kamera. Hvorfor så en typebetegnelse?

Det store atelier- eller salonkamera, som fotografen havde stående i atelieret, rejste han dog ikke uden videre nogen steder med. Fik han en opgave f.eks. i kundens hjem, ja, - så fandt fotografen sit rejsekamera frem. Da fotografierne på

den tid næsten altid var kontaktkopier, måtte der allerede før fotograferingen tages stilling til, hvor store billeder kunden ønskede. Dette valgte fotografen kamera og pladeformat efter.

Format 26x31 cm (Ill. s. 28)

De fem kameraer til format 26x31 cm nr. 97 - 119 - 120 - 161 og 225 er alle opbygget efter tidens tradition. Kameraet kan pakkes sammen til en flad kasse. Bagklappen er hængslet foruden. Den haspes fri så bagklappen kan lukkes ned, og står da vinkelret i forhold til forpladen. I denne stilling er bagklappen nu blevet til bundplade, og den fastgøres således, at kameraet bliver stabiliseret. Bælgen med matskive, der har været gemt bag i forstykket, trækkes ud og fastgøres i tre forskellige hak, alt efter hvor langt et udtræk der er behov for i den aktuelle situation. Når dette udtræk er fastgjort, kan der fokuseres. På udenlandske typer gøres dette som regel ved hjælp af to synlige tandstænger og to tanddrev, et i hver side. J.P.A. har løst opgaven på en elegant måde, ved en enkelt kraftig ikke synlig tandstang placeret i midten, samt et enkelt solidt drev under omtalte bagklap/bundstykke. I bagkanten er anbragt en libelle. Kameraer i denne størrelse blev altid anvendt på et solidt stativ.

Objektivbrættet kan skydes såvel vertikalt som horisontalt. Der kan være små afvigelser i konstruktionerne. Nellerødsnedkerens kameraer var ikke samlebandsarbejde.

Format 18x24 cm (Ill. s. 27 og 29)

Disse kameraer er opbygget på en helt anden måde og betegnes som kamera på optisk bänk. Denne bänk anbringes ved transport under det sammenklappede kamera, der derved udgør en kompakt helhed. Når kameraet tages i brug, trækkes for- og bagstykkerne - der er forbundet med en bælg - fra hinanden og sættes ved hjælp af koniske holdere fast på den optiske bänk. Der er flere forskellige holdere til rådighed. Der vælges den der passer bedst til brændvidden af det valgte objektiv. Bagdelen af kameraet placeres altid i den bageste holder, ved hjælp af et drev forskydes fronten, og muliggør således fokusering på matskiven.

Det er karakteristisk for disse rejsekameraer, at de ikke er forsynet med søger, der fokuseres direkte på matskiven. Objektivbrættet kan for-

skydes vertikalt og horisontalt. Selv om 18x24 cm kameraerne er næsten ens opbygget, findes der dog visse forskelligheder. Bagstykket med matskive er sædvanligvis aftageligt og kan erstattes med en anden til 13x18 cm kassetter. Nummereringen på disse kameraer består oftest af indhuggede bogstaver og tal i en aluminiumsplade, anbragt på det aftagelige bagstykke.

Format 13x18 cm

Disse kameraer kan være opbygget på optisk bänk eller bestå af en kasse med hængslet forplade. Kameraerne på optisk bänk er næsten lige så store som 18x24 cm apparaterne. Når forpladen på kassekameraerne lukkes ned, kan fronten med optik og evt. indbygget lukker trækkes ud med bælgen. Fronten fastgøres i koniske holdere på den udklappede forplade. Via en tandstang kan der fokuseres. Klapmodellen kan være forsynet med en konisk holder oven på apparatet til fastgørelse af en reflekssøger. J.P.A. leverede sådanne søgere til flere kameramodeller. De er dog ikke særlig præcise. Sædvanligvis er der indbygget jalousilukker i objektivbrættet.

Format 12x16½ cm (Ill. s. 31 og 32)

Man kan være i tvivl om betegnelsen rejsekamera er helt korrekt for disse modeller. Med to undtagelser er kameraerne kasseopbygget med hængslet forplade. De er forsynet med newtonsøger, eller konisk holder til den løse reflekssøger. Disse kameraer kan således udmærket anvendes som håndkamera. De er forsynet med meterskala, hvilket netop er typisk for kameraer konstrueret til brug uafhængigt af stativ, idet man derved kan indstille uden brug af matskive. Objektivbrættet kan forskydes i to retninger, samt udskiftes til anden brændvidde eller til stereooptagelser. Dertil kan der naturligvis fokuseres på matskiven. Nr. 135 er på optisk bänk, og nr. 228 er et kassekamera uden bælg, begge er udstyret med indbygget jalousilukker. Sidstnævnte kamera er sortlakeret, og bærer tydelig præg af, at denne udførelse er den oprindelige, og er dermed det eneste kendte J.P.A. kamera, der afviger fra det traditionelle polerede mahogni. Objektivvalget på nr. 252 er specielt. Der er tre objektiver monteret på forbrættet. Det midterste er til monofotografering. Når dette anvendes, sættes der dæksler på de to andre. Om-

vendt tildækkes midterobjektivet, når der fotograferes stereoskopisk. Dette er nødvendigt, idet der er tale om indbygget jalousilukker, der virker over alle tre objektiver samtidigt.

Format 11x17 cm (Ill. s. 31,32 og 34)

Der er her tale om kameraer for optagelse af stereoskopiske billeder, og de er altid forsynet med to ens objektiver. Ved at se på det billedpar, der fremkommer - med begge øjne - i en særlig betragter, kan man se optagelsen med stereoskopisk effekt, d.v.s. billedet fremtræder med dybdevirkning. Af de otte kendte stereokameraer er halvdelen kassekameraer med hængslet forbræt. De øvrige er alle forskellige. Nr. 212 og nr. 218 er forsynet med en saksekonstruktion, men er dog ikke helt ens. Sidstnævnte foldes ud ved hjælp af knækled, og nr. 282 er udstyret med en stangkonstruktion. Dette kamera er iøvrigt forsynet med optik og lukker hentet fra et Kodak stereokamera, hvilket formentlig ikke har været monteret på kameraet oprindeligt. Stereokameraer er ofte forsynet med J.P.A.'s egen guillotinlukkerkonstruktion.

Der leveredes objektivbræt med stereooptik til andre kameratyper i 13x18 og 12x16½ cm formater.

Format 9x12 / 8x10 cm (Ill. s. 34)

Der kendes kun tre kameraer i format 9x12 cm, og de er meget forskellige. Et - nr. 256 - er på optisk bænk og meget elegant udført samt udstyret med en del tilbehør. Det kan nævnes, at dette kamera anvendes som logo for Dansk Fotohistorisk Selskab. Et andet nr. 277 er et kassekamera uden bælg i enkel udførelse, og det tredje nr. 310 er et kassekamera med hængslet forplade. I formatet 8x10 cm kendes kun et enkelt.

Det har nr. 129, (Ovenstående ill.) og er et bælgkamera. Det er forsynet med to klapper, der holder det åbnede kamera.

J.P.A.-kameraer uden nummer

Jens Poul Andersen har ikke nummereret kameraerne helt fra begyndelsen. Der kendes tre kameraer, der ikke er forsynet med initialer og nummer. Alle tre er stereokameraer, men er i øvrigt af vidt forskellig konstruktion. Ud fra den håndværksmæssige udførelse, beslag m.v. er det dog let at fastslå, at der er tale om kameraer udgået fra værkstedet i Nellerød. Det er ikke muligt at fastslå rækkefølgen præcist, som derfor er tilfældigt valgt her.

Kassekamera (Ovenstående ill.) format 12x16,5 cm, forsynet med lukker konstrueret med en vippeanordning, der ved hjælp af en elastik kan laves til en øjeblikslukker samt hulblændere der indstilles individuelt. Objektiverne ligger inde bag lukker/ blændere. Fokusering sker ved et skydekassearrangement.

Kassekamera format 9x18 cm med 2 messingindfattede objektiver (uden indgravering) anbragt på forpladen. Lukker ? Fokuserer på næsten samme måde som den foregående. Kameraet har en påklæbet seddel med teksten: "Tilhører A. Andersen". (Ovenstående ill.) (Se også ill. s. 64)

Bælgkamera format 11x17 cm er konstrueret med to klapper der fastholder kameraet i brugsklar stand, når det åbnes. Lukker: J.P.A.'s egen konstruktion. Optik: uden navn. (Ill. s.64).

Stereobetragtere

Jens Poul Andersen fremstillede også stereobetragtere, for naturligvis måtte der udstyr til så man kunne få glæde af at se de forunderlige billeder med dybdevirkning. Hans produktion omfatter såvel små håndbetragtere, som høje kasser med plads til et stort antal billeder anbragt på sammenhængende bånd. Af disse store stereoskopkasser kendes der ca. syv eksemplarer (3).

Et af Jens Poul Andersens store stereoskopbetragtere der findes på Nordsjællandsk Folkemuseum. På undersiden af toplåget er anbragt et spejl således at lyset kan falde på billederne, som er anbragt på et kædearrangement.

Håndbetrakterne findes i 3-4 varianter. Flere af dem har mulighed for individuel indstilling af

En af Nellerød-snedkerens håndbetragtere for stereobilleder.

øjenafstand. Og så er der den helt specielle stereobetrakter beregnet for møntindkast. For en 10-øre kan man få lov til at rulle betrakteren repertoire igennem, så stopper mekanismen. Den næste kikker må have en ny 10-øre parat, billed-

Den fiske stereobetrakter med variabel højde, og møntindkast for brugerbetaling.

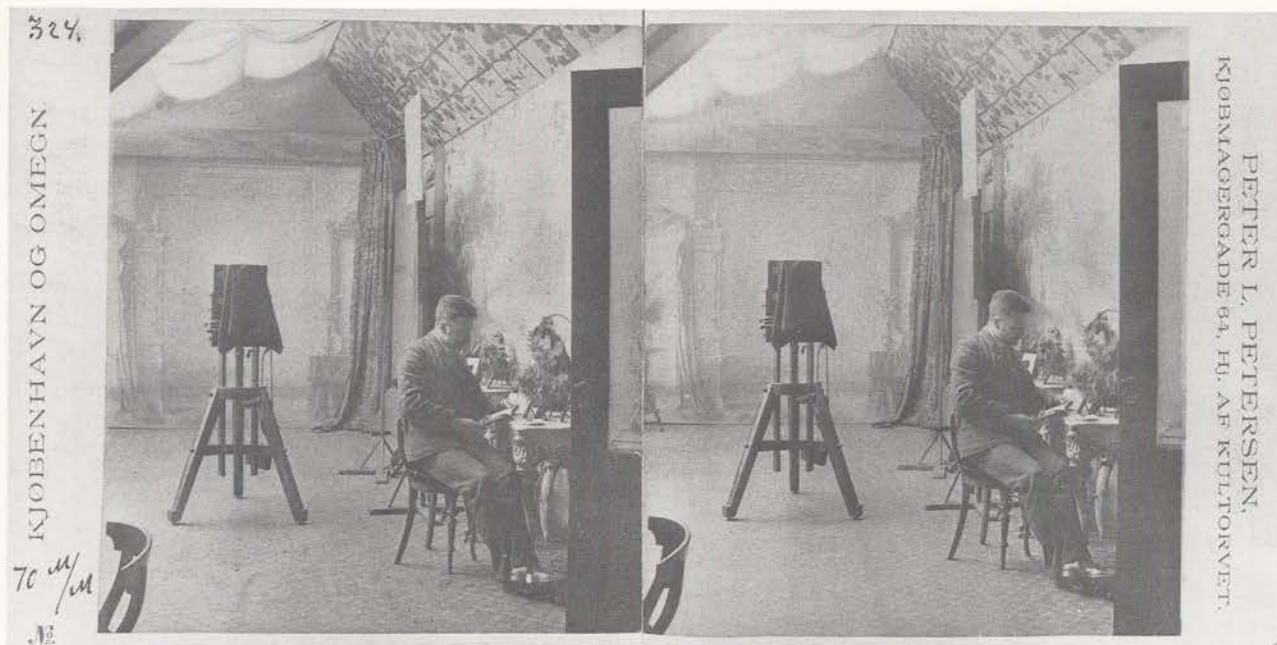
ledbåndet frigøres, så der kan rulles den anden vej. Betrakteren er udstyret med en særlig finesse - en saksekonstruktion, der gør det muligt for både børn og voksne, at finde den mest bekvemme betragtningshøjde, idet man må forestille sig betrakteren hængende fast anbragt.

Dette er den mest solgte type af håndbetragtere til stereobilleder. Der lå endda et lille restlager hos Elfelt-firmaet som blev solgt for få år siden, til stor glæde for samlere.

Atelie- eller salonkameraer (Ill. s. 30)

Der kendes kun to af denne type, som begge er fremstillet til Peter Elfelt. Der er tale om meget

Dette stereobillede er taget i Peter L. Petersen (Elfelt)'s atelier 1893. Nøjere granskning viser at det ikke er J.P.A. kamera nr. 140. Der må således være tale om et tredje atelier- eller salonkamera som vi ikke har kendskab til.

Elfelt-stereoskopgalleri nr. 324

kraftige solide konstruktioner. Idéen til disse kameraer har J.P.A. formentlig taget med hjem fra et besøg på en udstilling i Manchester sammen med Elfelt i 1887. Et salonkamera der ret nøje svarer til disse to kameraer, findes på Science Museum i London. Det første af disse kameraer nr. 140 blev færdiggjort 1890, da den unge Peter L. Petersen - senere hoffotograf Peter Elfelt åbnede atelier på Købmagergade i København. Det andet fik nr. 275 og bærer årstallet 1904. Det er formentligt bestilt i anledning af, at Elfelt året efter flytter til Østergade 24, og dermed får brug for et ekstra kamera. Der er ikke den store forskel på disse apparater. På det nyeste er der visse forbedringer m.h.t. fokusering, og yderligere kunne der anvendes specielle små kassetter til format $12 \times 16\frac{1}{2}$ cm, med indlæg til 9×12 cm. Disse kassetter kunne hænges op rundt omkring på kameraets ben, så de var indenfor fotografens rækkevidde. Kameraerne bærer præg af mange års intensivt brug.

360° panoramakamera (Ill. s.28)

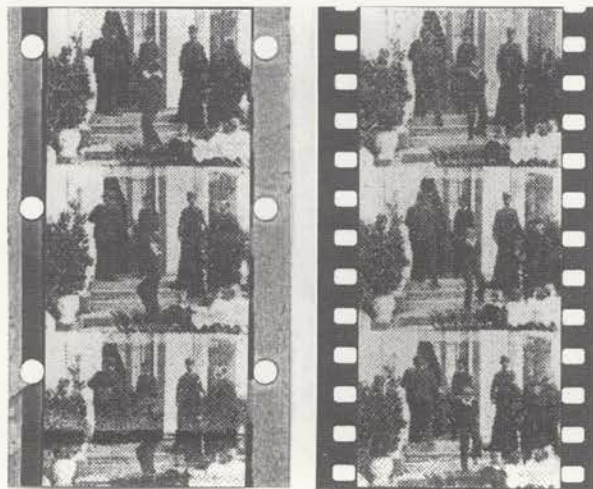
Dette kamera har en del lighedspunkter med et tilsvarende fransk fra 1890. Kameraet mangler vitale dele, som drevet til filmtransport og rotation samt en drejeskive. Rullefilm 24,5 cm

bred trækkes gennem kameraet under optagelsen. Filmlængde afhænger af brændvidde og billedvinkel. To kendte Elfelt-panoramafotografier, af Kgs. Nytorv og Kultorvet, er optaget med 32 cm henholdsvis 21 cm optik. Kgs. Nytorvbilledet fra 1897 er optaget på format 24×200 cm ved fulde 360° . Kultorvbilledet er 58 cm langt og dækker en billedvinkel på ca. 150° .

Kinooptagere (Ill. s. 22, 24 og 25)

De to kinooptagere er særlig interessante. Den første har fået nr. 252. Det er uklart, hvornår den er taget i brug. Det er formentlig sket omkring århundredskiftet. Optageren var oprindeligt indrettet til Lumière's éthulsp perforering. Dvs. ét rundt hul på hver side af det enkelte filmbillede. Senere blev den ændret til edisonperforering, der bestod af fire rektangulære huller for hvert billede, i begge sider af filmstrimlen. Dette gav helt klart en bedre billedro, og blev den fremtidige form for perforering (4). Den anden kinooptager nr. 280 blev færdigkonstrueret få år senere, og må betegnes som et teknisk vidunder, det må have taget Jens Poul Andersen lang tid at gennemtænke og konstruere. Året efter de levende billeders præsentation i 1896, forsøger Peter L. Petersen (Elfelt) i Paris, men forgæves, at købe en filmoptager af "Brdr. Lumière". Hos Brdr. Lumières konstruktør J.

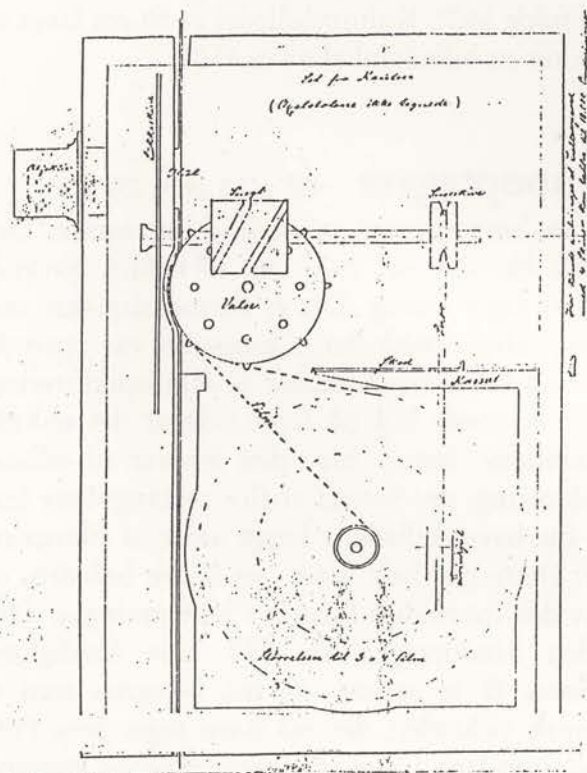
Carpentier køber han direkte en filmoptager (5) - begiver sig op til J.P.A. med besked om at konstruere en forbedret udgave. Det er alligevel enestående, at en landsbysnedker på dette tidlige

Lumièrereperforering (til venstre) og edisonperforering som vi iøvrigt kender fra vore småbilledfilm, som også i næsten 100 år har været international biografstandard.

tidspunkt har kunnet fremstille disse optagere til "levende" billeder" (6).

Takket være Elfelt og Jens Poul Andersen har vi i Danmark det største antal tidlige filmiske reportageoptagelser i verden - uden for Frankrig!

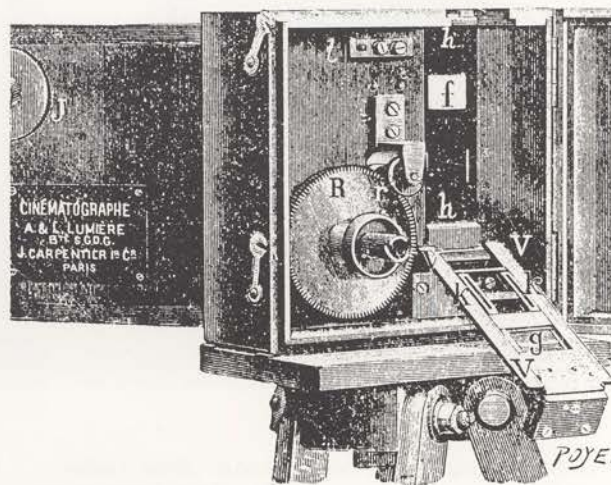

Jens Poul Andersen's tegning til den første kinooptager nr. 252.

Kinogengiverne (Ill. s. 23)

Det var ikke tilstrækkeligt at have filmoptagere,

man måtte også kunne fremvise de optagne film-længder. Kinogengiverne nr. 262 og nr. 272 er næsten identiske. De er klart inspireret af Lumière's apparat fra 1895, konstrueret af Jules Carpentier. Ja, der er tale om direkte plagiat. Disse gengivere har J.P.A. forsynet med en universal-

Samtidig tegning af Lumière-filmsapparatet fra 1895. Med udstyr af denne type viste brdr. Lumière for første gang i verden levende billeder projekteret op på en væg.

griber således, at der kan køres film med såvel lumière- som med edisonperforering. Foruden disse findes på Danmarks Fotomuseum et tredje apparat, der, som de foregående, har udgjort "hjertet" i en filmprojektor. Denne gengiver er ikke forsynet med nummer.

Elfelt Kino Nr. 1 (Ill. s. 26)

"Elfelt Kino Nr. 1", dette står klart og tydeligt på det store projektiionsapparat, som nu har fået sin plads på Danmarks Fotomuseum. Hvornår det er fremstillet vides ikke med sikkerhed. Det må antages, at gengiverne nr. 262 og nr. 272, samt den ikke nummerede, har udgjort filmtransportøren i denne fremviser. Træ og messing er relativt bløde materialer, så der har været tale om nedslidning. Det nuværende "hjerter" i "Elfelt Kino Nr. 1" er et Pathè-Frères fabrikat fra 1911.

35 mm kameraerne (Ill. s. 35)

Tiden var for de store formater. 9x12 cm var faktisk et lille format på den tid. Det fremgår tydeligt af oversigten over J.P.A.'s kameraer. Det kan derfor undre, at Jens Poul Andersen har givet sig i lag med at fremstille kameraer til et lille format, der begrænses af en 35 millimeter bred filmstrimmel. J.P.A. kendte naturligvis fil-

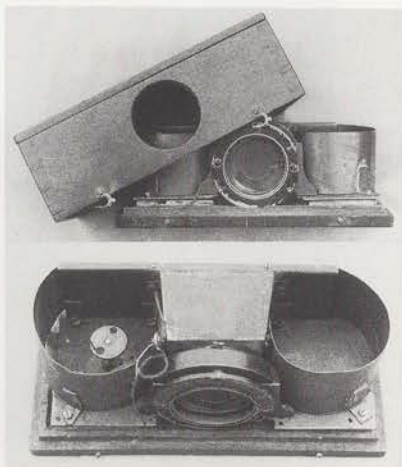
men fra de optagere og gengivere, han havde fremstillet. Dog fandt han perforeringen overflødig, når filmen skulle anvendes til stillbilledoptagelser, og derfor konstruerede han sine småbilledkameraer til den *uperforerede* film. Imidlertid er et af de fire kendte småbilledkameraer konstrueret til *perforeret* kinofilm. (J.P.A. nr. 311).

"For løjers skyld"

Forklaringen på at han har lavet disse kameraer, finder vi i den omfattende korrespondance, der her offentliggøres for første gang, omkring det 35 mm kamera som blev bygget til forfatteren Holger Rosenberg (Se s. 43-52). Denne er kritisk over for en række konstruktionsdetaljer. På et tidspunkt kræver han, at der laves et helt nyt kamera i stedet for at lappe på det gamle, som adskillige gange har været retur til Nellerødværkstedet. Den 8. marts 1924 skriver J.P.A. i et svarbrev bl.a.: *"Jeg har nu lavet tre for Løjers skyld, og gaar nødig i Lag med det Fjerde"*. For løjers skyld, - ja, - men han har lavet fire af disse kameraer, uden det dog ser ud til, at Holger Rosenberg fik et helt nyt, men at nr. 313 blev gjort brugbart. Beskrivelsen i de mange breve svarer nøje til kamera nr. 313, som 5. juli 1960 indgik i Danmarks Tekniske Museums samling fra sønnen Ole Rosenberg. I oktober 1977 havde jeg lejlighed til at se nærmere på dette kamera, bl.a. blev det fotograferet. Ulykkeligtvis brændte kameraet ved magasinbranden på museet i 1978. Jens Poul Andersen blev inspireret til at bygge et kamera for 35 mm film af kunstmaleren Vilh. Pacht i begyndelsen af århundredet (7).

Vilh. Pacht (1843-1912) og prototypen på et kamera for 35 mm kinofilm som han arbejdede med i begyndelsen af århundredet. Kameraet findes på Danmarks Tekniske Museum.

Generelt for J.P.A. kameraer

Alle kendte kameraer er med en enkelt undtagelse - bygget af poleret cubamahogni. Nr. 228 er dog sortlakeret.

Kamerahåndtagene er på næsten alle J.P.A.-kameraerne udformet i hans eget design - i messing eller aluminium (svarende til kameraernes øvrige beslag). Kun ganske enkelte kameraer er forsynet med læderhåndtag, som ellers var mest almindelig på den tid. Øvrige beslag er sædvanligvis udført i messing. Der findes dog nogle få kameraer, hvor beslagene - helt eller delvis - er lavet af aluminium. Man kan ikke sige, at aluminium er særlig hensigtsmæssig til dette brug. Men der var tale om et ret nyt materiale dengang, og dets letthed reducerede kameraets vægt.

Pladekassetterne er oftest lavet af tynde aluminiumsplader, monteret over en ramme af træ, der er skjult. Her adskiller J.P.A. sig fra alle andre kamerafremstillere, der altid brugte træ på den tid. Der findes dog også trækassetter fra hans hånd. F.eks. er der til kamera nr. 256 seks stk. meget fint udførte dobbeltkassetter af mahogni. Også til kamera nr. 129 (8x10 cm) samt 26x31 cm kameraerne findes der trækassetter. Typisk har tidlige kameraer kassetter af træ.

Noter:

(1) Jens Poul Andersens første kamera blev ødelagt tillige med størstedelen af Dansk Fotografisk Forenings samling i marts 1945. Ved bombeangrebet på Shellhuset ramte vildfarne bomber Teknologisk Institut, hvor samlingen opbevaredes.

(2) I Dansk Fotografisk Tidsskrift nr. 2/ 1979 anfører jeg i en artikel (s. 100), at Nellerødkamera nr. 97 er et atelierkamera. Det har siden vist sig ikke at være tilfældet. Det er et rejsekamera format 26x31 cm.

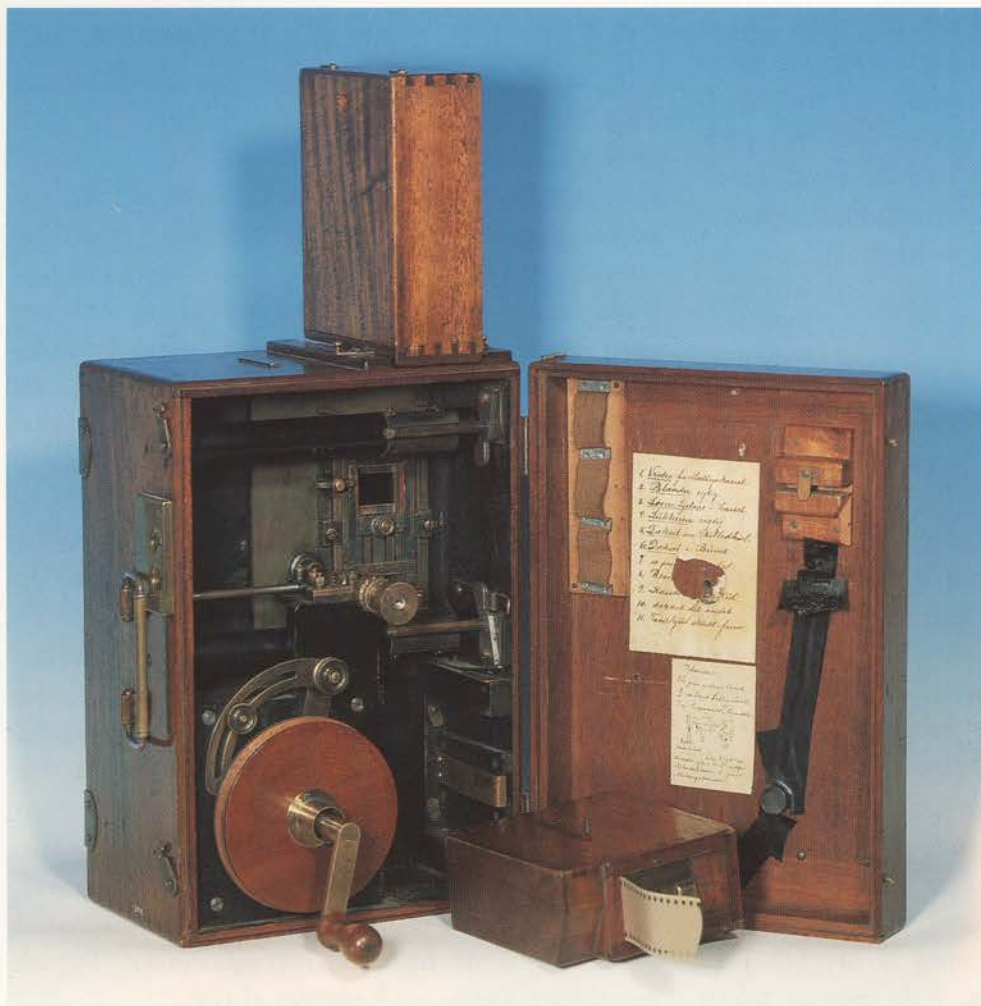
(3) Der findes her i landet med sikkerhed fire af de høje opretstående stereoskopkasser. Tre er gået til udlandet idet Chr. IX tre døtre hver fik en. Der skulle således være store J.P.A.- stereoskoper i England, Tyskland og Rusland.

(4) Den ombyggede optager udnytter dog ikke edisonperforeringens større billedro, idet filmen stadig kun transporteres med en griber, der blot trækker i to huller, men den foretagne ændring gav altså mulighed for at benytte film med den dengang nye perforering i optager nr. 252.

(5) Fortalt af Peter Elfelt ifl. avisclip dateret 28 januar 1920 på en udstilling i BT Centralen.

(6) Filmtransporten i optager nr. 280 sker ved hjælp af en tandtromle, som drejes i ryk af et malteserdrev (malteserkors). Den større billedro opstår ved at alle filmens perforeringer er i indgreb på tandtromlen. Der er ingen hastighedsregulering, men en viser angiver hvor mange meter film der pr. minut trækkes gennem optageren. Løs matskivesøger med masker til tre brændvidder hører til.

(7) Vilh. Pacht's kamerakonstruktion er omtalt i fototidsskriftet "FOCUS" nr. 1/1944 s. 5-7.

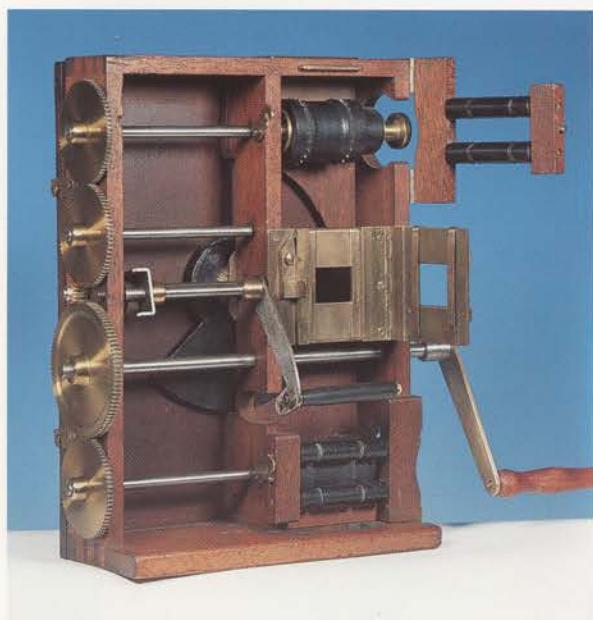

Til venstre og nederst til højre:
J.P.A. kinoxoptager nr. 252. Det
er den første optager bygget i
Nellerød.
Nederst til venstre:
Peter Elfelt betjener kinoxopta-
geren ombord på Malmøfærgen.

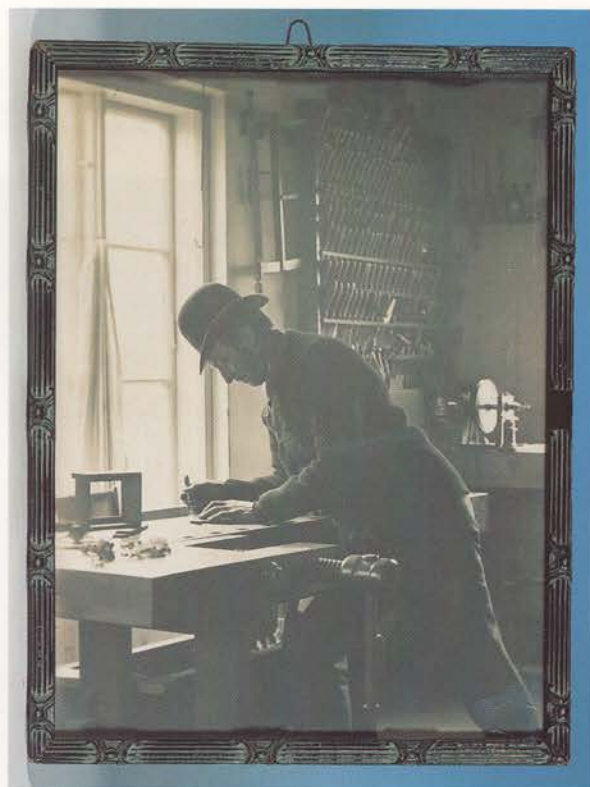

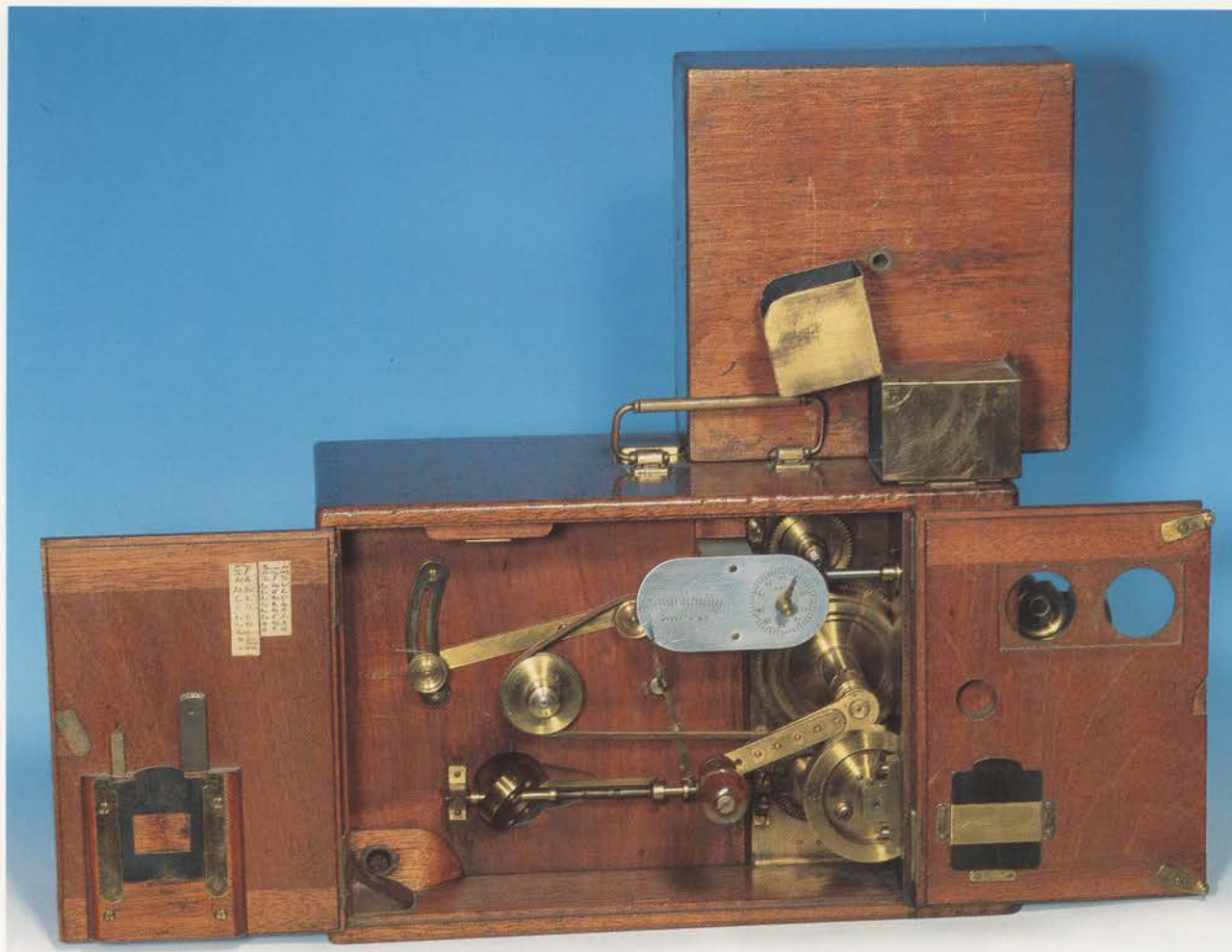
J.P.A. kinofremviser nr. 262. Det er tydeligt at forbilledet er Lumière-optageren fra 1895. Den franske kunne benyttes til såvel optagelse som gengivelse. J.P.A. udgaven her er alene beregnet til at fremvise film. Ved siden af apparatet ses en rulle kinofilm med lumièreperforering - ét hul for hvert billede. Apparatet er forsynet med universalgriber således at der kan køres film med såvel lumière- som edisonperforering.

Denne filmfremviser har bl.a. tandromler alene beregnet for Edison perforering. Billedskiftet foregår ikke ved griber som ved de fleste fremvisere, men ved hjælp af en "dasker". Apparatet er ikke forsynet med nummer.

Jens Poul Andersen fotograferet i sit værksted 1904. Foto: N. Fischer

Øverst:

J.P.A. kinooptager nr. 280. Et fremragende stykke mekanik fremstillet i det beskedne værksted der ses på det nederste billede.

Stereooptagelse af Marius Laurits Christiansen

Øverst:
Nærbillede af J.P.A. kinooptager nr. 280. Dette apparat er færdiggjort omkring 1905, og er absolut det ypperste af Jens Poul Andersens arbejde. Bemærk bærehåndtaget. De fleste af J.P.A.-kameraerne er forsynet med tilsvarende håndtag. Forneden ses optageren fra venstre og højre side.

Elfelt KINO Nr. 1. Peter Elfelt indførte de levende billeder i Danmark. Dette er hans transportable kino-fremviser, benyttet på Elfelt-firma-ets mange turnéer.

Kgl. Hoffotograf Elfelts Tourné for Levende Billeder.

1. Skildningen paa Holmenkollen i Norge
2. Kongensroen i København
3. Høst-Manden bliver mødt i Byen efter Uraet
4. Ungerne i Uraet
5. Fæstningen i Uraet paa Landet
6. Vort gode danske Olie i Uraet
7. Mønsterværk
8. Den skænderlige Høst
9. Den skænderlige Trolands
10. Høstene i Uraet
11. Mønsterværk i Uraet
12. Skænderlige Høst i Uraet
13. Skænderlige Høst i Uraet
14. Et Optag i en Jernbanestations
15. Little Fish i Uraet, optaget i Uraet

Forestillinger varer ca. 2 Timer.
Høst i Forening i Programmet for Uraet
Bestillinger paa Fremvisning af levende Billeder i Foreninger
modtages af Foreningens Hovedkomité
E. Sørensen.

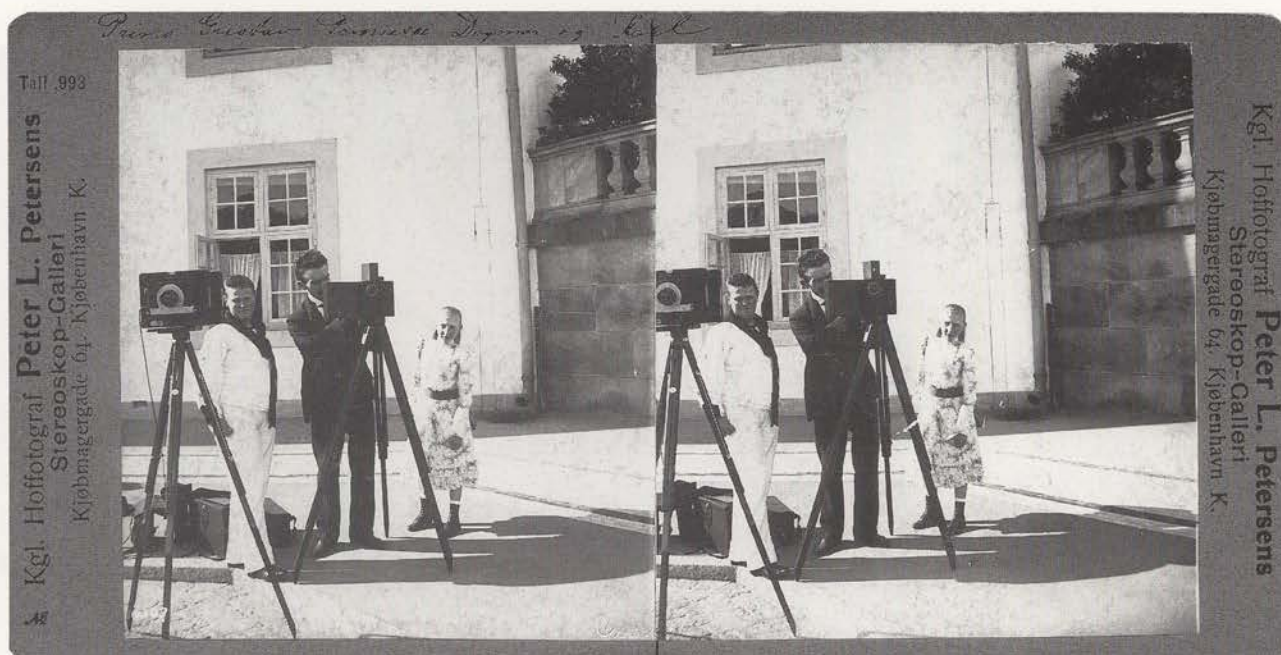
Kgl. Hoffotograf Elfelts Tourné for Levende Billeder.

J.P.A. rejsekamera på optisk bæk nr. 234, pladeformat 18x24 cm..

Peter Elfelt's bror Karl i gang med filmoptagelse ved Fredensborg Slot 1901. De unge mennesker er Prinsesse Dagmar og Prins Gustav, den senere Kong Chr. X's yngste søskende. Det er svært at identificere hvilken optager Karl E. arbejder med. Kameraet på stativet yderst til venstre er det ovenfor viste J.P.A. nr. 234, der nu findes på Danmarks Fotomuseum.

Foto: Elfelt "Stereoskop-galleri" nr. 2507.

J.P.A.- kamera nr. 120, pladeformat 26x31 cm. Apparatet ses her i sammenklappet stand. Leicaen angiver størrelsesforholdet.

Panorama 360° J.P.A. nr. 235. Kameraet mangler optik og et drejeelement, men har tydelige brugsspor. På Danmarks Fotomuseum findes en optagelse fra Kongens Nytorv, København optaget i 1897. Negativet måler 24,5 x 195 cm.

J.P.A. kameraudstyr nr. 153.
Såvel kamera som stativ er forsynet med samme nummer. Det er sjældent at møde et så komplet J.P.A.-udstyr. Format: 18x24 cm.

Foto: Per Ask Nielsen

PETER L. PETERSEN, Fælledvej Nr. 9, 4 S. Kjøbenhavn. N.

Eneforhandling af

J. P. Andersens Kameraer til Rejse- og Atelierbrug.

Nr. 1. Elegante Atelierkameraer med Stativ, indrettede efter alle Nutidens Fordringer, leveres paa Bestilling efter Enhvers særlige Ønsker.

Nr. 2. Kamera til Rejsebrug med Rejsestativ. 3 Dobbelttrækassetter. Største Plade 26 : 31 Ctm. 150 Kr.

Nr. 3. Kamera til Rejsebrug med Rejsestativ. 6 Dobbeltblikkassetter, som kan indeslutes i Kameraet under Transporten. Største Plade 18 : 24 Ctm. 120 Kr.

Nr. 4. Kamera til Rejsebrug med Rejsestativ. 6 Dobbeltblikkassetter, som kan indeslutes i Kameraet under Transporten. Største Plade 13 : 18 eller 12 $\frac{1}{2}$ x 16 $\frac{1}{2}$ Ctm. 85 Kr.

Alle Kameraerne har bevægelige Forbrædder. 2 Objektivrørdder ere til at stille paa Højden og Bredden. Nr. 3—4 ogsaa indrettet til Stereoskop.

Ligeledes Indlæg i Rejsekameraerne efter forønsket Maal. Revolverstereoskopkasser til 100 Billeder 40 & 50 Kr. Elegante Stereoskopkasser 10 Kr.

Rejsekameraer haves paa Lager.

Peter L. Petersens nye Børnepuder til Fotografering af smaa Børn. Pris Kr. 10.

Herover:
Dette atelierkamera findes på Science Museum i London. Elfelt og Jens Poul Andersen har sikkert set typen i 1887, da de sammen var i England. Opbygningen svarer i hovedtrækkene til de to atelier- eller salonkameraer som J.P.A. senere byggede til Elfelt.

Foto: Per Ask Nielsen

J.P.A. atelier- eller salonkamera nr. 140. På navnepladen står 1890. Det var det år Peter L. Petersen etablerede sig. 1905 flyttede firmaet til Østergade.

PETER L. PETERSEN

➡ Købmagergade 64. ➡

Hjørnet af Kultorvet.

(I Nr. Manufakturhandler Krarups Eiendom.)

Peter Elfelt Østergade No 24

København K.

J.P.A. kamera nr. 296.

J.P.A. stereokamera nr. 309.

Eneforhandling

af

J. P. Andersens Fabrikata.

- Nr. 1 Ateller-Kamera med Stativ, elegant poleret Mahogni- eller Nøddetræ. Plade 18 — 24 Ctm. en Kasset med universal Indlæg og Viserskive og to Kassetter til Kabinet og Visit med Viserskive, alt af nyeste og bedste Konstruktion Kr. 400
- Nr. 2 Forstørrelses-Kamera, poleret Fyrretræ med fast Stativ med Røgler og bevægelig Holder til Originalbilledet. Udtræk 4 Alen.
Plade 40 — 50 Ctm. 1 Kasset med Universal-Indlæg Kr. 200
- Nr. 3 Reise-Kamera poleret Mahogni. Plade 26 — 31 Ctm. 3 Stkr. dobbelt Kassetter. Stativ Kr. 165
- Nr. 4 samme Udførelse. Plade 18 — 24 Ctm.
6 Stkr. dobbelt Blik-Kassetter. Stativ Kr. 130
- Nr. 5 samme Udførelse. Plade 13 — 18 Ctm.
6 Stkr. dobbelt Blik-Kassetter. Stativ Kr. 90
- Extra Kassetter med Indlæg 18 — 24 Ctm. Kr. 5
— — 13 — 18 - - 4
- Alle Reisekameraer forsynede med bevægelig Viserskive, Forbrædt, Indlæg i Kassetterne efter Behag.
- Nr. 6 Haand Kamera fint poleret Mahognitræ. Kabinets Størrelse. Objektiv, roterende Blænder og Øjeblikslukker, 2 Stkr. dobbelt Træ Kassetter..... Kr. 115
- Nr. 7 samme Udførelse. Visitstørrelse..... Kr. 85
kan bæres i en Frakkelomme, Vægt 500 Gram
- Søger dertil pr. Stk. Kr. 10
- Stativer - poleret Mahogni - - - 20

J.P.A. mono- og stereokamera nr. 252. Alt efter hvilke objektiver der afdækkes kan der fotograferes såvel mono, som stereo med dette universalkamera.

J.P.A. stereokamera nr. 230.

Stereokamera J.P.A. nr. 218. Tilhørende seks trækassetter kan fint rummes i den originale taske tillige med det sammenklappede kamera.

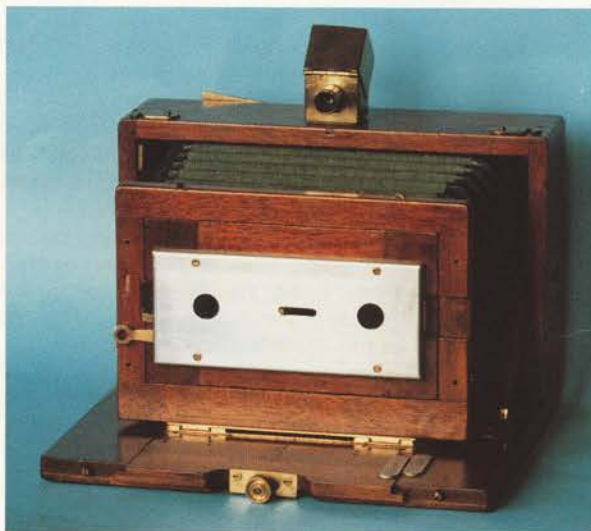
Den 37 årige spasmager fotograf Peter Elfelt spøger med sit "Nellerødkamera" - et 18x24 på optisk bänk.

J.P.A. nr. 273. Til dette kamera er der to objektivbrætter - et med monooptik og et med stereo. Pladeformat 12x16½ cm.

Herover: J.P.A. stereokamera nr. 319.
Herunder: J.P.A. stereokamera nr. 320.
Ifølge den viden vi har nu, er disse kameraer de sidste i nummerrækken. Spændende om der skulle vise sig kameraer med højere numre.

Øverst:

Eksempler på Jens Poul Andersens pladekassetter fremstillet i metal. På den mindste kassette til venstre ses en lille bøjle. Bøjlen er til at trække kassettelåget ud med. Metalkassetterne blev sædvanligvis leveret i metalkasser af zink eller aluminium som kassetterne også blev lavet af.

Herunder:

To forskellige rullefilmkassetter. Disse kassetter er sjældne. Rullefilm havde ringe udbredelse.

Nederst:

Bagstykke med matskive påsat et kamera der ikke er et J.P.A. fabrikat. Den lille klods er et stativmellemstykke. Den tredje genstand er et stativtilbehør der gør det muligt for fotografen at vippe kameraet helt frem i lodret stilling.

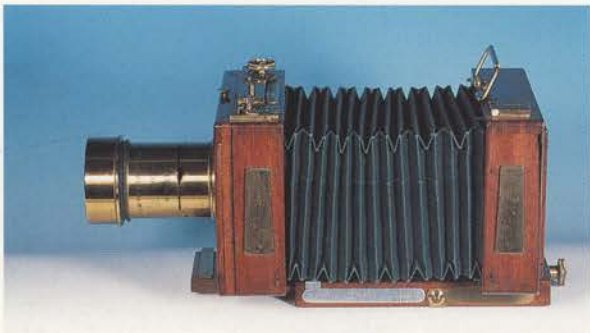

Peter Effelt
Kjøbmagergade 64.

Fotografiske Apparater og Artikler. Fremkaldelse, Copiering og Forstørrelser udføres.

Repræsentant for:

J. P. Andersen Nellerød.

Herover:
J.P.A. kamera nr. 256. Pladeformat 9x12 cm. Et af de smukkeste kame-
raer fra Nellerødsnedkerens hånd, bygget til redaktør Bertel Møller,
Kolding.
Til højre: Stereokamera J.P.A. nr. 212.

To af Jens Poul Andersens kameraer til 35 mm film. Til venstre nr. 311 beregnet for *perforeret* kinofilm. Til højre Holger Rosenbergs første kamera af typen nr. 305. Den er konstrueret til *uperforeret* 35 mm film. Leicaen angiver størrelsesforholdet.

Billedet herover: J.P.A. nr. 311 adskilt. Kameraet er et 100 % J.P.A.-produkt, idet ikke blot kamerahus, men også lukker og optik er fremtillet af snedkeren i Nellerød. Den lille klods bagtil der helt kan tages af, gør det muligt at stille skarpt på selve filmen. Kan kun benyttes til test.

Til venstre: Holger Rosenbergs meget omtalte småbilledkamera J.P.A. nr. 313. Dets tilblivelse dokumenteres gennem den omfattende korrespondance mellem forhandler, producent og bruger.

The image contains two technical drawings of a stone structure, labeled 'S. 22 AB.' and 'S. 22 AC.'.

S. 22 AB. is a plan view showing a rectangular structure with a central square opening labeled 'G'. The structure is surrounded by a thick wall with a decorative border. A small rectangular feature is visible at the top center.

S. 22 AC. is a side elevation showing the structure's profile. It features a central circular opening with a cross-like design. The structure is topped with a small rectangular feature. The drawing includes various lines and symbols indicating dimensions and construction details.

Wm. H. H. H.

2. 18/December 1876 Hof 4/7.

Indenrigsministeriet

Kjøbenhavn.

aa vedlagte Plan er givet en Fremstilling
of Hr. J. P. Andersen af Hellerød pr. Helsing. konstrueret
transportabelt fotografisk KAMERA ~~~~~
niere er forklaret ved den ligeledes vedlagte
krævelse.

Da omhandlede Opfindelse saavidt vides er
 idt og uopfundet her i Landet, tillaaes Oven-
 ste at erholde Enret paa Fabrikationen eller
 Anvendelsen deraf og har i denne Anledning
 nedsat Understegnede til at varetage det Særind.
 I Henshold hertil ansøger jeg herved under
 at det høie Ministerium om 10 Aars Enret
 Landet for Ovennævnte, og tillader jeg mig
 slæppe den mig meddelte Tildragsfri-
 faruden Tegning og Beskrivelse i tvende
 hinanden overensstemmende Exemplarer.

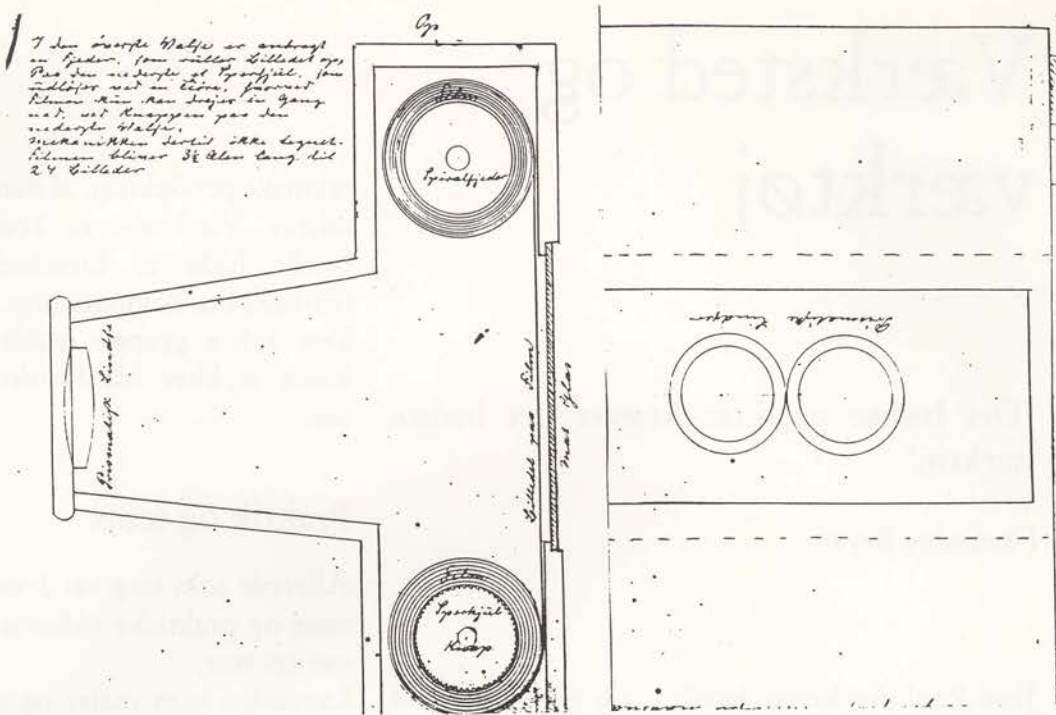
Köpenh., den. 4de November 1876

Undenariği

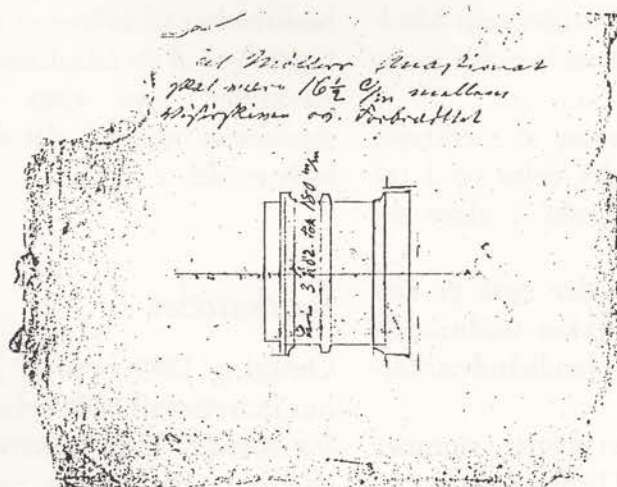
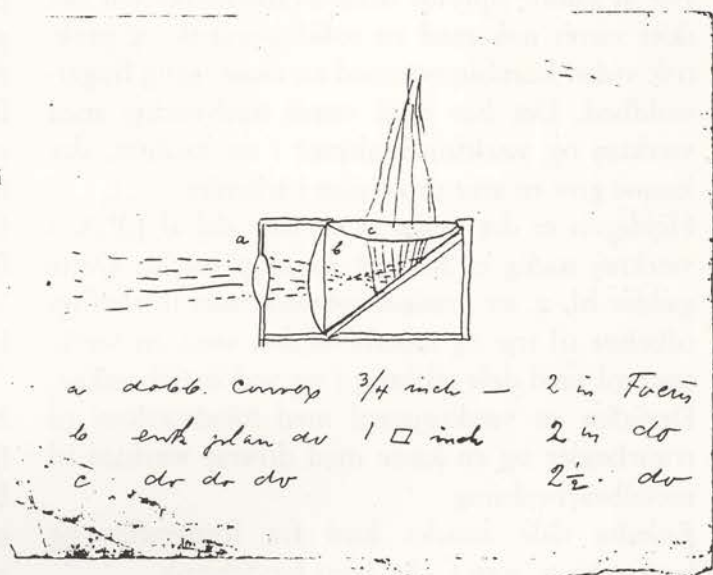
Heinrich.

In. K. K. 1876 A: 1961 $\frac{7}{6}$ 5-24

5-2-4

Det er ikke mange af Jens Poul Andersens skitser og tegninger der har overlevet. Alt hvad hans hus rummede af skriftlige ting blev jo brændt efter hans død.
 Øverst ses en tegning til saksestereoskopets betragtningskasse. Man ser bl.a. båndføringen. Det fremgår af teksten, at filmbåndet med stereobillederne er 3 1/2 alen lang med plads til 24 billeder.
 I midten ses skitse til en optisk søger, og nederst er en optik til B. Møller i Kolding tegnet op.

Værksted og værktøj

"Det bedste produkt kræver det bedste værktøj"

Flemming Beyer

Jens Poul Andersen havde i sin produktion af kameraer og fotografisk udstyr meget høje kvalitetskrav til det færdige produkt.

For at kunne opfylde disse kvalitetskrav har det ikke været nok med en solid teoretisk og praktisk viden kombineret med en usædvanlig fingersnildhed. Det har også været nødvendigt med værktøj og værktøjsmaskiner i en kvalitet, der kunne give en stor præcision i arbejdet.

Heldigvis er det sådan at en stor del af J.P.A.'s værktøj stadig er bevaret rimeligt intakt. Dette gælder bl. a. en trædrejbænk med forskelligt tilbehør til træ og metalarbejder, samt en værktøjsreol med dele til brug i og ved drejbænken. Desuden en værktøjsreol med håndværktøj til træarbejder og en kasse med diverse værktøj til metalbearbejdning.

Enkelte dele kendes kun fra fotografier og beskrivelser, som f. eks. hans høvlebænk.

Det er derfor muligt at få en ganske god viden om J.P.A.'s "produktionsapparat". Hovedprincippet har været at alt blev fremstillet som håndarbejde, suppleret med de halvmekaniske funktioner som drejbænken havde.

Ved en gennemgang og vurdering af værktøjet og værktøjsmaskinerne, kan det deles op i tre hovedgrupper, med udgangspunkt i alder og fremstillingsmåde.

Den første og ældste gruppe, der også er den mindste, består af nogle få stykker traditionelt snedkerværktøj i almindelig landhåndværkerkvalitet.

Den anden gruppe, absolut den største, rummer dele der er blevet fremstillet til brug i den

tekniske produktion af kameraer og fotografisk udstyr. Værktøjet er konstrueret af J.P.A. og består både af hjemmefremstillede dele og færdigkøbte komponenter.

Den sidste gruppe indeholder enkelte færdigkøbte stykker håndværktøj og værktøjsmaskiner.

Praktik og teori

Allerede som ung var Jens Poul Andersens interesse og praktiske viden inden for snedkerhåndværket stor.

Læretiden som maler og opholdet på den Classenske Højskole, gav en god teoretisk og praktisk viden om datidens teknik. Ansættelsen på en møbelfabrik i København må også have givet ham en viden om finere møbelarbejde, som det kan ses i hans kameraer.

Både det bevarede værktøj og de forskellige kameratyper viser, at han derudover også var dygtig til at arbejde i metal.

Han var sandsynligvis selvlært, måske med støtte fra den lokale smed.

Væsentligt i J.P.A.'s håndværksmæssige udvikling er uden tvivl en håndbog af F.R. Friis: "Kortfattet Anvisning til at dreje, Arbejde i Metaller og slibe Optiske Glas", fra 1867. J.P.A. Eksemplar af bogen er stadig bevaret.

Bogen giver detaljerede oplysninger om mangt og meget. Ved at sammenligne bogens indhold med det bevarede værktøj, er det tydeligt, at mange dele er som hentet ud af bogen. Det ses klart, at han direkte har anvendt tegninger og beskrivelser til at lave sit værktøj efter.

Også flere af de fabriksfremstillede finmekaniske værktøjer, som vises i bogen, genfindes i Andersens værktøj, det vil sige, at han også har købt en del.

Værkstedet

Omkring 1899 opførte Jens Poul Andersen et hus indrettet til både beboelse og værksted.

Værkstedet blev placeret ved den ene gavl, således at der var et vindue i gavlen og et i

facaden. Ud fra fotografier kan det ses, hvordan værkstedet var indrettet, og man kan genfinde de to bevarede værktøjsreoler, drejebænken m.m. Praktisk som han var, stod drejebænken foran det ene vindue med tilhørende værktøjsreol på væggen. Høvlbænken, som kun kendes fra foto, stod foran det andet vindue, og værktøjsreolen med håndværktøjet til træarbejdet hang på væggen tæt ved.

Om værkstedets øvrige indretning vides kun, at malermaterialer og værktøj stod på nogle hylder og at han havde et skab til opbevaring af de færdige produkter. Skabet, der er lavt og usædvanligt dybt, er også bevaret.

De første år havde han indrettet værksted i en af udlængerne i sin fars gård. Hvordan dette var indrettet foreligger der ingen viden om, kun noget af værktøjet fra den tid kendes.

Ud fra indhugne årstal i det bevarede værktøj kan det dog fastslås, at værkstedet først fremtræder fuldt indrettet i begyndelsen af 1880'erne.

Værktøjet

Som tidligere nævnt er der blandt værktøjet enkelte dele der virker ældre og simplere. Disse stykker, bl. a. nogle høvle, stammer antagelig fra Jens Poul Andersens første år som landhåndværker.

Langt størstedelen af værktøjet stammer fra tiden omkring 1880 og dette, sammenholdt med hans samtidige fotografiske produktion, tyder på at han nu for alvor satser sin fremtid på udvikling og produktion af kameraer og forskelligt fotografisk materiel.

De ældste daterede dele er værktøj til træbearbejdning, bl. a. nogle høvle, som har indhugget initialerne J.P.A. og årstallet 1878.

Høvlene er fremstillet af Andersen selv og har et høvljern af engelsk fabrikat. Kvaliteten er helt i top. Usædvanligt på dette tidspunkt er, at sålen er beklædt med blankpoleret stålplade. Det har givet en overfladefinish ud over det sædvanlige, hvilket også ses på kameraerne af mahognitræ.

Af værktøjet til metalforarbejdning findes der bevaret forskelligt måle-, bore- og skæreværktøj til bl. a. gevindfremstilling. Langt størstedelen er fabriksfremstillet, og kun enkelte specialdele er blevet fremstillet af J.P.A. selv.

Til de mere spændende dele hører trædedrejebænken. Den har stor lighed med den dreje-

bænk, der er tegning af, i bogen om drejearbejde af F.R. Friis.

Drejebænkens træramme er sandsynligvis fremstillet af Andersen selv, mens de støbte og smedede dele er købt færdige. Drejebænken har været klar til brug i 1883, da dette årstal er indhugget sammen med initialerne: J.P.A.

Til drejebænken hører forskelligt tilbehør, som en lille drejestol og dele til at fremstille simple tandhjul. Værktøjet minder meget om det, som urmagerne anvendte på dette tidspunkt, og muligvis har J.P.A. erhvervet det fra en urmager. Enkelte hjemmelavede dele hører også til drejebænken, som f. eks. et ganske sjovt fræseapparat til de tandstænger som kan genfindes i Jens Poul Andersens kameraer.

Bevaring af værktøjet

Det foran omtalte værktøj findes idag deponeret på Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød, og indgår i en udstilling om "Nellerødmanden" og hans kameraer. Museet har ønsket om i de nærmeste år at opbygge en detaljeret udstilling om Jens Poul Andersens liv og virke.

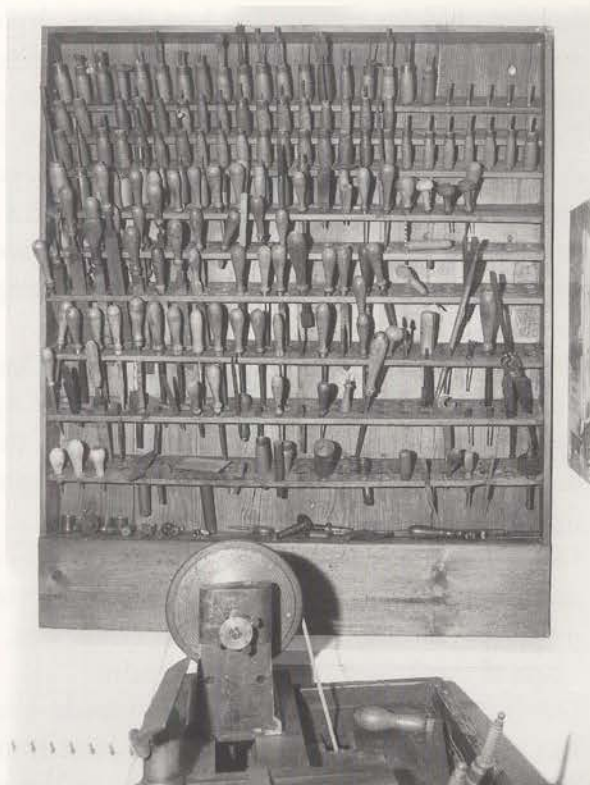
Jens Poul Andersens drejebænk flankeret af to værktøjsreoler, deponeret på Nordsjællandsk Folkemuseum 1994.

Foto: F. Berendt

Reol med stort sortiment af værktøj til træbearbejdning. Værktøjsreolen indeholder forskellige høvle, som rubank, slethøvl, pudshøvl og profilhøvl. Desuden træboresving og bor af mange typer, samt et bredt sortiment af stemmejern, opmærkningsværktøj m.v.

Foto: F. Berendt

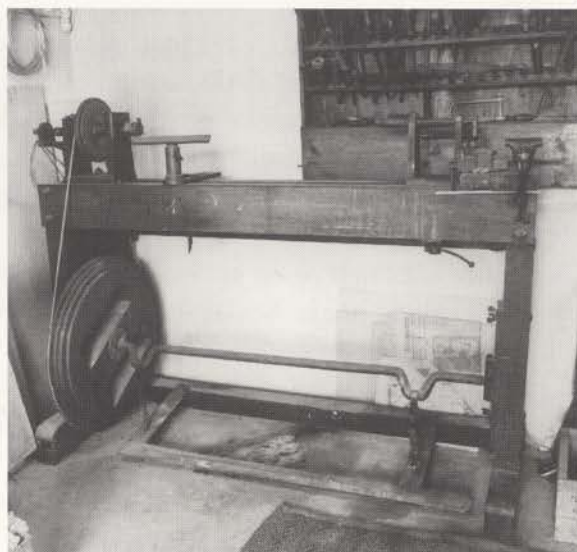
Den anden af de store reoler, hovedsagelig fyldt op med specialværktøj til fremstilling af fotografisk udstyr. I forgrunden ses detalje af drejbænken.

Foto: F. Berendt

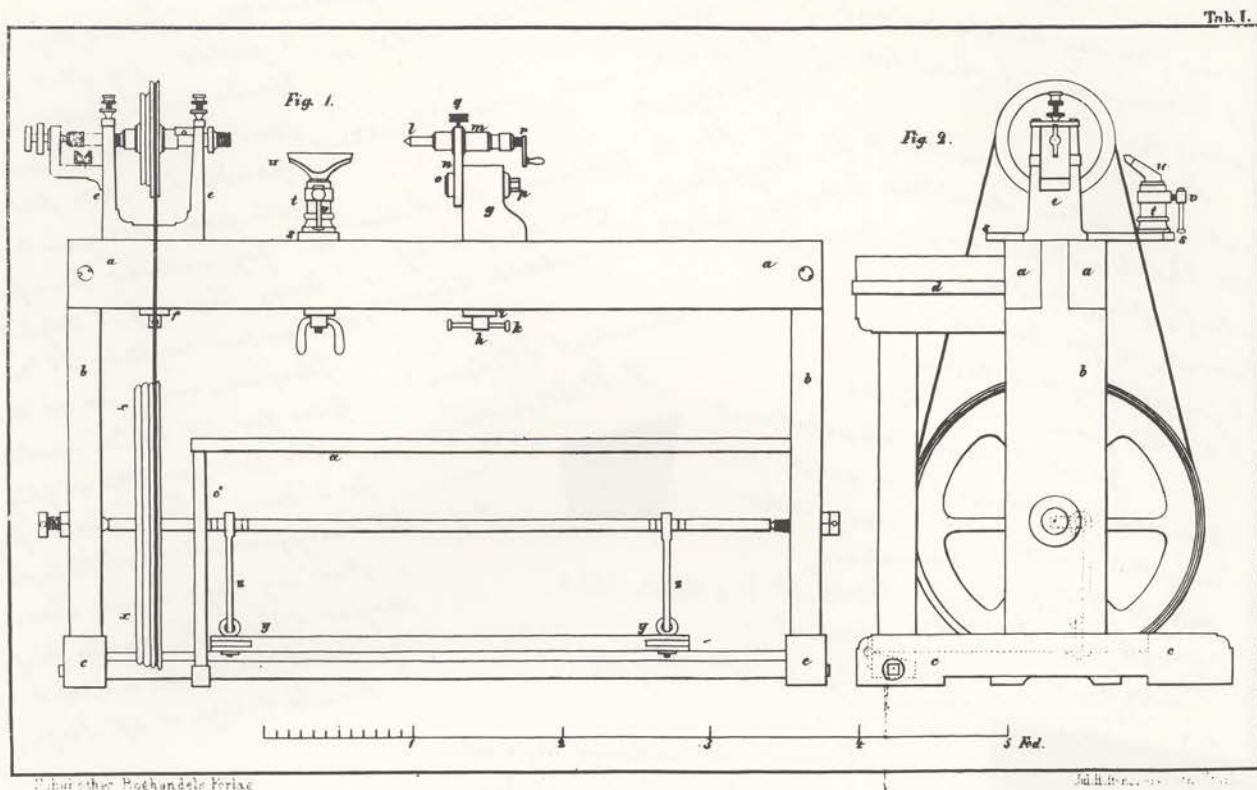
Detalje af Jens Poul Andersens foddrevne drejbænk.

Foto: F. Berendt

Jens Poul Andersens drejbænk fotograferet på Nordsjællandsk Folkemuseums udstilling 1994.

Foto: F. Reyer

2 bøger var uhyre vigtige for Jens Poul Andersen. Det var "Fuldstændig Veiledning i praktisk Fotografi grundet på de nyeste Erfaringer og Forbedringer" af L.G. Kleffel, der udkom på dansk i 1865. To år senere kom "Kortfattet Anvisning til at dreie, arbejde i Metaller og slibe optisk Glas" af F.R. Friis. Disse bøger satte ham i stand til at fremstille værktøj, og siden bygge fotografiske apparater.

Det er let at genkende drejebænken på tegningen herover, sammenholdt med fotografierne fra udstillingen af hans værktøj på Nordsjællandsk Folkemuseum.

jo mere gode,
 fik 200 Lillender i Kassen, som
 mest Mølig Kinde der andre
 et Lulleapparat, i Forbindelse med Lillendet.

De mit Kinde erindre, at fra
 nogle Aar siden, kom Ma E. Möller
 til Pækt med til mig i Fotograf.
 altsafertig Model til et
 aparat, men det var
 at jeg aldrig havde mig
 det. Og senere er jo Pækt so
 jo et Panoramaapparat med
 Glasplader Kinde blime ganske ind
 med, men
 videre brug fo
 grafien, de
 meget store
 Rosenberg
 Nellerød D: 6 Marts 1924.
 Filmapparat.
 over til Gate P. Effeit:
 Rosenberg

Vogllenders
 CurioKop ville vare
 i fertil, jeg skal siden
 fender for to Skjærbatter
 og fandt det ikke feltig, at
 etal paa. Det gamle far jeg
 et. jeg maler dem for 3 Kr.
 Veres Brev af 1 August 1922
 Manden omkred 75 7/8
 - Glasene, men da vi men
 Kinde far ca. 58 7/8 mellem
 vilde far jo ikke rigtig
 fe i dem. Men naar jeg
 det langsomme Lysbilledapparat
 i skal jeg lage nogle Kland,
 Koper i Arbejde, og so disse
 er med Lillendene, vil
 Kinde bruge et af disse.

Meentligst Hilsen!
 J. P. Andersen

derfor kan
 ikke noget
 for min
 nok en
 Apparatet
 jeg har
 ikke mig
 modning
 ved Apparatet
 et, naar
 tilhørende
 at have
 nye til
 Kilde

det, er up-
 lage Momentbilleder
 Glas kan ikke opfang
 Lys, og oven i Kjøbel
 vinklede. Glasene skal
 store som muligt, og
 fribovinkel, naar man
 Momentbilleder i alle
 Plags Viger

ing modtog den store
 rammen allerede lavet,
 kommer derfor til at
 Skydere.

Meentligst Hilsen!
 J. P. Andersen

X Jeg vilde have
 men ok.

P. Fredericia
 Kjøbenhavn V., 24 1924.
 Bülowvej 9.
 Telefon Vester 1100.

Isse Effeit!
 Vi de hel
 selles angående
 mig det lille
 vil si have de

Venlig Hilsen!
 Deres hengivne
 Jørgen Rosenberg

Breve til og fra :

Jens Poul Andersen, Peter Elfelt og Holger Rosenberg

Sigfred Løvstad

I 1989 deponeredes Elfelt-samlingen fra Nationalmuseets depot i Ørholm på Danmarks Fotomuseum. En brevveksling fundet i samlingen afslørede den besværlige fremstillingsproces vedrørende de førømtalte 35 mm småbilledkameraer. Korrespondancen omfatter bl.a. historien om det kamera til *uperforeret* 35 mm film, som Holger Rosenberg senere medbragte på sine rejser for *Illustreret Familie Journal*. Hoffotograf Peter Elfelt er forhandleren - der formidler fotografisk udstyr mellem f. eks. snedkeren i Nellerød og brugeren, i dette tilfælde Holger Rosenberg.

Det har hidtil været antaget, at Jens Poul Andersen havde undfanget idéen til at fremstille et småbilledkamera anvendeligt for 35 mm film, men det første af de breve der her gengives dokumenterer, at maleren Vilhelm Pacht (1843-1912), har vist Andersen et kamera til perforeret kinofilm, som

han allerede omkring århundredskiftet havde konstrueret. Pacht fik det aldrig udviklet til at være rigtigt brugbart - dette ved vi, for apparatet eksisterer endnu (1).

J.P.A. kom på idéen om at bruge *uperforeret* film, for at få et større negativareal, og det lykkedes ham i det hele taget at fremstille små kameraer, der var langt mere brugbare end Pacht's konstruktion omend det kom til at kræve megen brevveksling, mange tanker og spekulationer over en længere årrække, og det blev aldrig til nogen serieproduktion, kun enkelte værkstedsfremstillede kameraer - vi kender ialt fire eksemplarer. I begyndelsen af 1917 får Peter Elfelt en henvendelse fra *Illustreret Familie Journal*'s rejsende medarbejder forfatteren Holger Rosenberg (1869-1960). Denne havde allerede en del år tidligere besøgt Andersen i Nellerød. Rosenberg beskriver ham et sted som "en af de mærkeligste mænd jeg har truffet".

Peter Elfelt mener at J.P.A. er manden der kan realisere Holger Rosenbergs drøm om et lille handigt kamera til at tage med på rejserne til fjerne lande. Kameraet skulle afløse de tunge glaspladeapparater og måtte endvidere godt være således indrettet, at det tillod fotografering uden at vække for megen opmærksomhed.

Denne korrespondance er ikke komplet, men er omfattende nok til at give et indtryk af de 3 små kameraers tilblivelse. Brevene indeholder også andre emner, som naturligt er, i det handelsforhold, der bestod mellem hoffotografen og snedkeren i Nellerød.

Elfelt retter en skriftlig henvendelse til Andersen, der svarer i et brev dateret 12. april 1917:

Nellerød D: 12. april 1917

*Gode P. Elfelt
Jeg sender her et Udkast
til et saadant Aparat som De skriver
om, men det maa dog ikke betragtes
som noget der er ferdig. For at lave*

en rigtig Tegning, maatte jeg have havt Objektivet, naar De vil sende mig dette, skal jeg lave en rigtig Tegning.

Billederne ville blive alt for smaa som Kinobilleder, de skal tages paa Film der ikke er perforeret, saa at de kan blive 3½ x 5½ c/m. Aparatet laves helt af træ, og vil kunne forstaaes af Tegningen, men det verste er, at man ikke kan kom,, me til at nummerere Billederne naar de bliver taget, man ville jo være ganske vildfarede, naar man fik 200 Billeder i Kassen, uden Nummer. Mulig kunne der anbrin,, ges et Tælleapparat i Forbindelse med Knappen A.

De vil kunne erindre, at for nogle aar siden, kom Maleren Wilh. Pacht ud til mig med en halvferdig Model til et saadant Aparat, men det var så indviklet at jeg aldrig vovede mig i Kast med det. Og senere er Pacht jo død.

Ja et Panoramaapparat med Glasplader kunne blive ganske ud,, merket, men der er vist ikke videre Brug for et saadan i Foto,, grafien. Det skulde da være til meget store Grupper, og mulig ogsaa til Landskabsbilleder til at sætte i ramme.

De sender mig altsaa Objektivet ved leilighed.

Jeg har to saadanne Objektiver fra Vogtlænder, som jeg fik af B. Møller med den omtalte Kinema,, tograf.

Venligst Hilsen

J.P.Andersen

Det bliver Andersen, som får det lille kamera til at fungere, og leverer det første i 1918.

Det er mærket JPA 305. Andersen konstruerer et andet. (I breve betegnet No 2, mærket JPA 311). Det er i modsætning til det første apparat indrettet for den *perforerede* kinofilm, og formatet er 24x60 mm. De to apparater har visse tekniske ulemper og fordele.

Rosenberg vil gerne have fremstillet et bedre kamera og fremsender skitsetegninger og skriftlige forslag, som han beder Elfelt viderebringe til Andersen, der er i gang med at løse opgaven. Rosenberg har i begyndelsen af

juli 1922 fremskaffet et Tessar objektiv uden lukker fra firmaet Carl Zeiss, Jena. I et omfattende brev læser vi følgende:

1. August 1922
Herr Mekaniker I.P.Andersen
Nellerød pr. Helsingør.

Efter at have haft en meget lang Conference med Rosenberg, hvor vi studerede baade Kamera No 1 og No 2, blev vi enige om, at No 1 havde mange Fordele frem for det sidste, selv om No 1 er lidt større, Rosenberg har nu anskaffet et Objektiv, ganske vist med en lidt længere Brændvidde, men det skulle kunne tegne Billedet helt ud til 6 Ctm. Længde. Han er saa begejstret for dette System, den Masse Billeder man kan tage for en billig Penge, er ogsaa meget værd. Baade Rosenberg og jeg beder Dem gøre endnu et forsøg, og gøre alt for at klare følgende Ønsker, selv om de er nok så svære, Rosenbergs Energi hjælper os jo til at faa noget fuldkomment. Manden som kom med idéen, seer jeg andrig, skjønt, jeg har sagt det til ham. Patent er meget svært, den store Risiko med Udgifterne kender man, men Indtægterne i disse Tider, ere svære at se. Rosenberg har givet sit Ord paa ikke at vise dette Apparat til nogen, Han rejser til Udlandet den 8. September, hvad mener De om at have noget til den Tid? - men i første Række maa det være et af Deres Mesterværker. Nu kommer alle Bemærkningerne, saavidt muligt i fornuftig Rækkefølge:

1) De har indrettet No2 til Film som er perforeret i Kanten, (JPA 311) det må det endelige ikke være, da Billedet derved bliver alt for smalt, helst maatte Foreskinnerne være endnu smallere end i No. 1, saa Billedet bliver saa bredt som muligt.

2) Føringen eller Skiftringen som det i No 1. er jo glimrende.

3) Tælleapparat maa der ogsaa meget gerne være.

4) I No 2 hvor den uexponere Film ligger er Tappen i Midten fast, der maa helst være en Rulle udenom Tappen, da Filmen ellers kan køre fast, altsaa lige som i No 1.

5) Rummene til Filmen er større i No 1, dette er ogsaa bedre, at Kameraet er saa stort som No 1, maa komme i anden Række.

6) Som sagt før, Billedet maatte gerne være 6 Ctm langt, fordi Objektivet skulde kunne magte det, lider Mekanisme og Størrelse derved, kan kan vi vel gaa ned til 5½ Ctm.

7) Lukkeren kan jo med dette Zeiss Objektiv kun anbringes bag ved Objektivet, Rosenberg talte noget om Spalte-lukker, men indrømmede at det var umuligt, da denne jo skulle sidde foran filmen, som strax efter Billedfeltet ruller op.

8) Udløsningen af lukkeren foran på No 2, er baade efter hans og min mening uheldig, man kan saa daarlig tage Sigte, og trykke denne af samtidig. Paa No 1 er den glimrende, selv om man skal spænde Lukkeren først, jeg tror nærmest at dette er en Fordel, da man saa ikke saa let trykker af i Utide. (2.)

9) Kan Lukkeren laves saadan, at man har 2 eller 3 Hastigheder til Øjebliksoptagelser? Den skulle være meget hurtig.

10) Til Tidsoptagelser udtaler Rosenberg Ønske om, at man mulig kunne anbringe en Udløser, da man ryster Apparatet naar man skal trykke med Fingeren, - ønsker De en Udløser saa sig til, og jeg skal sende Dem en.

11) Rosenberg vil gerne have sænket Objektivet godt ned i Kameraet, har i den Anledning laver en Tegning som jeg vedlægger, skal det saa langt ned maa der jo laves forlænget Føring baade af Indstilling og Blænder, jeg giver ham Ret i, at det er rart at have saa lidt af fremspringende Ting som muligt.

12) Rosenberg siger at vilde Mennesker og Dyr som han træffer på sin vej løber langt bort naar han har taget den første Plade, fordi Lukkeren kan høres, vel noget lignende som et Gevær, men lydløs kan De vel ikke lave Lukkeren f. Ex. ved at den støder med nogle halv-haardt Gummi.

13) Søgeren er jo lækker lille paa No 2, men den mangler Lysskærm som på No 1, det maa den hellere have og derved

blive lidt større, det er ogsaa rart at den kan flyttes hen paa enden af Kameraet.

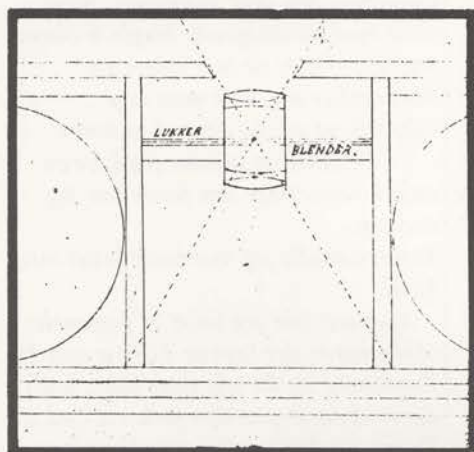
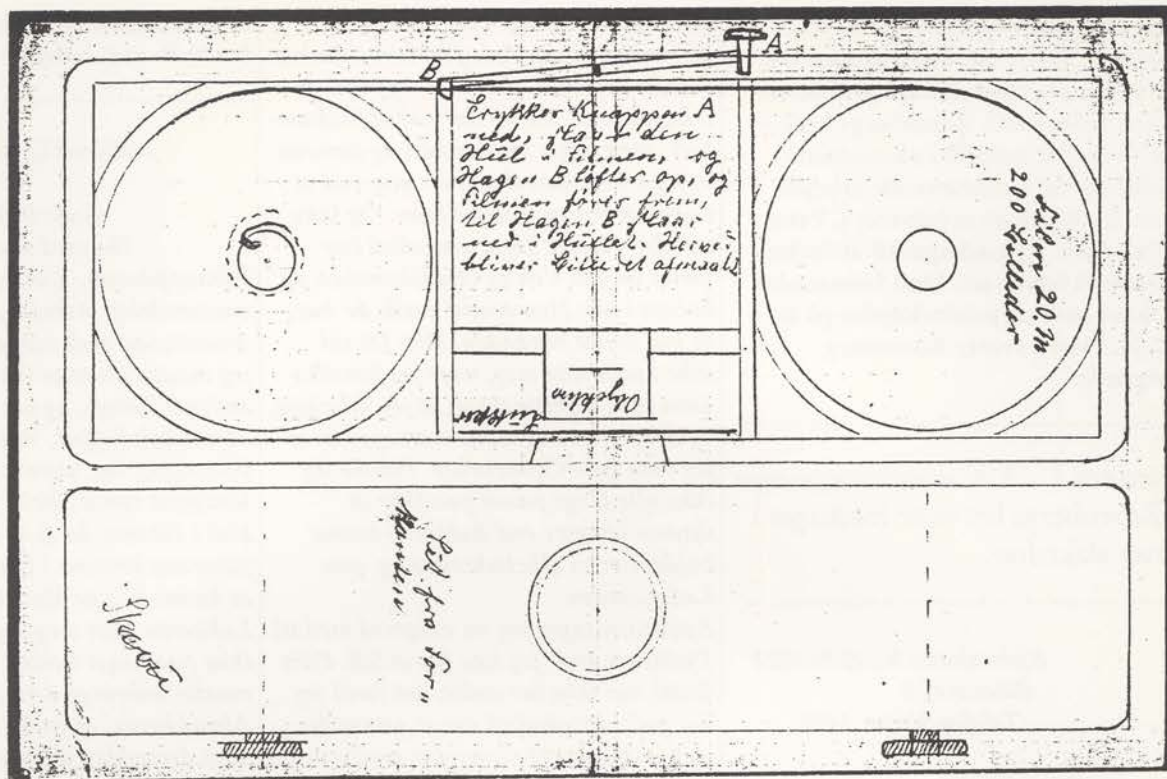
14) Skruemoder til Stativ er jo ikke saa let at anbringe i det tynde Træ, men skal der være Kile, saa bedes De lave en Klods eller Plade med Kile paa den ene side og med stor Skruemoder paa den anden, denne maa man jo have i Lommen, til brug maaske man møder et Stativ, hvis man da har det med. Det maa ogsaa være Kile til Stativ paa Højden.

15) Filmoprulleren og Kilen., under Kameraet gør at det ikke ligger til, f.Ex. paa en Balustrade, hvis man uden Stativ vil tage paa Tid, det vil derfor være at anbefale, om der paa hver Ende paa Undersiden var limet et Par Lister, (med afrundede Kanter for ikke at genere naar man putter det i Lommen) - som var en Millimeter tykkere end det andet fremstaaende. I Kamera No 1 (det første) ligger Rosenbergs Objektiv. Endvidere et Par Film som har faaet falsk Lys - desværre er der mange saadanne, det maa være kommet naar man har lukket den lille Lem op for at indstille, eller kan det komme bagfra, ved Perforeringen eller Skiftningen? Kunne De finde Fejlen, (De kan godt faa Objektivet ud) ville jeg være glad, da jeg saa ville tage dette med paa en Rejse, og saa var det jo ikke lavet forgæves. Hvad siger De saa til denne salve?

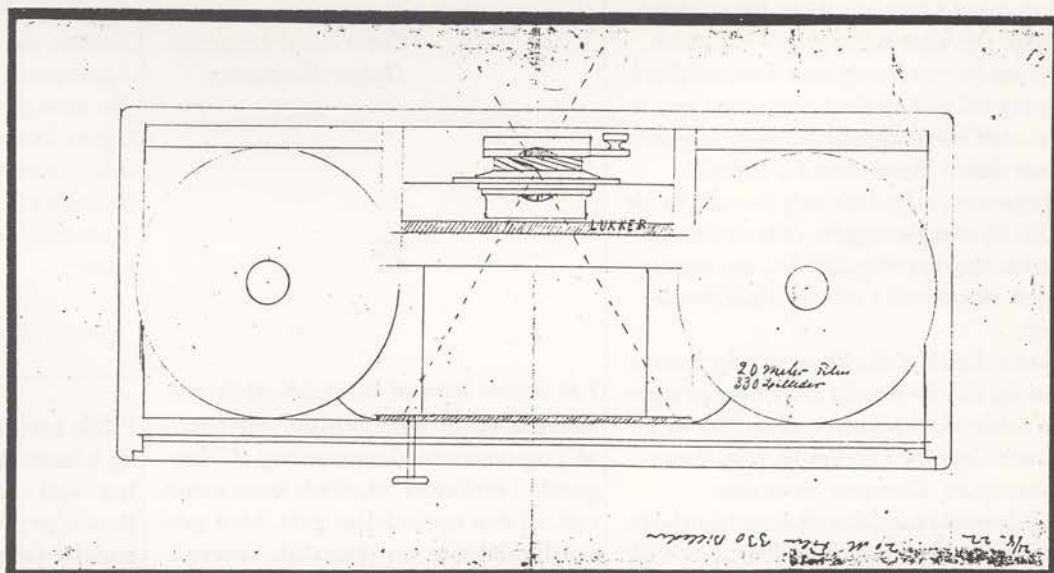
Venlig Hilsen, Deres hengivne
Peter Elfelt

Copi af dette er sendt til Rosenberg.

Den sidste indvending fra Elfelts side med de mange filmruder med falsk lys er forståelig. Omtalte kamera ligger nu på Danmarks Fotomuseum, og det er tydeligt at konstruktionen med at åbne en lille lem i bunden har været temmelig umuligt. Det er nemlig nødvendigt at åbne denne lem for at stille på objektivet, og derved vil det filmstykke der i dette øjeblik står fremme, uvægerligt få lys (!). En højst besynderlig detalje, som Andersen ikke har kunnet ændre, uden en total ombygning - eller nybygning. Det ville i alle tilfælde kræve et objektiv med en brændvidde, så det kun-

Jens Poul Andersens tegninger til de små kameraer. Den øverste tegning er formentlig den første han sender med brev af 12 april 1917. På tegningen forneden skitseres brugen af et objektiv uden lukker, idet der er gjort plads til J.P.A.'s egen lukkerkonstruktion. Han måtte dog opgive denne løsning, og Rosenberg fik objektivet byttet til et med indbygget centrallukker.

ne anbringes foran lukkeren.

Inden vi fortsætter beretningen om de komplicerede tekniske problemer for at tilfredsstille Rosenbergs krav - får vi et lille indblik i økonomien omkring det tidskrævende arbejde som Andersen er involveret i. Peter Elfelt føler sig nødsaget til at forhøje prisen på kameraet. Han fremsender et krav med en prisforhøjelse på kr. 50.00. Hertil svarer Rosenberg følgende:

Bemærk ! Alle understregninger i Rosenbergs breve er medtaget i disse afskrifter.

Kjøbenhavn V. 12/9 1922
Bülowsvej 9
Telefon Vester 1100

Kære Elfelt !

Jeg faar ikke ro i Sindet og ingen Fornøjelse at mit lille Tysklandsbesøg - som forresten er et Studieophold i Jena - før jeg har faaet sagt Dem, at jeg ikke kan overkomme 200 Kr. for det lille Fotografiapparat. Allerede de 150 Kr., som var Deres første pris, var slem nok for min Pengepung, men enlin ! (?) den havde jeg gjort mig fortrolig med og syntes , at jeg turde tillade mig, men 200.00, nej, jeg kan ganske simpelt ikke se min Familie lige i Øjnene og sige den, at jeg har berøvet vort meget beskedne og såre omhyggelig udregnede budget en saadan Sum. Med de 135 Kr. som jeg endelig mandede mig op til at give for Objektivet, vil det lille apparat altsaa komme til at stå mig i - 335 Kr !!! Nej, kære Elfelt, det gaar ikke ! Hver gang, jeg tager Apparatet i Haanden, vil jeg bebrejde mig min Letsindighed, og jeg vil gaa med en evig angst for, at det skal blive stjaalet fra mig, Nej det gaar ikke ! Enten maa De beholde Apparatet, eller lade mig faa det for de 150.00, som De opgav. Havde De lige straks opgivet mig 200 Kr., maatte jeg have renonceret i ethvert Fald foreløbig.

Intet i Verdens skulle være mig kærere, om jeg havde Raad i Stedet for at være en fattig Skriverkarl, end at give den gamle deroppe i Nellerød, som ikke alene er en Kunstner, men den fuldkomne Haandværker og Skønhedselsker, hvilken som helst Pris, han ville

forlange og lidt til ! - thi det er det personlige i hans Arbejde, som ikke kan betales højt nok. Det lille Apparat er ikke alene et Mesterværk af opfindsomhed , men noget saa lækkert og fornemt, at jeg i Grunden skammer mig ved at tinge om Prisen overfor ham. Og ikke mindre overfor Dem, som altid har været en god Ven og imødekommen og kulant i alle Henseender i alle de Aar, vi har kendt hinanden. Men De vil ikke misforstaa mig, naar jeg fortæller Dem som Sagerne staar, at jeg ikke kan, og dette er ene og alene Aarsagen til at jeg maa gøre Ophævelser. Havde jeg ikke alle Dage passet paa ikke at skræve længere end Bukserne kunne holde, var vi alle bukseløse og paa Ladegaarden.

Apparatet tager jeg nu alligevel med til Tyskland, hvis jeg kan faa et Stk. Film dertil, om ikke for andet, saa fordi jeg har god Lejlighed til der at prøve det, og kan De jo i Mellemtiden tænke paa om De kan sælge mig det for 150 Kr. Det skal altsaa være som en Venskabs-tjeneste - men jeg viser Dem ofte sadanne, uden at det hver gang kommer til Deres Kundskab. Om den gamle i N. kan være tjent dermed er en anden Sag, og han behøver jo ikke at være venligere over for mig end over for andre. Kan det glæde og trøste ham over for hans Imødekommenhed, at et af hans herlige Apparater er endt hos en, der ikke alene forstaar at vurdere det lille Mesterværk det er, men ogsaa er fyldt med Beundring for dets Skaber, saa er det jo for en Kunstnernatur som ham, vel ogsaa noget der i nogen maade kan opveje Manglen paa Penge.

Med de venligste Hilsner forbliver jeg

Deres altid hengivne
Holger Rosenberg

I et senere brev afsløres det, at denne følelsesladede "økonomiske redegørelse", og nærmest skamrosning af "den gamle i Nellerød" skaffede ham kameraet til den oprindelige pris. Men gen-vordighederne var ikke slut. Senere i

samme måned kommer en forsendelse fra Nellerød, ledsaget af dette brev:

Nellerød D: Septbr. 1922

Gode P. Elfelt

Hermed sender jeg de tre Filmapparater. Det har været et meget omstændeligt Arbejde, at faa lavet dette Aparat; saa godt som alle Stykkerne har jeg maatte lavet to Gange; Lukkeren endog 3 Gange, og saa er det enda ikke blevet helt fejlfrit, Vexlingen arbejder ikke rigtig læt, man maa ofte dreje Knappen rundt, for at faa den til at slaa Hul i Filmen, fordi at Dornen skal passe saa bestemt i Hullet i Pladen, for at kunne klippe Hullet i Filmen rent. Lukkeren gaar meget godt, men der er ikke paa noget heldigt Sted, at jeg har maatte anbringe den. Paa Enden af Aftrækkeren, er en lille Vrider, naar man drejer den ud, tager den paa Tid, og ved at flytte den lille Skrue, kan Hastigheden forandres noget.

Jeg havde ingen Aftræksnor som duede, men De kan vel nok finde ud af, hvorledes den skal anbringes. Naar man med medfølgende Nøgle & Skrue-trækker drejer de to Vridere paa Forbrættet om, kan man tage Objektivet ud, og ogsaa Lukkeren.

Til Objektivet maatte jeg lave en anden Skrue-ring, den første har jeg vedlagt.

Søgeren skulle jeg vist have lavet med Spejl.

Aparatet har jeg lavet af gammelt Mahonitræ; det Stykke Tektræ som Hr. Rosenberg sende mig duer ikke, fordi det er skaaret paa den forkerte Led af Træet, og derfor ville svinde og kaste sig. Tælle hjulet har jeg kun givet 50 Tender, da 100 ikke arbejder sikkert. Apparatet maa prøves meget grundigt, før man giver sig paa Rejse med det. Ogsaa Indstillingen maa prøves, det er ikke sikkert at det tager best, der hvor Billedet viser sig skarpest. 00 Indstillingen har jeg indrættet til 50 meter.

Venligst Hilsen

J.P.Andersen

Elfelt har været på besøg i Nellerød, og blandt de ting, han har haft med har ogsaa været apparatet bestilt af Rosenberg tillige med "gode idéer" til endelig færdiggørelse af det.

FABRIK JENA, WIEN, OTOM

CARL ZEISS JENA

JENA, 30. Juni 1922

Rechnung

Post für ...

1. Post für ...	1.35
...	...
Summe	1.35

Carl Zeiss Jena

Kære 2.!

Jeg er meget taknemlig, som snart er helt afgjort, at jeg nu kommer til at have en meget stor del af de ting, som jeg har ønsket. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt.

CARL ZEISS JENA

JENA, 30. Juni 1922

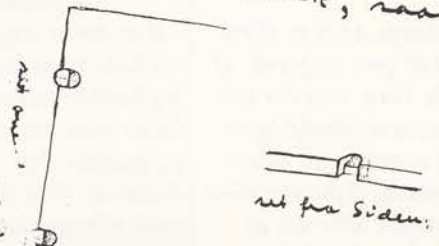
Rechnung

Post für ...

1. Post für ...	1.35
...	...
Summe	1.35

Carl Zeiss Jena

Yarhet fast), saadanne: A Jean bliver da lidt til i noget at have en stor tur, saadanne:

Jeg er meget taknemlig, som snart er helt afgjort, at jeg nu kommer til at have en meget stor del af de ting, som jeg har ønsket. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt.

Kjøbenhavn V., 1923.
Bålowsvej 9.
Telefon Vester 1100.

Kære Carl!

Jeg er meget taknemlig, som snart er helt afgjort, at jeg nu kommer til at have en meget stor del af de ting, som jeg har ønsket. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt. Jeg har nemlig fået dem alle sammen, og det er meget godt.

Det var ikke lykkedes for Andersen at få hans egen lukkerkonstruktion til at fungere. Rosenberg indser dette og kontakter igen firmaet i Jena for at få objektivet byttet med et tilsvarende - Tessar 1:6,3/6,5 cm - men indbygget i en compurlukker. Denne ombytning sker ifølge fakturakopi pr. 24. marts 1923.

De to første af de små kameraer var forsynet med skydelåg, og det vil Rosenberg også gerne have på dette, men kameraet har en form, der gør det umuligt at bruge skydelåg. Andersen har det ikke let og kommenterer denne detalje tillige med andre forhold i dette brev, der har fulgt nogle varer til Elfelt:

Nellerød D; 19 Oktober 1923

Gode P. Elfelt

Jeg sender hermed de forskellige Ting, som De havde med her ud, da De besøgte mig. Der er to nye Karsætter, de to gamle reparerede, Lukkeren har jeg sat Skodde i af det ældre Stof som vi tidligere har brugt, men jeg har indgnedet med Talkum, saa det ikke klæber sammen.

Og endelig Rosenbergs Aparat; dette Arbejde er lige ved at gøre mig nok af det, jeg har lavet de Ting, som det har været mulig at lave; men Skydelåg er det umulig for mig at anbringe, ellers havde det været gjort da Aparatet blev lavet, og Stiften gaar det ikke an, at gøre flad, saa vilde han slæt ikke kunde bruge det. Den lille Ring, har jeg taget ud, men vedlagt den hvis han vil sætte den i igjen.

Han burde give mig lidt til, for alle de gjenvendigheder, som han har beredt mig.

Jeg noterer det her sende Arbejde for 10 Kr. tilsammen.

Og øvrige som blev afhentet ligeledes til 10 Kr.

Jeg har vedlagt de bestilte smaa Lister, men jeg havde ingen Skruer som passede, det skal være 5/8" No 2.

Venligst Hilsen
J.P.Andersen

I slutningen af november måned har Rosenberg tilsyneladende mistet tålmodigheden, idet Elfelt modtager føl-

gende brev fra ham:

Kjøbenhavn V. 27/11 1923
Bülowsvej 9
Telefon Vester 1100

Kære Elfelt

Nej, jeg giver op ! fordi jeg ved nærmere Eftertanke er kommet til det Resultat, at Sagen er haabløs. Ofte flere Penge paa den hverken kan eller vil jeg - jeg synes allerede, det er alt for galt, fordi jeg jo ikke tilnærmelsesvis har fået det ud af de mange Penge, som jeg ønskede.

Ja, saa vidt er jeg kommet, at jeg næsten er bange for at lade den "gamle" faa Apparatet i Hænde, da han jo aabenbart hver gang gør det ringere.

Jeg har Fornemmelsen af, at hans Stædighed er saa stor, at naar jeg har givet et udkast til en Forandring (som nu f. Eks. to gange den samme Spænder og Udløser til Lukkeren), saa vil han netop slet ikke lave den. Thi ingen skal kunne overbevise mig om, at han, der i sin Tid har lavet saa vidunderlige Ting af Mekanik til Fotografiapparater, nu skulle give op for de Smaating, der ville gøre mit lille Apparat fuldkommen.

Jeg giver som sagt - op !

Men der er nogle Smaating, som jeg vil lade Dem faa ham til at lave, idet jeg haaber paa, han vil gøre som De beder ham om, og ikke andet og ikke anderledes. Jeg vil blive meget bedrøvet, hvis jeg nu atter har Apparatet tilbage ringere, mere forkrasset, med endnu flere Huller og Revner i, uden at der er gjort det, jeg gerne vil have gjort, men noget helt andet.

1.) vil jeg bede ham (i stedet for de ækle runde Plader, til Stativskruen) at sætte to Skraaplader af samme Slags som han hidtil har benyttet til at befæste Apparatet til Stativ med, altsaa en paa Enden af Apparatet og en paa Fladsiden.

NB: Det maa man vel kunne faa ham til ?!

2.) vil jeg bede ham tage saa meget af Perforerstiften, at denne kan gaa fri, naar der er perforeret Hul i Filmen, og man skal til at føre den hen til Siden. Naar De ser paa det første Apparat, han har lavet, det jeg havde med til Sydamerika, og som stadig er det bedste og det mest fuldkomne, vil De se

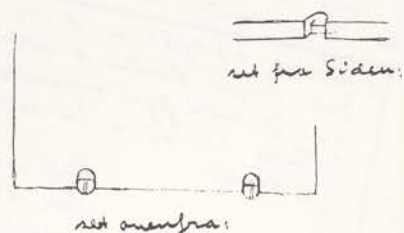
hvorledes Stiften skal være.

3.) vil jeg bede ham, saa vidt som det er muligt udslette (kitte til, eller hvorledes han nu vil gøre det !) den Revne paa Undersiden af Apparatet hvori Metal-dækslet har gledet, da jeg under ingen Omstændigheder vil bruge dette. Jeg har allerede kastet det bort og vil aldrig se det mere, saa stygt var det og skamskændede hele Apparatet.

4.) kommer jeg nu til det vigtigste, som jeg gerne vil bede Dem gøre Deres bedste for at bevæge den gamle til at udføre som jeg vil have det. Ogsaa denne Skanse, Skydelåget, som jeg dog mente var den sidste, jeg ville forsvare, opgiver jeg nu, men vil blot bede om, at de smaa Messingbager, der holder Laaget, maa blive ombyttede med Skruer med halve Hoveder (ganske af samme Slags, som paa et af Apparaterne er anbragt paa Endestykket for at lukke for Skydelaaget, eller samme Slags som i et Lommeuhr holder Værket fast), saadanne:

se:

Han bliver da nødt til i Laaget at lave smaa Indbak, saaledes:

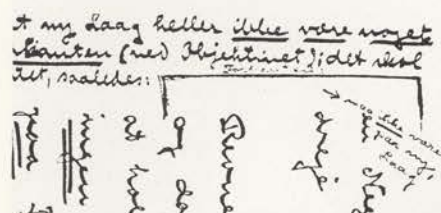
men jeg vil da, meget hellere have disse end de grimme Hager og de grimme aabne Huller, som nu findes der, og som til og med har den forbandede Fejl, at man altid skal have et særligt Instrument altid ved Haanden til at dreje Hagerne med, medens man altid, maaske endog, med en Lommekniv kan dreje en Skrue.

Men se nu: da jeg jo ogsaa vil have den Revne (til Metaldækslet) udslettet paa Laaget, og da jeg kun vil have 4 (fire) smaa Skruer til at holde Laaget, to for hver Ende, absolut ingen Skruer, hvor de to sidste Hager sidder, paa Forsiden, saa beder jeg ham lave mig et helt nyt Laag. Derfor vil jeg gerne betale, og vil han endda ikke lave det som jeg vil have det, saa skal han overhovedet ikke gøre noget ved

Apparatet, men øjeblikkelig sende mig det tilbage, thi det ved jeg han kan udføre, og det kan forresten enhver Snedker, om han ikke vil.

Tilføjet i margen med tegning:

Der maa paa det nye Laag heller ikke være noget Indhak paa Forkanten (ved Objektivet) det skal være helt firkantet, saaledes:

5.) og det sidste beder jeg ham om et lille Stk. Mahonitræ svarende til Apparatets Træ, blot saa meget som 30x10 x4 cm. da jeg deraf selv vil lave et Forstykke til Aparatet.

Jeg haaber kære E. at ovenst. Forklaring er saa tydelig, at ingen Fejltagelse er mulig; men for Resten er det jo tilsyneladende ikke vor Forklaring Tydelighed, der har været noget i Vejen med, men den gamles Opfattelsesevne eller hans grænseløse Stædighed.

Min Søn vil en af Dagene bringe Dem Apparatet, og han vil vist samtidig tale med Dem om at købe det helt umulige Apparat, som der skal bruges perforede Film til (Der tales om JPA 311) ganske vist kun hvis han kan faa det for næsten ingen Ting, thi en ung Ingeniør, som nu skal klare sig selv, er jo alt andet end beslaaet med Skilinger. Han har imidlertid saa megen Interesse for Fotografering, at han vil kunne lave Apparatet (det vil sige selve Træværket) om til noget. Det vil vistnok interessere Dem at se, hvad han allerede selv har lavet af nogle Stk. Træ og en Lommekniv. (3.)

Men - som sagt - har han ikke Raad til at give meget for den umulige Tingest, men De har jo heller ikke megen Fornøjelse af, at have den liggende at fylde op, thi andet anser jeg den ikke for god til.

Ja, kære E. i Grunden er jeg bedrøvet over at føje mine Bekymringer til Deres mange, for jeg forstaa saa godt, at De har nok at spekulere paa, men paa den anden Side vil De ogsaa forstaa, at jeg

jo nok vil se at faa lidt ud af de - i hvert Fald for mig - forfærdelig mange Penge, som jeg har sat ind paa Sagen i den Tro, at der skulde være kommet noget fuldkommen ud deraf. Og det er muligt at Sagen endnu er til at redde, om vi nu blot kan få ham deroppe i Nellerød til at udføre de omskrevne Ting som jeg har beskrevet, men ogsaa kun, om han gør det, vi beder ham om, og intet andet, og ikke anderledes.

Med de venligste Hilsener forbliver jeg

Deres hengivne
Holger Rosenberg

P.S. Jeg vil naturligvis, af Hensyn til den Sverigestur jeg skal paa i Januar, overmåde gerne at det ikke varede for længe, inden vi fik Apparatet tilbage fra Nellerød, men det hele er jo i Virkeligheden ogsaa rene Ubetydeligheder, selv om Forklaringen af dem har taget 17 Brevsider.

H.R.

Ja, - sytten brevsider. Men det slår ikke til, for Rosenberg får yderligere en "lys idé", idet han fra Silkeborg den 29. november fremsender et nyt brev til Elfelt med tegning:

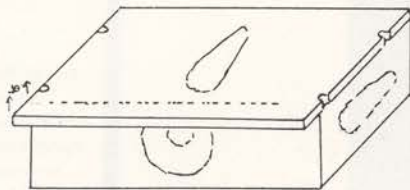
p.t Silkeborg 29/11 1923

Kjøbenhavn V.
Bülowsvej 9
Telefon Vester 1100

Kære E.

I Grunden vilde jeg aller helst have, at A. gjorde det nye Laag bredere end Apparatet; det kan være dette vil lette mig i at faa et Forstykke anbragt, og vil jeg ikke bruge det, kan jeg jo altid tage det af igen. Det er derimod ikke saadan at sætte noget til.

Jeg mener altsaa, at Laaget skal komme til at se saadan ud:

1 cm. bredere end Apparatet.
Vistnok fulst! Altså

1 cm. bredere end Apparatet.

I endnu et brev fra Holger Rosenberg afsendt umiddelbart efter juledagene, hedder det:

Kjøbenhavn V 31/12 1923
Bülowsvej 9
Telefon Vester 1100

Kære E!

Hermed Objektivet, som jeg snart er helt angst for at lade mig komme ud af Hænde, thi jeg synes der er Tumlet saa meget om med det allerede, at der tilsidst maa hænde det noget.

Regningerne, som jeg har lovet Dem, vedlægges ogsaa (jeg vil dog bede Dem sende mig dem tilbage). De vil deraf se, at foruden al den Ulejlighed, det har voldt mig at faa mit første Objektiv ombyttet, det som A. ikke kunne lave en Lukker til, har det i rede Penge kostet mig Kr. 162.15, hvilket sammen med de Kr.150,00 jeg har betalt Dem, er grumme mange Penge for mig - i Særdeleshed da jeg endnu bogstavelig talt ikke har kunnet (i ethvert Fald ikke har haft lyst til) at fotograferere med Apparatet.

For yderligere at animere A. til at gøre et sidste Forsøg indlægger jeg et Brev, som De kan sende ham samtidig med Deres, hvis De synes. Naar jeg i dette Brev til A. synes svært tilbøjelig til at betale yderligere, saa er det - kan jeg godt betro Dem - kun yderst modviligt og ogsaa kun i det Haab, at han holder denne Extrabetaling inden for meget rimelige Grænser.

Det værste, der endnu kunde hænde, var at han atter laver noget, vi ikke har bedt ham om, og som gør Apparatet yderligere ringe. Sker det, vilde jeg meget hellere slet ikke have Apparatet op til ham for tredje (og jeg haaber for sidste) Gang, men lade min unge Snedker lave, hvad der skal laves for at faa det som det skal være.

Var det muligt af faa A. til at skrive ind til Dem om han har forstaaet Deres Brev, og muligvis endog faa ham til at vedlægge en lille Tegning forinden han gaar i Gang med Forandringen?

Ja, til Dem kan jeg jo godt sige alt dette - til A., har jeg jo rigtignok skrevet noget andet, men nu gælder alle Kneb, blot vi kan naa et resultat.

De venligste Hilsener!

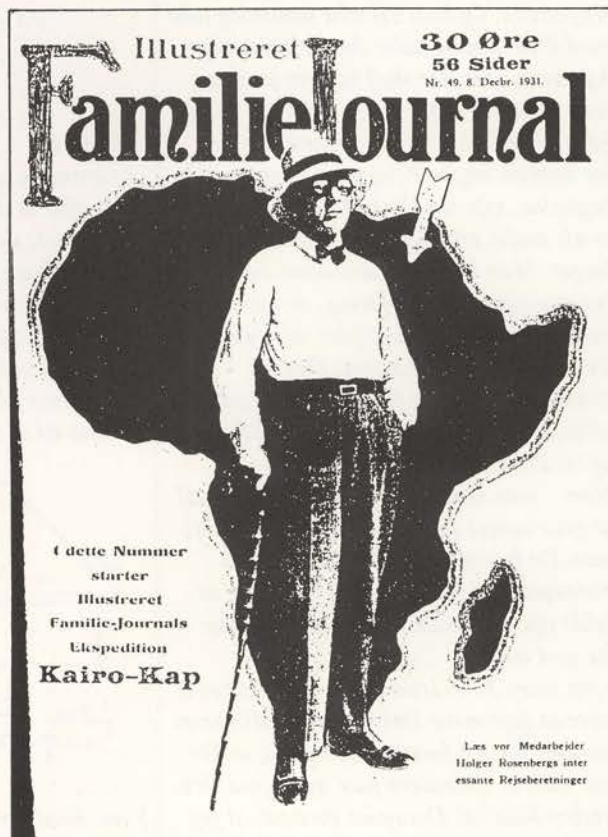
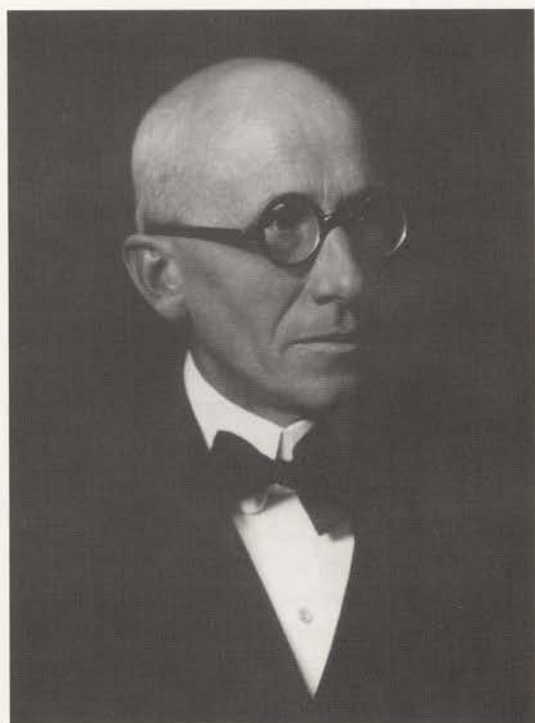
Deres hengivne
Rosenberg

Holger Rosenberg var meget berejst. Man kan næsten sige han havde hele verden som sin arbejdsplads. Øverst til venstre ses han ved det mangotræ i Ujiji nær Tanganikasøen hvor Stanley mødte Livingstone i 1871.

På det andet billede sidder han under et botræ ved indgangen til et tempel i Indien. Det er den buddhistiske verdens helligste sted, idet det var her Buddah i sin tid opnåede alvidenhed.

Rosenberg var en flittig forfatter, og gennem mere end 25 år skrev han rejseartikler til Illustreret Familiejournals læsere. Under 1. Verdenskrig måtte han holde sig hjemme, men tog atter ud i verden da det blev muligt. Han havde således god brug for det kamera Jens Poul Andersen fik til opgave at lave til ham.

I en maskinskrevet gennemslagskopi fra Rosenberg stilet til Andersen via Elfelt gør hen rede for sine vanskeligheder med kameraet i 9 punkter:

- 1) Søgeren viser al for meget i Højden og noget for meget i Breden.
- 2) Stiften, der perforerer Hul i Filmen, er for lang. Der er sat en Messingring ind for at raade bod derpaa, men denne bør tages bort igen og lige saa meget, som Ringen er tyk, files af Stiften.

Stiften perforerer ikke godt. Den bør vist ikke være spids, men svagt hul i Enden, saa Randen ligesom skærer Hul i Filmen. Derved opnaaes ogsaa, at Stiften ikke saa let smutter ud af Filmen, inden den har ført denne helt hen til Siden, saaledes som det ikke sjælden er hændt og to Billeder derfor er kommert oven paa hinanden. Stiften støder, naar den er ført helt hen til Højre, og naar Afstanden er indstillet paa "uendelig", mod Kanten af den lille Kasse, som danner Mørkerummet.

Skifteknappen sidder af og til løs.

- 3) Trillen, der modtager den eksponerede Film, kan ikke rulle denne rundt, fordi Staalstangens Split ikke spænder nok. Der er allerede raadet Bod derpaa ved Indsættelsen af en lille Messingplade.

Paa den anden Trille gaar Pladen uden paa Apparatet ofte løs.

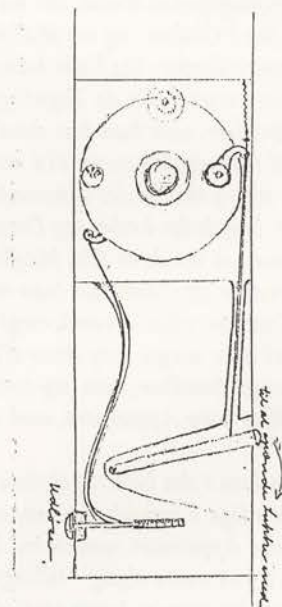
- 4) Der mangler Skraaplader, dels paa Undersiden af Apparatet til at sætte det paa Stativ med, dels paa den venstre Endeflade til at skifte Søgeren over paa, naar Apparatet skal bæres under Armen.

- 5) Laaget maa være Skydelaag! Jeg har allerede to Gange paa Rejsen været i den fortvivlede Situation at være ude af Stand til at sætte ny Film i Apparatet, fordi jeg havde forlagt den Indretning, som er næsten lige saa værdifuld en Ting som en Yalenøgle til en Laas. Skydelaaget paa det foregaaende Apparat, med to Skruer, der lukker Enden, forekommer mig at være en ganske ideel Lukke, fordi man altid har en Kniv eller lignende ved Haanden, som kan aabne Laaget.

- 6) Apparatet bør lige som det foregaaende være lukket foran med Træ, kun med et lille Hul midt i, for saa lidt som mulig at ligne et Fotografiapparat. Dette at Apparatet slet ikke lignede et Fotografiapparat, har jeg netop fundet at være en af dets mange fortrinlige Egenskaber, thi det gælder i utallige Tilfælde at forblive saa ubemærket som muligt med sit Fotografiapparat.

- 7) Udløsningen med en Finger er umulig, og Traadudløsning er - af samme Grund som ovenfor nævnt, nemlig for at forblive saa ubemærket som mulig - uheldig. Jeg bruger da saa godt som aldrig denne sidste. En simpel, let og overordentlig bekvem Udløsning kunne arrangeres saaledes:

b) Samtidig var det maaske mulig, om A., som kan alt, ogsaa kunde lave en Spændemekanisme, noget i Retning af det, som ogsaa er angivet paa ovenstaaende Tegning, og som i høj Grad vilde lette Fotograferingen.

- 8) Samtidig var det maaske mulig, om A., som kan alt, ogsaa kunne lave en Spændemekanisme, noget i Retning af det, som ogsaa er angivet paa overstaaende Tegning, og som i høj Grad vilde lette Fotograferingen.

- 9) Og hvis saa endelig A. - med Zirlighed og Mesterskab i Behandlingen af Træ og Metal, som kendetegner alt hans Arbejde, ville sætte en pen lille Rem til at bære i, i Stedet for det Makværk jeg selv har præsteret, vil Apparatet komme fra ham som et

Unikum af Opfindsomhed og Skønhed.

Udfor punkt 5 og 6 skriver Andersen følgende kommentar:

Laag med Hul i (til at lukke op-) over Objektivet. Dæksel?

Allerede den 3. januar 1924 fremsender Elfelt et "FORSIGT" brev til Andersen, med 7 rettelsespunkter:

3. januar (192) 4
Gode Andersen

Tilgiv et jeg kommer igen med Rosenbergs Apparat. Rosenberg gaar rundt med bedrøvet Mine hver Gang jeg ser ham, taler vi om Apparatet, og jeg bliver saa bedrøvet, fordi jeg gerne, ligesom han, ville have et fuldkommen Apparat, - og De er jo den eneste der kan klare det.

Det Apparat De sendte mig med det Objektiv De selv havde sammensat, er uden værdi for mig, fordi De har lavet det til perforeret Film. Dette vil Rosenberg købe til sin Søn, ellers er det mig uskyldige der skal bære dette Tab. Dog vil jeg af personlig Interesse, i Haab om at De kan klare vore Ønsker, være med til at betale noget af min egen Lomme for at faa det fuldkomne, - Rosenberg kan jeg måske ogsaa pumpe for nogle Kroner.

Embalage til Bang og Pingel eller til mig, ville jeg gerne ved Lejlighed have tilbage.

Modtag mine bedste Ønsker om et godt Nytaar.

med venlig Hilsen
Deres hengivne
Elfelt

Det kan her indskydes, at det "umulige apparat" til perforeret kinofilm (JPA 311) som Rosenberg gerne vil købe til sin søn, blev afsat til Andersens huslæge Holger Børge i Helsing. Fra ham gik det i arv til en brodersøn. Af denne blev det købt til Løvstads samling og findes nu på Danmarks Fotomuseum (4).

I medfølgende tillæg til brevet af 3/1 1924 forsøger Elfelt at lægge yderligere pres på Andersen for at få gennemført de forskellige ændringer:

Til Punkt 2.

De har taget Ringen bort, og ikke taget af Stiften, som der blev bedt om. Naar Stiften har perforeret (filmen), og Fjederen har ført Stiften tilbage, skal den kunne føre Filmen tilbage, det kan den ikke fordi den er for lang, og man kan ikke paa Lykke og Fromme udføre Vekslingen. Stiften maa endelig være flad eller svagt hul, ikke spids.

Til Punkt 4.

Der var ønsket Kiler under og paa Enden, nøjagtig som dem ovenpaa, men ikke de runde med Stativskruehuller i disse bedes fjernet, og erstattet med Kiler. Rosenberg har en Plade til at sætte paa Kilen med Skruehuller i, - og den kan jo altid sidde på Stativet. Blikdækslet over Objektivet er grimt og maa kasseres. Rillen til dette i Bunden bedes udfyldt med Schellak eller lignende.

Til Punkt 5.

Det er maaske lidt vanskeligt at lave et Skydelaag, men der maa laves et nyt Laag som det der er, men uden Indhakket over Objektivet, og dette Laag kan umulig sættes fast med de lodrette Skruestifter, Disse er haabløse af den Grund, der er nævnt i den første Beskrivelse. Laaget bedes fastholdt ved Hagestifter, som kan skydes vandret ind i Laaget, og kan trækkes ud med en Negl. Stifterne kan anbringes fra Forsiden igennem det stadig ønskede Dæksel af Træ, naar dette lige saa højt som Bagvæggen.

Til Punkt 6.

Over Objektivet maa Trædækslet have et rundt Hul, netop saa stort at Lysstrålerne kan passere, og denne del af Dækslet maa ved Hængsel kunne lukkes til Højre, saaledes at man kan komme til Objektivet og Indstillingen. Paa siden af dette Hængsellaag med Hul i, kan der maaske limes et stykke Træ, som dækker det indhug, der er i den nederste faste Underside.

Til Punkt 7.

Til venstre for Objektivet (set mod Objektivet) fortsættes Træfladen som maa være aftagelig f. Eks. med 4 Skruer, - i denne Inderside, eller i den gamle Væg, graves ud til den foreslaaede - ved medfølgende Tegning angivne Spænde og Udløsemekanisme, som efter min mening er fortrinlig og

uundværlig, Traadtrækket De havde lavet kan ikke bruges, fordi Situationen til Fotografering var tabt, før man fik fat i Træ-Kuglen.

De maa for enhver Pris ikke lave andet end vi nu beder om ialfald ikke før end vi nu faar talt derom, og jeg er villig til at komme ud til Dem naar De kalder.

Den 24. februar 1924 har Rosenberg ganske tabt tålmodigheden og sender fra Fredericia følgende svada til sin kameraleverandør:

p.t Fredericia 24/2 1924
Kjøbenhavn :
Bülowsvej 9
Telefon Vester 1100

Kære Elfelt

Vil De bede Andersen om aldeles omgaaende at sende mig det lille Fotografiapparat Retur, thi nu vil jeg have det i Orden - og nu skal jeg nok selv sørge derfor. Og bede ham samtidig sende alle de Tegninger og Beskrivelser, som han har modtaget, thi jeg vil ikke spille mere Tid med at tegne ny og skrive det samme for 4. - 5. Gang. Ligeledes beder jeg Dem anmode ham om, at sende et Stk. Magboni-Træ, som svarer til Cameraet (saa meget som 40x10x6 cm. eller deromkring) for han vil vel ikke nægte mig dette til brug for min unge Snedker, som jeg nok nu skal faa til at lave Apparatet, som det skal være.

Jeg kan i det hele taget ikke nu - da min stadige Formodning om, at A. ikke vil lave Apparatet som vi vil have det, viser sig at være rigtig - tilbageholde en Beklagelse over at have ofret de mange Penge til liden nytte.

Venlig Hilsen

Deres hengivne
Holger Rosenberg

Det sidste brev i denne brevveksling.

Den 6. marts 1924 sender J.P. Andersen det sidste brev vi kender i denne lange korrespondance. Han gør her sin mening klar omkring dette "småbilledkamera":

Nellerød D: 6 Marts 1924

Gode P. Elfelt

Hermed Rosenbergs Aparat.

Jeg har anvendt en Uge paa det Stykke Arbejde; men at sætte Skydelaag paa det kan hverken jeg eller nogen, uden ved at lave et helt nyt Aparat, og nu har jeg lavet tre for Løjers Skyld; og jeg gaar nødig i lag med det fjerde. Som tidligere bemærket, er Aparatet umulig til at tage Momentbilleder med; de smaa Glas kan ikke opfange tilstrækkelig Lys, og oven i Kjøbet er de gjort vigvinklede. Glassene skal være saa store som mulig, og Objektivet gjort spidsvinklet, naar man vil tage Momentbilleder i alle Slags Vejer. Vogtlanders Eurioskop ville være udmærket hertil, jeg skal siden lave et Afriids med Forklaring.

Jeg sender her to Skjærebrætter men jeg fandt det ikke heldig, at sætte metal paa. Den gamle har jeg repareret. Jeg noterer Dem for 3 Kr.

I Deres Brev af 1 August 1922 staar, at Manden ønskede 75 m/m mellem Øjnene, vilde han jo ikke rigtig kunne se i dem. Naar jeg faar det langsomme Lysbilledapparat ferdig; skal jeg tage nogle Haandstereoskoper i Arbejde, og da disse jo bliver med Stilleskrue, vil han vel kunne bruge disse.

Da jeg modtog den store Skyder, var Forrammen allerede lavet, jeg kommer derfor til at lave to nye Skydere.

Venligst Hilsen

J.P. Andersen

(Notat nederst på brevet)

Jeg vilde have Metal paa - men ak.

P.E.

Det fjerde kamera

Vi har fået at vide af J.P.A. at han "nødig gaar i gang med det fjerde". Men der findes ialt fire små kameraer, det fjerde har nummer 317. Det eksisterer, men det er ukendt til hvem det er fremstillet - det har næppe været til Rosenberg. Kameraet kan minde om det første nr. 305.

Det er forsynet med Andersens egen lukker. Fokusering sker ved at indstille visere på det samme metertal på ens skalaer i begge sider af fronten. Kameraet er beregnet for *uperforeret* film.

Da Andersen siger, at han nødig går i gang med et fjerde - i brevet af 6. marts 1924 - er den antagelse nærliggende at han har lavet nr. 317 efter dette tidspunkt. Dette modsiges dog af kameraets konstruktion der synes at være ældre. Spørgsmålet må stå uafklaret, og afvente nye oplysninger.

Efterskrift:

Rosenbergs søn Ole afhændede i 1960 kamera J.P.A. nr. 313 (i disse breve betegnet nr. 3) til Danmarks Tekniske Museum. I 1977 havde forfatteren til disse linier lejlighed til at se det og tage nogle billeder. Året efter brændte kameraet. Det kan fastslås at apparatet havde fået et hængslet trædæksel foran, men ikke noget nyt låg svarende til anvisningerne i brevene, såvel som fastholdelsen af låget foregår ved hjælp af de drejekroge som Rosenberg bl.a. raser imod. I det hele taget passer beskrivelserne udmærket, som det fremtræder.

Man kan ikke ud fra korrespondancen se hvor tilfreds Rosenberg blev, men i alle tilfælde har han flittigt brugt apparatet, og han har også senere udtalt sig rosende om det. Det vendes der tilbage til lidt senere. Helt umuligt har fotografiapparatet altså ikke været. Vi ved med sikkerhed, at Holger Rosenberg bl.a. tog en

mængde billeder på turen ned gennem Afrika i 1930/31 til den artikelrække, der kom til at hedde: "Fra Kairo til Kap" i Illusteret Familie Journal. Danmarks Fotomuseum viste i 1991 en større udstilling med billeder fra denne rejse optaget med kameraet. Billederne blev lavet efter de originale negativer skænket til Løvestads samling i 1977 af Ole Rosenberg.

Holger Rosenbergs lille kamera omtales flere steder - som det første kamera der benyttede en 35 mm bred film. Dette skete f.eks. i Politikens "Jeg fotograferer".

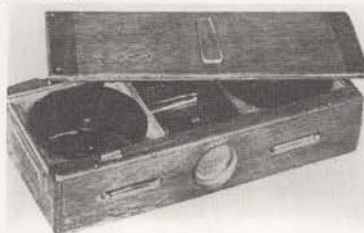

Illustration her er hentet fra Politikens: "Jeg fotograferer" redigeret af Tommy Frenning. Det viser Holger Rosenbergs første kamera (JPA 305).

Kameraet omtales således i bogens historiske afsnit:

Kameraudviklingen.

Kameraet gennemgår en fantastisk udvikling fra de klodsede tegnekameraer over rejsekameraet af træ, foldekameraet og Westpocketkameraet, videre frem til den første Leica og Rollei. Oscar Barnacks Leica fra 1923 har sin forgænger i den danske mekaniker "Nellerød-Andersen"s kamera til kinofilm, bygget til den danske globetrotter og opdagelsesrejsende Holger Rosenberg.

Det må vel siges at være store ord. I et senere oplag er det endda blevet til: Verdens første kamera til 35 mm film. I bogen "Første gang det skete" udgivet af forlaget Union, medtages Rosenbergs kamera ligeledes som: "Verdens første".

Der blev jo ikke nogen produktion af små kameraer, og at der overhovedet var blevet tænkt tanker i den retning i Danmark, var kun kendt af ganske få - ja, i virkeligheden kun af de her tre involverede personer, som der gennem denne brevveksling nu er stiftet bekendtskab med.

Når man har opfattet kameraet som det første til 35 mm film, skyldes det Holger Rosenbergs egen omtale. Læs videre om dette efter noterne.

Noter:

1) Vilh. Pacht's apparat findes i dag på Danmarks Tekniske Museum, og undgik tilintetgørelse ved branden i 1978. Omtale findes i FOCUS 1/1944.

2) Kamera J.P.A. nr. 311 (i brevene her omtalt som kamera No. 2) har en lidt speciel lukkerspænding/udløsning. En pal på forsiden skydes til den ene side, og undervejs spændes lukkeren. Når palen når helt frem til dens begrænsning, sker lukkerudløsningen. Man kan altså ikke spænde lukkeren og så udløse, når øjeblikket er belejligt.

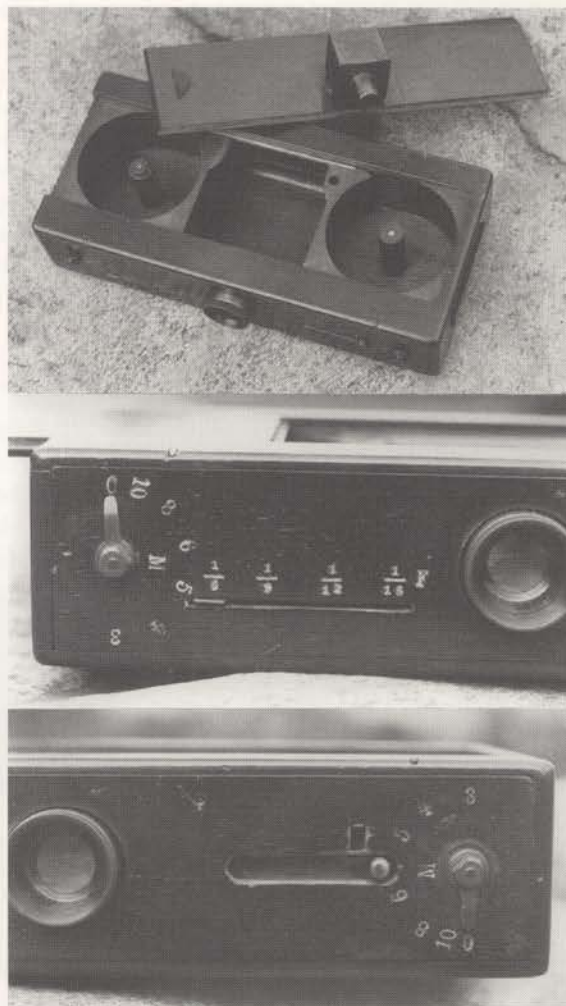
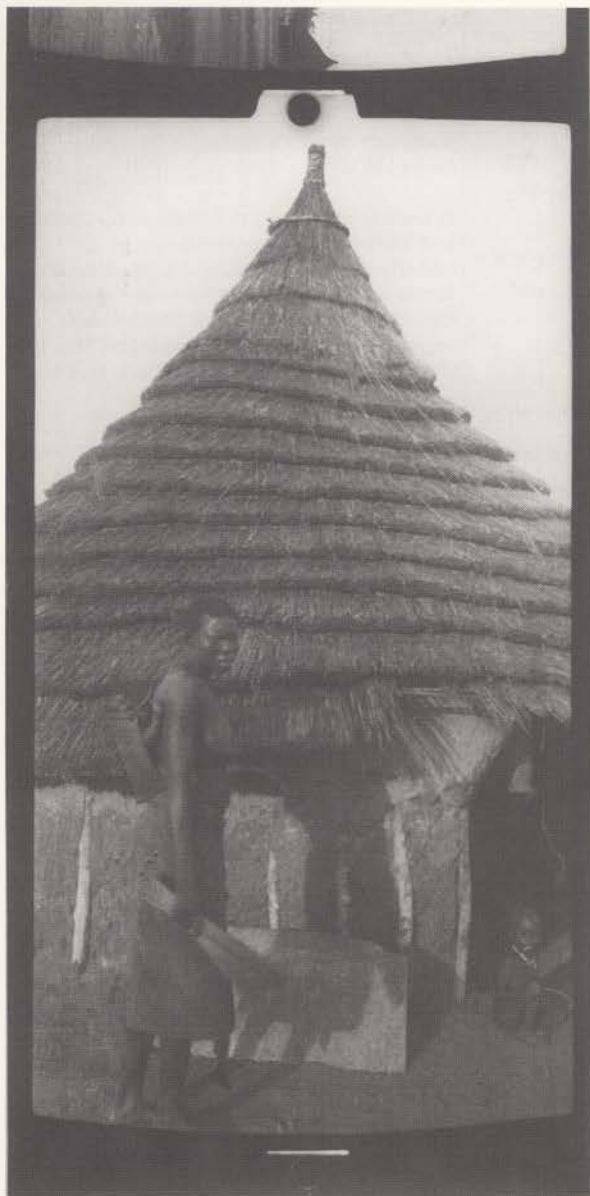
3) Det lille hjemmebyggede kamera, som hans søn har lavet, blev foræret til Løvestads samling i 1977 af sønnens enke. Det er ret primitivt, men i betragtning af tiden det er fra, alligevel rimeligt udført.

4) Aksel Gram Møller, Hellebæk, havde engang i 1950'erne set dette kamera ligge hos en fotohandler i Helsingør. Han var også vidende om, at ejeren var en Læge med det specielle efternavn "Børge". Engang i 1970'erne blev Gram Møller og Løvestad enige om, at han skulle forsøge at finde frem til den nuværende ejer. Lægen i Helsingør var da forlængst død. Ved telefonbogens hjælp blev der ringet til alle med dette efternavn. De første ti "Børge'r" var ret uforstående, men den elvte svarede: "Det apparat - det ligger her på mit bord". Det blev hurtigt til et besøg. Det viste sig, at ejeren af kameraet var maleren og billedhuggeren Bertel Børge, der boede et stykke syd for Nykøbing Sj. Det lykkedes at blive enige om prisen, og takket være stor velvilje fra daværende Dir. Palle Thomsen, Kodak a.s., kunne J.P.A. nr. 311 hjemføres til Løvestads samling.

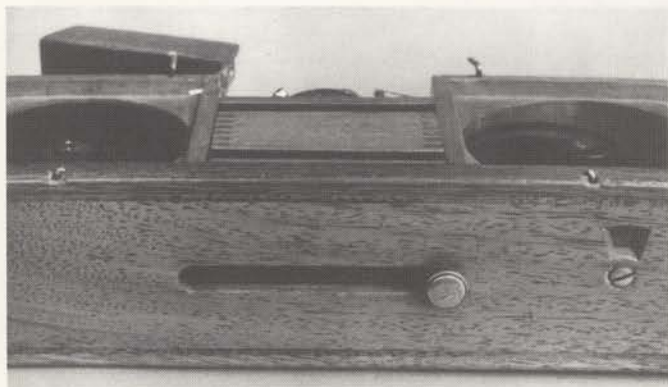
Hvad fortalte Holger Rosenberg selv om sit lille kamera ?

Den viden, man hidtil har haft om dette lille kamera, har været baseret på, hvad rejsejournalisten selv har berettet. Vi har to kilder.

I "Frederiksborg Amts Aarbog for 1941" skriver Holger Rosenberg et 13 sider langt indlæg, en mindeartikel om "Geniet fra Nellerød". Det er da

Det fjerde kamera. J.P.A. kamera nr. 317 til 35 mm *uperforeret* film. Se omtalen side 53.

Ved konstruktion af et kamera til *uperforeret* 35 mm film har man et problem m.h.t. filmtransporten. J.P.A. løste dette på sin egen måde. På kameraets bagside er anbragt en fjederpåvirket messingknap. Når denne trykkes ind udstanses et hul i filmen. Trykknappen eller palen føres frem, styret af en aflang åbning i kamerahuset, og idet den stadig holdes indtrykket tager den filmen med sig så et nyt stykke kan være klar til optagelse.

De karakteristiske huller der fremkommer mellem optagelserne ses tydeligt på billedet af den afrikanske neger foran sin hytte.

Foto: Holger Rosenberg 1930 til Illustreret Familie Journal.

også den basiskilde, vi hidtil har måttet støtte os til. I forbindelse med udarbejdelsen af dette temanummer er der udført et større researcharbejde, og derved har det været nødvendigt at korrigere visse oplysninger

Dette gælder f.eks. afsnittet om de små kameraers tilblivelse. Selv beretter Holger Rosenberg om dette således:

Apparatet som han konstruerede, ejer jeg, og jeg tør nok sige, at det har staaet sin Prøve, thi det har i 35 Aar fulgt mig paa Rejser, hvor det har været udsat for mere end noget nok saa gennemtænkt og velbygget Tropekamera; der er taget Tusinder og atter Tusinder af Billeder dermed, og det fungerer den Dag i Dag fuldkommen saa godt som nogen "Kodak", "Zeiss" og "Leica" eller hvad de nu hedder, alle disse smaa Kunstværker men store Kostbarheder, som nu er i Handelen.

Tre år senere bliver Rosenberg besøgt af en medarbejder hos fotohandler Torkild Henriksen, Skoubogade 4, København. Denne udgav i en årrække et lille kundeblad "SØGEREN", og i dette blads 2. årgang nr. 1. 1945 bringes følgende interview med den gamle globetrotter:

Det første

35 mm Kamera

En Dag hvor Regnen silede ned og alt var graat og kedeligt, tog jeg ud på Bülowssvej for at se et Apparat, som tilhører Globetrotteren Holger Rosenberg.

Holger Rosenberg er kendt for sine Artikler til Familie-Journalen, og man kan vist rolig sige, at der findes ikke det Sted paa Jorden, hvor han ikke har været. Man husker sikkert ogsaa hans dejlige Billeder af de indfødte og alle Billederne af de tropiske Dyr og Planter.

Da jeg havde sat mig ned, gik Herr Rosenberg hen til et Skab i Stuens Hjørne og tog her et ganske enestaaende Fotografiapparat frem.

Det første jeg hæftede mig ved var Apparatets Størrelse og Udseende. Herr Rosen-

berg fortalte mig nemlig, at dette Apparat havde fulgt ham i de sidste 38 Aar. Apparatet saa Dagens Lys i 1906, men kan De huske hvorledes at Fotografiapparatet saa ud dengang? Det var store Kasser beregnet til Glasplader 9x12, som hver Gang man udløste sit Kamera, faldt ned i Bunden med et ordentligt Knald. Rullefilm var lige fremkommet i Amerika, men var endnu ikke kendt i Europa.

Men dette Kamera brugte ikke alene Rullefilm, men det var oven i Købet 35 mm Film altsaa Leicafilm. Og her har De Kameraets Historie. I den lille nordsjællandske Landsby med det morsomme navn Nellerød, levede i Aartierne omkring Aarhundredskiftet en Mand ved Navn Jens Poul Andersen, og det var ham, der byggede det første "Smaabilledkamera". Han var intet mindre end et Geni, og kun de beskedne Kaar han levede under gjorde, at han ikke blev en rig Mand.

Længe før nogen af Verdensfirmaerne Kodak, Agfa, Zeiss og Leitz, der fremstiller de smaa handige 24x36 Kameraer, var Jens Poul Andersen inde paa Tanken, lille Brændvidde, lysstærkt Objektiv og mange smaa

Denne illustration ledsager artiklen om Rosenbergs kamera i SØGEREN. Det interessante er, at billedet er taget endnu medens det var forsynet med et metaldæksel foran. Det er dette dæksel Rosenberg har så meget imod, og i brev af 27/11 1923 forlanger ændret til et dæksel af træ. Ja, han meddeler "det allerede er kastet bort". Det med et trædæksel nævnes igen i brev af 31/12 1923 punkt 6. Apparatet blev forsynet med trædæksel, og som det fremgår af dette interview, så kunne det betjenes i lukket tilstand, og lignede absolut ikke noget fotografiapparat, fremtrådte blot som en trææske.

Optagelser uden Skiftning af Film. - Han er klar over, at dette var Fremtiden, og det viste sig jo at han har faaet Ret. - Kameraet er bygget af Mahogni, et meget fint Stykke Snedkerarbejde. Det er 9x5½x23 cm stort. Objektivet er en Zeiss Tessar med Lysstyrke 1:6,3 og med en Brændvidde paa 6,5 cm.

Den slags Objektiver fandtes slet ikke dengang, men maatte specielt fremstilles hos Carl Zeiss i Jena.

Herr Rosenberg fortæller endvidere, at det var meget vanskeligt at fotografere de indfødte, fordi de var bange, naar de hørte Smældet fra Lukkeren og flygtede, naar de hørte det. Dette løste Nellerød-Andersen, som han kaldtes, paa en uhyre snedig Maade. - Han kapslede Lukkeren inde i Kameraet,

og ved Hjælp af et Par Vægtstænger, lavede han en udvendig Udløser, noget der aldrig havde været set før.

Ikke alene var Udløseren udvendig, men man kunde spænde og udløse sin Lukker saa hurtigt, at man kunne lave Serieoptagelser, som man i Dag kan det med et moderne Robotkamera.

Søgeren man satte paa Kameraet var en Gennemsigts søger. Det var et helt lille Kamera for sig, som man satte ovenpaa selve Kamerahuset. Princippet var genialt og enkelt, fordi der ikke var andre, der havde fundet paa det før. Fortil sad en lille Linse og bagved denne sad en Matskive, begge dele passet sammen saa hvad man saa paa Matskiven fik man paa Filmen.

Filmen, det er her det geniale ligger. Man havde hos Kodak i Amerika i nogle Aar fremstillet 35 mm Normalfilm til Brug ved Optagelse af levende Film, med Perforation i beggesider, som man kender den i Dag.

Men Jens Poul Andersen og Holger Rosenberg indsaa snart, at Perforationen tog alt for megen Plads op. De bestilte derfor Filmen uden Perforation hos Kodak, og fik det. Men det medførte straks en Vanskelighed, hvordan skulde man transportere Filmen i Kameraet? Ogsaa dette klarede Jens Poul Andersen paa en snild Maade. Bag paa Kameraet byggede han en Plade, der kunne skubbes frem og tilbage, nøjagtig saa meget som Billedvinduet var langt. Ved et Tryk paa en lille Knap perforerede man et lille Hul i Filmen, hvorefter man med den samme lille Stift, der havde perforeret Hullet, flyttede Filmen en Billedstørrelse frem. At Kameraet havde Billedtæller, behøver jeg vel ikke at fortælle.

Naar Kameraet var ladet med Film, kunde det tage 200 Optagelser imod de 36 Optagelser der i Dag er i vore 24x36 Kameras. Dette var naturligvis en stor Fordel, da man jo daarligt kunde skifte Film, naar man var midt i Urskoven.

Apparatet var været ude for mange haarde Ture, men alligevel fungerer det upåklageligt den Dag i Dag.

Her har De altsaa Beviset for, at det var en Dansker, der "opfandt" det første Smaabilledkamera, 8 Aar før Oskar Barnack hos Leitz lavede det første Leicakamera, som man jo paaastaar, er det første Kamera i Verden, der brugte 35 mm Film.

Jens Poul Andersen lavede ialt to Apparater, det ene har Herr Holger Rosenberg, og det andet ejedes af Fotograf Peter L. Petersen nu kgl. Hoffotograf Elfelt.

Da jeg sagde Tak og Farvel og atter gik ud i Regnen, kunde jeg ikke lade være med at tænke paa, at hvis nu Jens Poul Andersen havde lavet Fabrikation af sit Kamera, hvorledes havde saa Leica og Contax set ud i Dag?

Kai Spiir Schoubye

"SØGEREN" 2. årg. Jan. 1945.

Kommentarer til Kai Spiir Schoubye's samtale med Holger Rosenberg.

Interviewet er overraskende på baggrund af den viden, vi nu har fra korrespondancen mellem de tre herrer Andersen, Elfelt og Rosenberg.

Hr. Spiir afslører også mangel på fotohistorisk indsigt. Det skal vi nu ikke klandre ham for. Men det er ikke rigtigt at rullefilm ikke var kendt i Europa ved århundredskiftet. Der var heller ikke nogen compurlukker i 1906. Såvel som det er utænkeligt, at få et enkelt objektiv - som endnu ikke var udviklet - specialfremstillet!

Han har også set for overfladisk på Rosenbergs kamera - siden han kan mene, at det er muligt at tage serieoptagelser som med en Robot. Han har ret i, at man hurtigt kan spænde og udløse lukkeren - men hvad med filmtransporten? Denne funktion er der redegjort for i billedteksten under billedet fra Afrika på side 54.

Det er stadig et stort spørgsmål, hvorfor Rosenberg orienterer så afvigende fra kendsgerningerne om, hvornår kameraet er fremstillet!

Rosenberg og forholdet til - RULLEFILM !

En lille kuriøs krølle på historien bidrager Holger Rosenberg med i en række artikler om at "fotografere på rejser", de bringes i Dansk Fotografisk Tidsskrift nr. 2. februar 1912.

(Altså seks år efter at han ifølge ham selv - bl.a. i dette interview - skulle have anskaffet det lille J.P.A.- rullefilms-kamera.)

Han har jo - i modsætning til de fleste andre på den tid - stor erfaring på området, idet han i 1912 allerede har rejst over store dele af verden. Det er derfor naturligt, at han i et fagskrift for fotografer giver gode råd. Han beretter bl.a. om det mest velegnede udstyr at vælge til rejser i troperne.

Her skal blot fremdrages Rosenbergs omtale af valgte emulsionsmateriale. Citat :

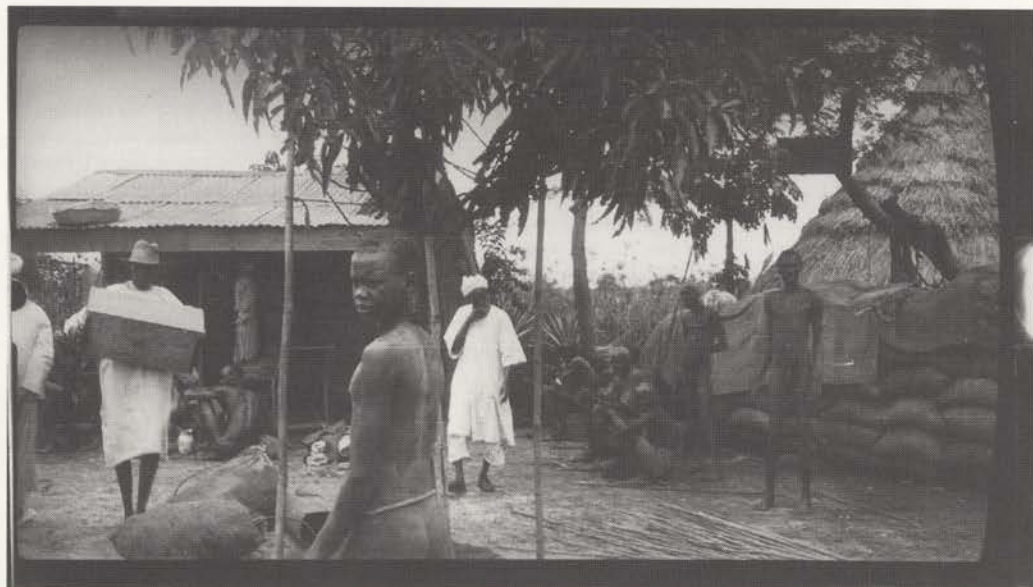
Jo simplere, haardførere og mindre sammensat et Fotografiapparat er, man fører med sig paa lange Rejser til fjærne Egne, desto bedre.

Det samme gælder for Pladernes Vedkommende. Jeg siger udtrykkelig P l a d e r n e s, thi Films er og bliver noget

Gøgl, opfundet for at vi Amatørfotografer endelig maa have saa lidt Besvær som muligt. Ligesom om ikke netop Besværet og Vanskeligheden ved at fremskaffe et godt Fotografi var Tiltrækningen. Det er det samme som, at der lægges en Tandhjulsbane op ad Rigis Top og Tovbane op ad Vesuv's Kegel i fæl Misforståelse af, at det jo netop er Fryden ved selv at have arbejdet sig derop, der gør det til en herlig Oplevelse, at staa paa Rigis Top.

Plader er tunge. Ja vel ! Men dette begynder da først for Alvor at spille en Rolle, naar man skal til at transportere dem pr. Menneske- eller Dyreryg. Og selv da - jeg har selv prøvet det mange Gange - vil jeg foretrække Plader for Films i Betragtning af det Resultat, man faar ud af de forskellige Produkter.

Det er åbenbart ikke den nu afdøde statsminister fra vor tid, der "opfandt" talemåden at "have et standpunkt til man tager et nyt". I sig selv slet ikke så ringe endda, for hvis ikke, gik al udvikling jo i stå. Fakta er jo, at der er gået en del år, fra 1912 til 1917, hvor Rosenberg vitterligt har ændret opfattelse m.h.t. rullefilm. En ganske naturlig udvikling. Han har blot forvirret os alle med oplysningen om at det lille kamera var tidligere fremme, end det i virkeligheden var.

Optagelse med J.P.A. nr.313 i Afrika 1930.Foto: H.Rosenberg

J.P.A. kamera 232.

Disse 3 breve er fra Jens Poul Andersen til cand. polit. E. Hirtz-sprung. De vedrører et kamera som hermed kan dateres til 1898 eller tidligere.

J.P.A.'s retskrivning og linielængde er bibeholdt.

Brevene giver et interessant indblik i de besværligheder, der kunne forekomme i forbindelse med færdiggørelsen af et kamera.

Nellerød D.' 10 August 98
Hr. Cand Polyt E. Hirtzprung

Hvis ikke jeg havde modtaget Skrivelse fra Dem i Gaar, var Apa., ratet blevet afsendt i Dag. Men for jeg gaar hen og skjærer Mötrikken op, vil jeg hellere endnu en Gang, ulejlige Dem med en Skrivelse. Jeg sender Dem her en Prøve af nogle Möt., rikker, om De vil undersøge hvilken der passer best, og saa blot meddele mig Numeret. No 1 1/4" er dem som jeg bruger til alle mine Aparater, baade store og smaa, det er ogsaa denne Skrue som findes paa Aluminiumstativerne. No 4 3/8" er den særlige Normalskrue. No 3 er samme lidt mindre, skaaret med Spidstap. Alle er Vithvorte gevin., der.

Ringene bruger jeg ikke, jeg har maatte lavet 3 andre Ringe.

Aparatet kan kun trækkes ud til 37 c/m mellem Visirskiven og Ringen men da De vel har regnet Brend., viden fra Blenderen, vil det jo have den ønskede Lengde.

En saadan forlængelse vil ikke kun.,

de anbringes, da der jo blev alt for lille Aabning ved Lukkeren. Men hvis De ønsker et saadant Kamera til at tage Forstørrelser med, skal jeg lave Dem et saadant, som baade er praktisk og meget billigt.

Men langt vanskeligere stiller Sagen sig med den Indretning til at forskyde Kassætten, denne har jeg ikke lavet, da det vilde blive en meget vidtløftig Indretning. Forsøg hellere først, om De ikke kan skjære Pladerne over, jeg skal levere Dem et meget praktisk Skjærebrædt dertil, samt Ind., læg, naar De vil opgive mig Maalene, de Glasskjærer er jo heller ikke saa Dyr.

Men hvad jeg er mest kjed af er, at den korteste Brendvide af Objektiverne er saa kort, at man knapt kan bruge Lukkeren dertil, Skulde Slangen bruges, maatte der skjæres ud i Kameraet dertil, men dette vil jeg ikke gøre før De har set Aparatet, Naar jeg har hørt fra Dem om Skruen, sender jeg det altsaa foreløbig som det er.

Jeg fik i dette Øjeblik Hilsen fra Fotograf P. Petersen og Cand C. V. Schou i Constanz.

Venligst Hilsen
J. P. Andersen

Nellerød D: 13 August 98
Hr. Cand E. Hirtzprung

Det er vel ikke ganske umulig at anbringe en saadan Ramme til Forskydning, bag paa Aparatet, størrel., sen vilde blive ca 12 x 15", de korte Brendviden vilde ikke kunde benyttes, men det kjedeligste er, at Hengslerne paa Visirskiven maatte fjernes. Jeg tror derfor, at De langt hellere maa have en serlig Kasse til dette Brug, den kunde maaske indræt., tes saaledes, at den tillige kunde bruges til at tage Forstørrelser med, den maatte da kunde trækkes ud til et par Alens Lengde. Jeg kan ikke bestemt angive Prisen, men maaske kunde den laves i simpel Udstyrelse for ca. 20 kr. Af Mahoni og med Stilleskrue lidt dyrere.

Det er godt mulig, at Bundbrædt., tet vil staa lidt i veien til den aller korteste Brendvide, men det kan undgaaes ved at hæve Objektivet lidt.

Forbrædtet kan ikke forsenkes, men dette faar De vist heller aldrig Brug for.

Det er ikke forbundet med saa stor Vanskelighed, at sætte en anden Fjeder i Lukkeren, men den bliver derfor ikke bedre end den nu er.

Naar jeg faar skaaret Skruen op, skal jeg en af Dagene sende Dem Aparatet som det nu er, og naar De saa rigtig har undersøgt, og Provet det, kan De langt bedre tage Bestemmelse om hvad De ønsker, Skulle det blive nødvendig, at sende det her ud igjen, er Uleiligheden jo ikke saa stor.

Det er tidsnok med Beløbet, naar Arbeidet er ferdig.

Venligst Hilsen

J. P. Andersen

Nellerød D: 5 Sept 98
Hr. Cand E. Hirtzprung

Paa Deres forrige Brev, skylder jeg Dem et Svar. Jeg er meget kjed af, om Aparatet skulde være blevet for dyrt, men De kan være aldeles sikker paa, at min Dagløn paa Arbeidet er meget beskeden. Jeg har gaaet hen og givet P. Petersen Eneforhandling for Kjøbenhavn og Omegn, af mine Arbeider, og maa give ham en lille Rabat, af alt hvad der sælges, Jeg har spurgt ham, om han ikke i dette tilfælde kunde give Afkald derpaa, men han var ikke villig dertil, og jeg maatte give tabt.

Det er kjedelig at Kassætterne er blevet for store, men Breden er vist den De selv opgav, noget over 12 c/m, og Lengden er nøjagtig den samme som jeg altid laver, Det er Pladerne der aldrig holder Maalet. Men herpaa kan hjælpes ved at lægge lidt i Kassætten. For en gang i mellem at bruge Aparatet med Bunden i Veiret, behøver vist ikke noget Vaterpas, De runde Daaselibeller er ubrugelige paa et Fotografiaparater.

De maa hellere komme her ud med Aparatet, at skrive om Sagen nytter ikke. Jeg er hjemme hver Dag. Men sikrest var det dog, om De vilde meddele mig hvad Dag De kom.

Venligst Hilsen
J. P. Andersen

KOLDING AVIS

Det mest udbredte Blad
baade paa Landet og
i Byen

Holdes i alle velstillede
Hjem og læses daglig
af 30.000 Mennesker

JERNBANEGADE 48, KOLDING

Telefon Nr. 17

Oprettet ved kgl. Privilegium 1849

Mellem 1. 9 Novbr 1910

Landskabsk.

Gade Hr. B. Møller:

J. P. Andersen, Mellem 1. 9
Kolding 1910

Mellem 1. 10 Novbr 1910

Gade Hr. L. Møller:

Herved sender jeg Prisenerne
og en Egning, men disse er
lavet i en saadan Hæft, at den ikke
er fuldtændig, idet Griberen mangler
den. Men da de jo kjender Landet
gen i Apparater, vil de det kunde for
paa den. Jeg har regnet Apparater
for tre Lister, for oven, tag for, og for
Liden. Den røde Streg, er Gangen af
Lyflet.

Venligst Hilsen
J. P. Andersen

Herved sender jeg Kontrakten
i underkøret Pland, og det vilde
være glæde mig meget, om der kunde
komme noget ind, af det Arbejde vi
allerede har gjort for den Sags Skyld.

Om de Lillederne blot i nogen
Maade mifer sig at mere perspektiviske,
kunde det maake hjælpe med Salget,
maade en Egning til et helt
nyttigt.

Mellem 1. 16 Februar 1911

Gade Hr. B. Møller:

Herved sender jeg Patronerne.
for ikke mere mig endelig, at faa
færdig for. Jeg forster ikke om de
noget Skjærbrett, til overkjæring
Liden, jeg har derfor læst et,
Hend.

nu angaar Lillederne, da
jeg ikke, om jeg har forfaaet Vores
Præmie rigtig, om det er tilfældig
Lillederne er blevet perspektiviske,
Liden har en Kinematograf
Liden og Liden over det jeg dog ikke tror,
har maake indse det, samvittigt helt overstrømmet
Liden til andre.

Mellem 1. 9 Novbr 1910 J. P. Andersen

Jens Poul Andersen og redaktør Bertel Møller, Kolding Avis

Sigfred Løvstad

Brevveksling mellem J.P.A.
og Bertel Møller, Kolding i
1910/11.

Redaktør Bertel Møller (1851-1916), Kolding. Bertel Møller var en højt respekteret bladmand. Hans store privatinteresse var fotografiering.

Der bestod i en årrække et samarbejde mellem Nellerødsnedkeren og den fotointeresserede koldingeredaktør.

Bertel Møller beskæftigede sig bl.a. også med opfindelser på det fotografiske område og havde kontakt til tyske producenter af fotografisk udstyr (1).

Samarbejdet fremgår bl.a. af den kor-

respondance, som her gengives.

B. Møller udviklede et apparat for optagelse af stereoskopiske film eller "levende" billeder, og J.P. A. har fremstillet en prototype. Den smukt håndskrevne kontrakt er bevaret tillige med de svarbreve, Bertel Møller har modtaget fra Jens Poul Andersen (2).

Kontrakt

Mellem J.P.Andersen, Nellerød og B. Møller i Kolding er sluttet følgende Overenskomst:

Saafremt det lykkes B. Møller at faa det af ham i Forening med J.P.Andersen konstruerede Apparat til Optagelse af stereoskopiske levende Billeder - til hvilket J.P.Andersen har lavet Modellen - til at funktionere efter Bestemmelsen og endvidere at afbænde samme for en fast Sum eller mod Licens skal J.P.Andersen være fyldestgjort med et Vederlag af 5000 Kr., skriver Fem Tusinde Kroner. Saafremt B. Møller ikke ved Salget skulle opnå det dobbelte af sidstnævnte Sum, skriver Ti Tusinde Kroner - skal B. Møller og J.P. Andersen have Halvdelen af Salgssummen, altsaa hvis denne eksempelvis er 4000 Kr. eller 6000 Kr. hver henholdsvis 2000 Kr. og 3000 Kroner. J.P.Andersen forpligter sig under en Konventionalbøde af 2000 Kr. til at holde Opfindelsen hemmelig og ikke give nogensomhelst Oplysning om denne offentlig eller privat, og skal være i alle Henseender fyldestgjort ved nærværende Kontrakts Bestemmelser. Den eventuelle Salgssum skal han for sit Vedkommende modtage kontant eller i Rater paa samme Maade som B. Møller har Ret til at lade udtage Patenter og disponere over disse, som han maatte ønske det, eventuelt helt overdrage Patentrettigheder til andre.

Nellerød d 9 Novbr 1910

J.P.Andersen

J.P.A. sender straks kontrakten tilbage i underskrevet stand, med følgende kommentar:

Nellerød D: 9 Novbr 1910

Gode B. Møller

Hermed sender jeg Kontrakten i underskrevet Stand, og det skulde glæde mig meget, om der kunde komme noget ud af det Arbejde vi allerede har gjort

for den Sags Skyld.

Hvis Billederne blot i nogen Maade viser sig at være stereoskopiske, kunde det maaske hjælpe ved Salget, hvis vi lavede en Tegning til et bedre Aparat, og viste Kjøberen. Jeg lader derfor Prismerne bero hos mig lidt endnu, da der vistnok med disse kan laves et bedre Aparat.

Ja hvis jeg virkelig fik de 5000 Kr., skulde jeg anvende hele min Tid til at gjøre "Opfindelser".

Da jeg vel ikke kommer til at skrive til Dem, før De er rjst, vil jeg ønske Dem al mulig Hæld og Lykke paa Rejsen.

Venligst Hilsen
J.P. Andersen

J.P.A. arbejder imidlertid hurtigt, for allerede dagen efter modtager Møller følgende brev:

Nellerød D: 10 Novbr 1910

Gode Hr. B. Møller

Hermed sender jeg Prismene og en Tegning, men denne er lavet i en saadan hast, at den ikke er fuldstændig, idet Griberen mangler. Men da De jo kender Tankegangen i Aparatet, vil De læt kunne forstaa den. Jeg har tegnet Aparatet fra tre Siuder, fra oven, bagfra og fra Siden. Den røde Streg, er gangen i Lyset.

Venligst Hilsen
J.P.Andersen

Der findes yderligere et brev fra J.P.A., skrevet året efter. Der arbejdes videre med tanken om at kunne fremvise kinematografbilleder, d.v.s. levende billeder med stereoskopisk virkning.

Nellerød D: 16 Februar 1911

Gode Hr. B. Møller

Hermed sender jeg Patronerne. Det har ikke været mig mulig, at faa dem ferdig før. Jeg husker ikke om De har noget Skærebrædt, til overskæring af Pladerne. Jeg har derfor lavet et, og medsendt.

Hvad nu angaar Billederne, da ved jeg ikke, om jeg har forstaaet Deres

Skrivelse rigtig, om det er tilfældigt at Billederne er blevet stereoskopiske, eller om man har en Kinematograf der kan gøre det, hvad jeg dog ikke tror, Mulig er Virkningen fremkommet derved, at Aparatet har staaet og rokket under Optagelsen, og paa de Steder hvor "Rokningen" er faldet sammen med Skiftningen, er den stereoskopiske Virkning fremkommet. Men hvis dette er tilfældet, saa har De alligevel gjort en Opdagelse, som kan have stor Betydning hvis den blev grundig Undersøgt, men dette er jo ingen læt Sag. De har vist lagt Merke til, at naar man vedholdende betragter et godt Billede, kan det komme til at se ud, som om det traadte frem af Fladen og blev plastisk. Set med et Øje sker det straks, Det er maaske denne Illusion De er blevet skuffet af.

Jeg har gennem lang Tid grundet over, om ikke det var mulig, at tage Billederne paa den Maade, at man anbragte en stor Lindse foran

Ojektivet og satte en Plade foran Objektivet, med to Huller i. Lindsen ville da virke som et Prisme, og give et højre og et Venstre billede. Jeg har flere gange eksperimenteret dermed, men man har jo ikke alle de Ting som skal bruges dertil, men jeg skal dog forsøge saa vidt jeg kan.

Venligst Hilsen
J.P.Andersen

Der var ikke så få opfindere der i disse år eksperimenterede med konstruktion af optagere og gengivere med det formål at fremstille biograf-film med stereoskopisk effekt (3).

Vi kender ikke udgangen af Møllers og Andersens anstrengelser, som her omtales. De fik dog næppe noget ud af deres arbejde på dette område.

Andre breve

Blandt de få skriftlige ting, J.P.Andersen har efterladt sig, er dette brev fra begyndelsen af året 1920. Over for Peter Elfelt udtrykker han beklagelser over patentkontorets behandling af en patentansøgning. Vi får også lidt at vide om hans arbejdsindsats, helbred og sparsommelighed m.h.t. en kalender.

Nellerød D: 2 Januar 1920
Gode P. Elfelt

Glædeligt Nytaar, og Tak for det Aar som er svundet.

Jeg sender hermed den omtalte Maalstok, til Maaling af Lukkerhastigheden. Jeg har sat en Ramme om Glasset for at det bedre kan bevares, og sat Ben paa, saa det kan sættes i en Vindueskarm. Jeg var ved at vilde sætte en Stang paa, til Ophængning af Pendulet, men opgav det.

Med Tak for Laanet, sender jeg hermed L. Madsens Skrift. Havde jeg haft det for 50 Aar siden, var jeg vidst blevet Optiker.

Jeg takker for den tilsendte Kalender, men min Husholderske havde allerede faaet Kjøbt en i Helsing, saa hvis De kunde ønske den tilbage, skal jeg sende den.

Jeg vedlægger Listen over hvad der er lavet i 1919. Men det gaar jo sterkt nedad nu. Jeg har nesten ikke faaet udrættet noget i de 3 sidste Maaneder, jeg har lidt af Gigt i min ene Hoft, og har næsten ikke kunnet arbejdet.

Som jeg næsten kunne tenke mig fik det et sørgeligt udfald med mit Patent, den 4 December, modtog jeg en Skrivelse, der er det mest flabede, at nogen endnu har budt mig.

Med Skrivelsen fulgte det ene Exemplar af min Tegning og Beskrivelse, denne overgriset med ondsksfulde Rættelser som er ganske meningsløse.

Som Grund til Nægtelsen, blev angivet, at der i 1890 altsaa for 30 Aar siden i Tyskland, var udtaget Patent paa et lignende Aparat, hvad jeg tvivler meget om.

Den 17 Debr. sende jeg dem en lang Skrivelse, der var holt i samme Stil, og som yderligere maa have bidset ham (Holten Nielsen), den 27de modtog jeg et ufankeret Brev, hvori han indbyder

Hvem var denne kolding-redaktør ?

Bertel Møller var ikke blot en respekteret redaktør af Kolding Avis, men ejede denne. De politiske holdninger han gav udtryk for i bladets leder, blev flittigt citeret i københavnerpressen. Det blev ellers sjældent provinsredaktører til del på den tid.

Privat var han meget fotointeresset. Han indrettede bl.a. et fotografisk atelier med ovenlys og et velassorteret kameraudstyr - alene til eget brug. De private stereokort var uden smålighed påtrykt: "Tenax - Kolding", et indregistreret varenavn tilhørende fotofirmaet C.P. Goerz i Berlin.

J.P.A. nr. 256 - benyttes, som føromtalt, som logo i Dansk Fotohistorisk Selskab og var iøvrigt det kamera redaktøren helst medbragte på rejser.

mig til at komme ind paa Kontoret, og se det tyske Patent, og samtidig forlenger han Tiden til at indgive ny Tegning og Ansøgning til 1st Februar. Jeg kunne have stor lyst til, at se hvad det var, men at indgive Tegning og Ansøgning igjen, skal jeg nok forvare mig for, det vilde kun give ham Lejlighed til et nyt Spark imod mig, fordi jeg ikke har vilde ofret et Par hundrede Kroner til et Patentbureau.

Venligst Hilsen
J.P.Andersen

Efter denne oplevelse havde Jens Poul Andersen mistet al respekt for patentkontoret og forsøgte aldrig mere at udtage noget patent.

KØB og SALG

Peter Elfelt havde helt fra 1880'erne haft "forhandling af Andersens kame-raer", som det hed i annoncer fra den tid.

✱

Jens Poul Andersen averterer for første gang i Dansk Fotografisk Tidsskrift i marts 1933 - og det blev kun til denne ene gang. Det skal nok sammenholdes med, at J.P.A. var fyldt 89 år, og at det var ved at være sket med den form for fotografisk udstyr, som han stod for.

✱

Hoffotografen døde i 1931, og derefter har J.P.A. åbenbart ment selv at skulle markedsføre sig, selv om indlevering af eventuelle ordrer fortsat kunne ske til Elfelt-firmaet i Østergade.

✱

✱

At der var arbejde til ham, også i den høje alder, viser en lille brevveksling med et par kunder - lærerne Nielsen og Vest:

Nellerød d. 7 Marts 1934

Gode Hr. Lærer Nielsen

Da jeg i Dag vilde tage fat paa Arbejdet, viste det sig, at der ikke kan bruges større Plader end 9x12 C/m.

Jeg vil foreslaa dem, at vi laver 3 Aluminiums Kassætter, en er jo for lidt at gaa ud med.

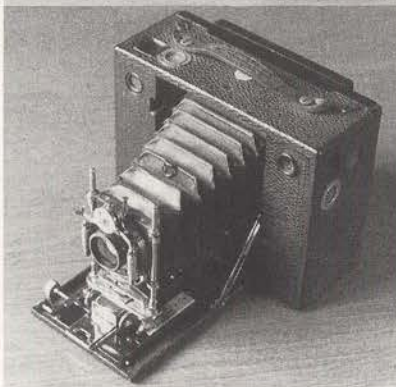
Disse kan laves for 8 Kr. hvortil kommer Bagrammen med Viserskive.

Var det ikke mulig, at de kunde ulejlige dem her hen saa som paa Søndag ?

Med Agtelse
J.P.Andersen

✱

Sagen med lærer Nielsen drejede sig om at få fremstillet et nyt bagstykke til et Kodak kamera (4), så der kunne anvendes plader. Bagstykke og plade-kassetter kunne købes færdige til det pågældende kamera. Men Nielsen har åbenbart foretrukket at få det lavet hos den dygtige snedker.

Lærer Nielsens kamera eksisterer endnu. Her ses udstyret fotograferet i 1977 på lokalarkivet i Helsingør.

Foto: S.Løvstad

Til en anden kunde skriver J.P.A.:

Nellerød D: 10/4 1934

Hr. Lærer P. Vest:

Aparatet er nu i Stand, men jeg kan ikke få Lukkeren til at virke paa rætte Maade, saaledes, at jeg faar ordnet Indstillingen paa rette Maade. Disse Lukkere er min Skræk.

Med Agtelse
J.P.Andersen

✱

Denne sidste bemærkning siger tydeligt noget om, at finmekaniker var han ikke. Det moderne forfinede foto-udstyr var ikke lige ham.

Noter:

1) Danmarks Fotomuseum har bl.a. et kamera konstrueret af B. Møller. Der er tale om en prototype fremstillet af den tyske kamerafabrik KRECKER & EHRENTAUT, Görlitz. Bertel Møller har udtaget tysk patent på kameraet i 1895/96.

2) Der har sammen med kontrakt og breve været en tegning. Denne gik imidlertid tabt i forbindelse med oprydning efter Møllers enke i 1969. Kontrakt og breve blev bevaret, og findes nu på Danmarks Fotomuseum.

3) Daværende biografdirektør M.N.Topp, Odense, arbejdede omkring 1907 på konstruktion af udstyr til fremvisning af stereoskopiske film. Omtalt i FREMs årbog 1. årgang 1908-1909 s.266-268, samt i datteren Kalle Topp's bog "Dengang i Odense" (1981). Også andre danskere arbejdede med lignende tanker. I Elfelts scrapbog findes et klip fra Nationaltidende 20/6 1914, hvor der berettes om to unge ingeniører Trane og Schepeler hos Nordisk Elektrisk Apparatfabrik, der havde udviklet et apparat til produktion af stereoskopiske film. En prøvefilm har været pressen med medvirken fra bl.a. hoffotograf Peter Elfelt.

4) No. 4 Cartridge Kodak format 4x5 in.

✱

Museumsinspektør Hugo Matthiessen fotograferer med sit Nellerød-kamera. En optagelse fra 6. august 1949.

Foto: Harald Langberg

Hugo Matthiessens kamera og hans danmarksfotografier

Jens Vellev

Da historikeren og museumsmanden Hugo Matthiessen (1881-1957) et par år før pensionsalderen forlod sit inspektørembede på Nationalmuseet for

helt at hellige sig sin skribentvirksomhed, besluttede hans kolleger at fejre ham med et vældigt gilde. En lille sangbog blev "Ved Godhed befordret i Trykken af det Gyldendalske Officin i Klareboderne", og den 18. december 1949 blev versene om "Mester Hugo" for første gang - på melodien "Marken er mejet" - sunget af medarbejderne ved museets 2. afdeling. Det sidste vers lyder:

Nu si'r han Stop - vore Øjne er vaade-
Hugo bli'er Emeritus og kaster af sit Aag.
Topografi paa en helt anden Maade
drev Han ved at finde Vej til hver en Hjertekrog.
.: Paa Hans Epitaf,
som her tegnes af,
læses:

På den lille festlige tegning udført af inspektørkollegaen arkitekt Aage Roussel ser vi øverst mesteren selv med den uundværlige bowlerhat. Under teksten ses en galge, der skal henvise til "Bøddel og Galgefugl", hans første bog fra 1910. Ved siderne står to engle med stok og kamera. Og hermed må man sige, at hans virke var præcist karakteriseret: han skrev mange bøger, han vandrede på vejene mellem vore middelalderlige købstæder, og han fotograferede. Og alt det opregnede førte til fremragende resul-

tater. Bøgerne er i dag topografiske klassikere, som ofte tog udgangspunkt i vandringerne. Her skal blot henvises til hovedværket "Hærvejen" der udkom i 1930 med mange senere oplag.

At han også var en fremragende fotograf er mindre kendt, men det rådes der bod på i disse år. Hans mange topografiske optagelser fra de danske købstæder, fra vejene og fra herregårdene er ved at blive offentliggjort i bogserien "Hugo Matthiessens

På Nationalmuseets fjernlager i Ørholm blev det slide og ydmyge kamera "genfundet" uden objektiv og brugernavn. Det skulle dog vise sig at være det J.P.A. kamera som er anvendt flittigst.

Danmark". Udgiver er det lille kulturhistoriske forlag Hikuin med adresse på Moesgård, nogle kilometer syd for Århus.

Til nu er udkommet bøger med optagelser fra Viborg (1987), Aalborg (1987), Grenaa og omegn (1990), Odense (1991) og Køge (1993).

En introduktion til både forfatterskab og fotografering er også udkommet: "Hugo Matthiessens kulturhistorie" (1989) ved Anders Linde-Laursen.

Flere bind er under forberedelse. Ja - hvis det lykkes at få bare optagelserne fra købstæderne offentliggjort, vil serien blive på mere end 50 bind. For den fotograferende museumsmand var uhyre flittig. I 10-året 1913-1922 optog han i sit projekt "Købstadfotografering" billeder i stort set alle landets købstæder. I nogle blev det til nær 200 optagelser, i andre mellem 50 og 100, i nogle få blev det lidt færre.

I årene efter fortsatte købstadfotograferingen med mindre kraft og mere uofficielt. Men nu blev der tid til vej- og landskabsbilleder, og lidt senere - i 1930'erne og 40'erne - til herregårdsoptagelser. Fra en tur 6. august 1949 til herregården Williamsborg ved Vejle foreligger der en sjælden

optagelse af Hugo Matthiessen med sit kamera.

Og hvilket kamera !

I forbindelse med udarbejdelsen af Viborgbogen blev Hugo Matthiessens kamera eftersøgt på Nationalmuseet - i første omgang forgæves. Men da inspektørkollegaen Harald Langberg meldte sig med sit billede, faldt sagen på plads. Nu kunne Sigfred Løvstad med et aftryk i hånden hurtigt meddele, at kameraet var fundet frem i Nationalmuseets fjernlager. Det var, som de mange bevarere negativer havde vist, beregnet til plader med målene 12x16½ cm - svarende til 4¾x6½ tomme. Og konstruktøren afslørede sig hurtigt med det indstemplede JPA og nummeret 290. Vi formoder der er eksponeret ca. 10.000 plader med apparatet. Et ægte Nellerød-produkt !

Her slutter vores sikre viden om kameraets ældste historie. Vi har til nu ikke fundet frem til af hvem og hvornår, kameraet blev købt til Nationalmuseet. Det er dog overvejende sandsynligt, at det er købt hos hoffotograf Peter Elfelt, der havde forhandling af Andersens kameraer, og vi kan forestille os, at Hugo Matthiessen selv har været medvirkende til købet. Det kan da være sket i perioden op til de første købstadoptagelser fra Holbæk og Skælskør i 1913. Året efter blev der fotograferet i seks nye byer, og 1915 i ti. Efter disse indledende kampagner kan kameraet have trængt til en overhaling. I hvert fald ser vi i Nationalmuseets journalprotokol, at der 23. oktober 1915 er skrevet: "Til Mekaniker J.P. Andersen, Nellerød. Ønsker et Fotografiapparat istandsat". Og de korte stikord fortsætter: "25/10: Fra A: Ja. 27/10: Sendt A. App. 11/11: Til A. om en Endring. 13/11: Fra A. om do. 22/11: A. sender App. 24/11: Sendt A. 14 Kr. 6/1: A. sender endnu et istands. App. 7/1: Sendt 16 Kr.". Vi kan selvfølgelig ikke vide, om de her omtalte kameraer er Nellerødprodukter eller om et af dem er identisk med det, som Hugo Matthiessen benyttede. Men vi ser, at Nationalmuseet havde kontakt med den dygtige snedker. Og mon ikke den snurrige og pertentlige Hugo Matthiessen har fundet sig godt tilpas i selskab med den lige så særprægede håndværker.

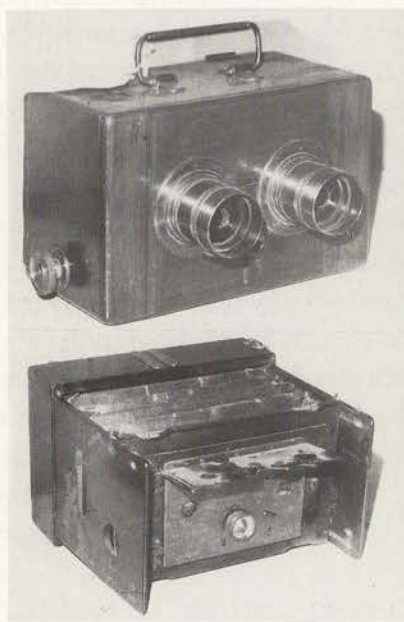

Kendte Jens Poul Andersen "Nellerød-kameraer" og kino-udstyr m.v. (1994)

Sigfred Løvstad

Vedrørende "I" eller "J" indhugning på navneplader: Jens Poul Andersen har haft to sæt typer til indhugning. Det mindste sæt har åbenbart ikke haft et "J" - i stedet har J.P.A. brugt et "I". De indhuggede initialer i træ er uden punktumer: JPA. Men vi har her valgt at skrive: J.P.A.

Tre kameraer og en kinofremviser uden nummer er beskrevet på side 17 og 20.

To af de tidlige J.P.A. kameraer fra tiden før han begyndte at nummerere dem.

- Nr. 97 Rejsekamera med kipbar front og hængslet bagplade samt fokusering
format: 26x31 cm

optik: ingen
beslag: messing
navnepl.: "J.P.Andersen,
No: 97"

Navnet graveret med skriveskrift - hidtil eneste sted dette er set
ejer: Danmarks Fotomuseum

- Nr. 104 Rejsekamera med optisk bæk
format: 18x24 cm
optik: ?
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 104"
ejer: privat

- Nr. 114 Rejsekamera med optisk bæk
format 18x24 cm
optik ?
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 114"
ejer: privat

- Nr. 119 Rejsekamera med hængslet bagplade samt fokusering
format: 26x31 cm
optik ?
beslag: messing
navnepl.: "J.P.Andersen, Nellerød, N. 119"
bruger: Fotograf Heinrich Tönnies, Aalborg
ejer: De historiske Arkiver, Lokalhistorisk Arkiv for Ålborg Kommune

- Nr. 120 Rejsekamera med kipbar front og hængslet bagplade samt fokusering
format: 26x31 cm
optik: Voigtländer & Sohn, Braunschweig
Portræt-Euryscop III 35 cm 1:4,5, No. 107936
beslag: messing
navnepl.: J.P.Andersen, Nellerød, N. 120"
ejer: Danmarks Fotomuseum

- Nr. 129 Håndkamera, special opbygning med 2 klapper der holder det åbnede kamera
format.: 8x10 cm
optik: ?
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 129"
ejer: privat

- Nr. 135 Rejsekamera med optisk bæk
format: 12x16½ cm
optik: Aplanat
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 135"
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks Tekniske Museum

- Nr. 140 Atelier (el.salon) kamera på kraftigt stativ
format 24x24 cm
optik: E. Suter, Basel
Rapid Portræt Lens No.5 F.3,75 No. 31445
jalousilukker
beslag: messing
navnepl.: J.P.Andersen, Nellerød, N. 140, 1890"
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks Fotomuseum

Nr. 153 Rejsekamera med optisk bæk format: 13x18/18x24 cm optik: Aplanat, K.Fritsch, Wien, F 8 roterende øjeblikslukker beslag: messing navnepl.: "J.P.Andersen, N. 153" med JPA-stativ der har samme nr. som kameraet. ejer: privat

Nr. 156 Rejsekamera med optisk bæk format: 18x24 cm optik: ? beslag: messing navnepl.: "I.P.Andersen, N. 156" ejer: Norsk Museum for Fotografi - Preus Fotomuseum, Horten, Norge

Nr. 161 Rejsekamera med kipbar front og hængslet bagplade samt fokusering format: 26x31 cm optik: ? beslag: messing navnepl.: "J.P.Andersen, Nellerød, N. 161" ejer: privat

Nr. 163 Stereokamera 2 klapper holder det åbnede kamera format: 11x17 cm optik: messingindfattet uden navn og nr. kantnr.: "J.P. Andersen 163" (Efternavnet er indhugget i kanten - ikke blot initialerne. Ikke set andre steder) ejer: Nationalmuseet deponeret: Danmarks Tekniske Museum

Nr. 172 Løs bagramme 13x18 cm beslag: messing navnepl.: "I.P.Andersen", N: 172" ejer: privat

Nr. 195 Rejsekamera med optisk bæk format 18x24 cm optik: ? beslag: messing navnepl.: "I.P.Andersen, N. 195" ejer: Den Gamle By, Århus

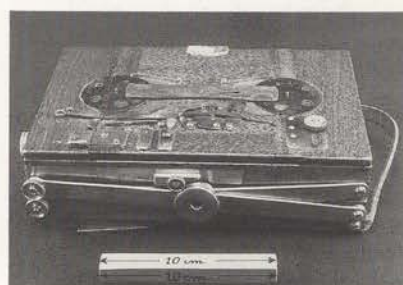
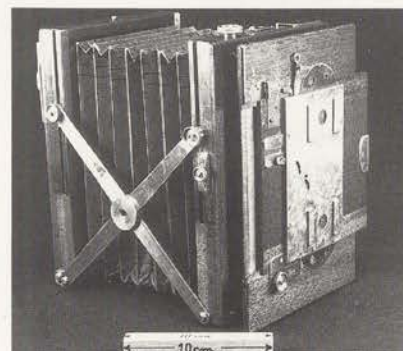
Nr. 196 Rejsekamera med optisk bæk format: 13x18 cm med hængslet bagplade optik: Goerz Serie III No.5, F:7,7/ 270 mm No. 28703 beslag: messing navnepl.: "I.P.Andersen, N. 196" bruger: Peter Elfelt ejer: privat

Nr. 203 Stereokamera med hængslet forplade format: 11x17cm optik: ? beslag: messing navnepl./kantnr.: ? ejer: Danmarks Tekniske Museum

Nr. 204 Rejsekamera med hængslet forplade format: 12x16½ cm optik: mangler - men forberedt til stereooptik jalousilukker indbygget i objektivbræt beslag: messing Danmarks Tekniske Museum (brændt ved magasinbranden i juni 1978)

Nr. 206 Rejsekamera Bruger: Statens Museum for Kunst format: 18x24 cm Iflg. kartotekskortet modtaget på Danmarks Tekniske Museum d. 4/5 1966 (brændt 1978)

Nr. 210 Rejsekamera med optisk bæk format 13x18 cm optik: Goerz Rapid-Weit-vinkel-Lynkeskop Serie E No.1 No.58048 beslag: messing navnepl.: "I.P.Andersen N. 210" ejer: privat

Nr. 212 Stereokamera med saksekonstruktion (uden bundplade el. optisk bæk) format: 11x17cm optik: messingindfattet uden navn og nummer beslag: messing kantnr.: J.P.A. 212" bruger: Dr. Mundt ejer: Værløse Egnsmuseum

Nr. 214 Rejsekamera med optisk bæk format 13x18/18x24 cm

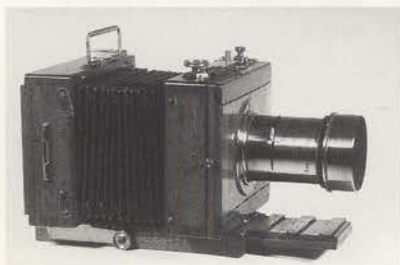
- optik: Messingindfattet
uden navn og nummer
Irisholder til optik
beslag: aluminium
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 214"
ejer: privat
- Nr. 217 Bagramme til
13x18 cm, på plade
tilhørende et 18x24 cm
kamerabeslag: aluminium
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 217"
bruger: Peter Elfelt
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Fotomuseum
- Nr. 218 Stereokamera med
knækled-udtræk
format 11x17 cm
optik: uden navn og
nummer
lukker: J.P.A.'s egen
konstruktion
rotations-hulblændere
separatfokusering med
front
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 218"
ejer: privat
- Nr. 221 Rejsekamera med
optisk bänk
format: 13x18 cm
optik: E.Suter, Basel
,Aplanat A.No.1
No.18.292
hængslet bagplade
beslag: messing
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 221"
ejer: privat
- Nr. 225 Rejsekamera med
kipbar front og hængslet
bagplade samt
fokusering
format: 26x31cm
optik: Goerz Dobb. Ana-
- stigmat No. 8 Serie III F.
480 mm No. 25.934
beslag: messing
jalousilukker indbygget i
objektivbrættet
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 225"
ejer: Nationalmuseet
- Nr. 228 Kamera i kasseform
(uden bælg)
format 12x16½ cm
optik: mangler
jalousilukker indbygget
Kameraet er sortlakeret
(eneste kendte med
denne finish)
kantnr.: "J.P.A. 228"
ejer: Danmarks Fotomu-
seum
- Nr. 230 Stereokamera med
hængslet forplade
format: 11x17 cm
optik: uden navn
skydeblænde
beslag: aluminium
rød bælg / håndrem
lukker: J.P.A.'s egen
konstruktion
kantnr.: "J.P.A. 230"
ejer: Nordsjællandsk
Folkemuseum
- Nr. 232 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: 2 stk. ? (stereo)
jalousilukker i objektiv-
bræt
beslag: messing
løs spejlsøger
kantnr.: "I.P.A. 232"
(Kameraet ledsaget af et
brev der dokumenterer,
at det er fremstillet 1898)
bruger: cand. polit.
C.Hirtzsprung, Køben-
havn
ejer: privat
- Nr. 233 Rejsekamera med
optisk bänk
format: 13x18/18x24 cm
optik: Carl Zeiss, Jena,
Anastigmatlinse F.
285 mm No. 40223
jalousilukker i objektiv-
brættet
beslag: aluminium
navnepl.: "I.P.Andersen
N. 233"
bruger: Carlsberg's labo-
ratorier
Danmarks Tekniske Mu-
seum (modt. 18/10 1960 -
brændt 1978)
- Nr. 234 Rejsekamera med
optisk bänk
format 13x18/18x24cm
optik: ingen
jalousilukker i objektiv-
brættet med irisholder til
objektiv
beslag: aluminium
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 234"
bruger: Peter Elfelt
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Fotomuseum
- Nr. 235 Panoramakamera
360°
format: 24,5 cm rullefilm
optik: ingen
flere dele mangler, bl.a.
drejeanordning
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 235"
bruger: Peter Elfelt
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Fotomuseum
- Nr. 252 Kinooptager
format: 35 mm kinofilm
optik: ingen
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 252"
bruger: Peter og Karl
Eltelt, København
ejer: Nationalmuseet

deponeret: Det Danske
Filmmuseum

Bemærk: 2 meget forskellige
kameraer er forsynet
med samme nummer !

Nr. 252 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: 1 stk. Carl Zeiss,
Jena, Protarlinse F.
285 mm no. 40385, samt
2 stk. Zeiss Anastigmat
nr. 35632 / 35.637
(stereo-optik)
Hidtil eneste J.P.A. ka-
mera med 3 objektiver
på samme objektivbræt
jalousilukker indbygget i
objektivbrættet
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 252"
Danmarks Tekniske Mu-
seum (brændt 1978)

Nr. 253 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 13x18 cm
optik: ?
kassette til 13 cm bred
rullefilm
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 253"
Danmarks Tekniske Mu-
seum (brændt 1978)

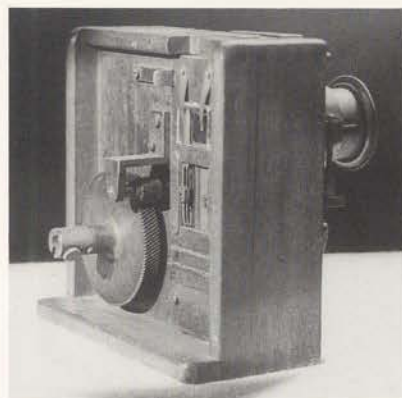
Nr. 256 Hånd- og stativ-
kamera med optisk bæk
format: 9x12 cm
optik: E.Suter, Basel
Rapid Portræt Lens No.1
No. 21.924
indbygget jalousilukker
beslag: messing

navnepl. i aluminium:
"I.P.Andersen, N: 256"
bruger: redaktør Bertel
Møller, Kolding
ejer: Danmarks Foto-
museum

Nr. 262 Filmfremviser
format: 35 mm kinofilm
Kan køre med såvel
Lumière- som Edison
perforering. Tydelig
efterligning af brdr.
Lumière's "Cinemat-
ograph" fra 1895, konstru-
eret af Carpentier
optik: mangler
beslag, hjul m.m.: mes-
sing
kantnr.: "J.P.A. 262"
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Fotomuseum

Nr. 265 Rejsekamera /
stereo
format: 13x18 cm
optik: Carl Zeiss Protar
1:9/12 cm
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 265"
ejer: privat

Nr. 266 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: messingindfattet
uden navn eller nr.
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 266"
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Tekniske Museum

Nr. 272 Filmfremviser
format: 35 mm kinofilm
(stort set identisk med
nr. 262)
kantnr.: "J.P.A. 272"
ejer: Nationalmuseet

Nr. 273 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: stereooptik med
skiveblændere
optik: Hermagis, Paris
nr. 30.298
optik: E.Suter, Basel,
incl. objektivsæt
jalousilukker indbygget i
objektivbrættet
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 273"
ejer: Danmarks Fotomu-
seum

Nr. 275 Atelier (el. salon)
kamera på kraftigt stativ
format 24x24 cm
optik: Voigtlander Uni-
versal Heliar 1:4,5/42 cm
beslag: messing
navnepl.: "J.P.Andersen,
Nellerød, N. 275, 1904"
(næsten identisk med
atelierkamera nr. 140)
bruger: Peter Elfelt

ejer: Danmarks Tekniske Museum

- Nr. 277 Pladekamera i kasseform (uden bælg)
format: 9x12 cm
optik: meniskus linse i messingindfatning
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 277"
ejer: privat

- Nr. 280 Kinooptager
format: 35 mm kinofilm
optik: mangler (tomt messingrør sidder tilbage)
matskivesøger med masker for 3 brændvidder 50-80 og 110 mm
beslag: messing
navnepl.: "J.P.Andersen N. 280"
brugere:
Peter og Karl Elfelt
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks Tekniske Museum

- Nr. 281 Rejsekamera med optisk bænk
format: 18x24 cm

kun med bagstykke til 12x16½ cm
optik: mangler
jalousilukker i objektivbræt
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 281 7"

(7-tallets betydning er ukendt, ikke set andre steder)
ejer: privat

- Nr. 282 Stereokamera i speciel opbygning
format: 11x17 cm
optik/lukker: Der er benyttet fronten af et "Stereo Kodak Model 1" med en "Ball Bearing" lukker (seneste patent ang. "7 jan.1913"), og Kodak Anastigmat 1:7,7 (måske påsat senere)
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 282"
ejer: privat

- Nr. 290 Rejsekamera, med hængslet forplade
format 12x16½cm
optik: E.Suter,Basel nr. 11.515 + objektivsæt i æske, (ekstra objektiv mangler)
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 290"

bruger:
museumsinspektør
Hugo Matthiessen
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks Fotomuseum

- Nr. 291 Forlængertubus
format 9x12 cm
beslag: messing
navnepl.: "J.P.A. 291"
Uklart til hvilket kamera dette er fremstillet, korteste længde: ca. 24 cm største længde: ca. 40 cm. Det må formodes, at tilhørende kamera har samme nummer
ejer: Danmarks Fotomuseum

- Nr. 292 Stereokamera med hængslet forplade
format: 11x17 cm
optik: uden navn, monteret i J.P.A. 's egen lukker, meget lig nr. 230
forplade.: aluminium med håndrem
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 292"
ejer: privat

Nr. 296 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: uden navn/ mes-
singindfatning med stik-
blændere
jalousilukker i objektiv-
brættet
beslag: messing, meter-
skala indgraveret på alu-
miniumsplade.
navnepl.: "I.P.Andersen,
N. 296"
grøn bælg med røde
hjørner
ejer: Nordsjællandsk
Folkemuseum

Nr. 303 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: Goerz Celor
1:4,5/18 cm
Serie I B no.167210
jalousilukker indbygget
kantnr.: "J.P.A. 303"
ejer: privat

Nr. 304 Stereokamera
format: 11x17 cm
optik: ?
kantnr.: ?
ejer: Danmarks Tekniske
Museum (brændt 1978)

Nr. 305 Småbilledkamera,
kasseform
format: 31x60 mm på
uperforeret 35 mm film
optik: mangler
beslag: messing
lukker: J.P.A.-konstruk-
tion
kantnr.: "J.P.A. 305"
bruger: rejsejournalist
Holger Rosenberg
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Fotomuseum

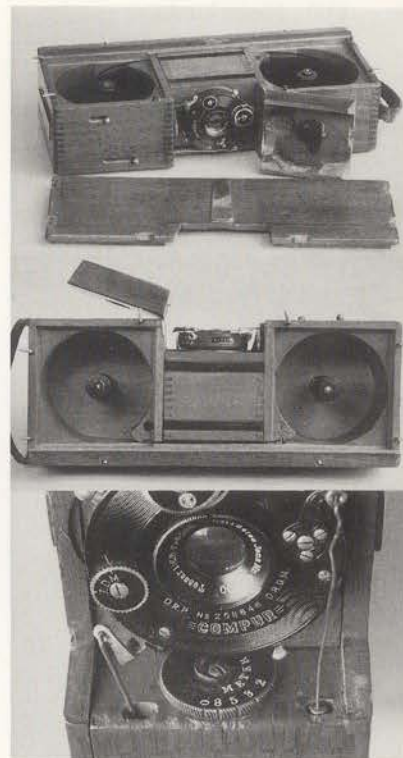
Nr. 309 Stereokamera med
saksekonstruktion

format 11x17 cm
optik: uden navn, mon-
teret bag lukker
hulblændere på skyder
lukker: J.P.A.'s egen
konstruktion
løs specialfod med stativ-
gevind
beslag: aluminium
kantnr.: "J.P.A. 309"
ejer: privat

Nr. 310 Stativkamera, med
hængslet forplade
format: 9x12 cm
optik: ingen
beslag: ?
kantnr., eller navnepl ?
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Tekniske Museum

Nr. 311 Småbilledkamera,
kasseform
format: 24 x 60 mm på
perforeret 35 mm kino-
film
optik: 2 plankonvekse
linser, symmetrisk sam-
mensat, messingindfat-
ning uden navn
(Denne optik er ifølge
brevveksling mellem Elfelt
og J.P.Andersen sammen-
sat af J.P.A. selv)
blændeangivelser: 1/5
1/8 1/10 1/15
lukker: J.P.A.'s egen
guillotinekonstruktion
fast tid på ca. 1/100 sek.
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 311"
bruger: Læge Holger
Børge, Helsingør
ejer: Danmarks Fotomu-
seum

Nr. 313 Småbilledkamera,
kasseform
format 31x60 mm på
uperforeret 35 mm film
optik: Carl Zeiss Jena,
Tessar 1: 6,3/65 mm
Nr. 403090 (fremstillet
1920)
lukker: Compur, 1-1/300
sek.
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 313"
bruger: rejsejournalist
Holger Rosenberg
Danmarks Tekniske Mu-
seum (indgået 5/7 1960 -
brændt 1978)

Nr. 315 Rejsekamera med
hængslet forplade
format: 12x16½ cm
optik: ?
beslag: messing
læderstrop til venstre
hånd
kantnr.: "J.P.A. 315"
bruger: Peter Elfelt
ejer: privat

Nr. 317 Rejsekamera med
hængslet forplade
format 12x16½ cm
optik: stereo uden navn
skiveblændere, jalousi-
lukker i objektivbrættet
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 317"
ejer: privat

Bemærk: 2 meget forskellige
kameraer er forsynet
med samme nummer !

Nr. 317 Småbilledkamera,
kasseform
format: 31x60 mm på
uperforeret 35 mm film
optik: enkel objektiv i
messingindfatning uden
navn
lukker: J.P.A.'s egen
guillotinekonstruktion
skydeblænde, med
følgende angivelser: 1/5
1/8 1/10 1/15
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 317"
ejer: Nationalmuseet
deponeret: Danmarks
Tekniske Museum

Nr. 318 Rejsekamera med
optisk bæk
format: 18x24 cm
optik: Carl Zeiss Goerz
Dagor 1:6,8/21 cm
Nr. 915555
beslag: messing
kantnr.: "J.P.A. 318"
bruger: Peter Elfelt,
København
ejer: Danmarks Tekniske
Museum

Nr. 319 Stereokamera med
hængslet forplade
format 11x17 cm
optik: monteret i J.P.A.-
lukker
skydeblænde med vær-
diangivelser: 1/10 1/12

1/24
beslag: messing
bælg: grøn
kantnr.: "J.P.A. 319"
ejer: Nordsjællandsk Fol-
kemuseum

Nr. 320 Stereokamera, med
hængslet forplade
format: 11x17 cm
optik: Roja v. Emil
Busch, Rathenow
Detektiv Aplanat No. 2A
F:6, alt i trækasse med
kassetter
På kartotekskortet er an-
givet, at det var det
sidste kamera Jens Poul
Andersen fremstillede.
Året angivet til 1920.
Dette har endnu ikke
kunnet bekræftes. Men
der er ikke hidtil fundet
kameraer med højere
nummer !
Danmarks Tekniske Mu-
seum (indgået 12/10
1966 - brændt 1978)

Opsamling:

Nr. 297 Rejsekamera
med optisk bæk
format: 18x24 cm
samt 13x18 cm
optik: Dobb. Rigonar
F.6,3/210 mm Rich.
Knoll, Leipzig nr. 9231
kantnr./navnepl. ?
ejer: privat

Her kan noteres nyopdagede J.P.A.
kameraer. Listen afsluttet 11 oktober 1994.

Samlet oversigt (1994) :

J.P.A. "Nellerød" - kameraer, kinoudstyr m.v.

		Illustration	
uden nr.	Stereokamera	9x18 cm	x s/h
uden nr.	Stereokamera	11x17 cm	x s/h
uden nr.	Stereokamera	12x16½ cm	x F
uden nr.	Kinofremviser	35 mm film	x F
97	Rejsekamera	26x31 cm	
104	Rejsekamera	18x24 cm	
114	Rejsekamera	18x24 cm	x s/h
119	Rejsekamera	26x31 cm	
120	Rejsekamera	26x31 cm	x F
129	Håndkamera	8x10 cm	x F
135	Rejsekamera	12x16½ cm	
140	Atelierkamera	24x24 cm	x F
153	Rejsekamera	13x18 og 18x24 cm	x F
156	Rejsekamera	18x24 cm	
161	Rejsekamera	26x31 cm	
163	Stereokamera	11x17 cm	
172	Løs bagramme	13x18 cm	
195	Rejsekamera	18x24 cm	
196	Rejsekamera	13x18 cm	
203	Stereokamera	11x17 cm	
204	Rejsekamera	12x16½ cm	
206	Rejsekamera	18x24 cm	
210	Rejsekamera	13x18 cm	
212	Stereokamera	11x17 cm	s/h + F
214	Rejsekamera	13x18 og 18x24 cm	
217	Løs bagramme	13x18 cm	
218	Stereokamera	11x17 cm	x F
221	Rejsekamera	13x18 cm	
225	Rejsekamera	26x31 cm	
228	Kassekam. u/bælg	12x16½ cm	
230	Stereokamera	11x17 cm	x F
232	Rejsekamera	12x16½ cm	x s/h
233	Rejsekamera	13x18 og 18x24 cm	
234	Rejsekamera	13x18 og 18x24 cm	x F
235	Panorama 360°	24,5 cm film	x F
252	Kinooptager	35 mm film	x F
252	Rejsekamera	12x16½ cm	
253	Rejsekamera	13x18 cm	x F
256	Hånd- og stativk.	9x12 cm	s/h + F
262	Kinogengiver	35 mm film	x s/h
265	Rejsekamera	13x18 cm	
266	Rejsekamera	12x16½ cm	
272	Kinogengiver	35 mm film	x F
273	Rejsekamera	12x16½ cm	x F
275	Atelierkamera	24x24 cm	
277	Kassekam. u/bælg	9x12 cm	x s/h
280	Kinooptager	35 mm film	x F
281	Rejsekamera	18x24 cm	x s/h
282	Stereokamera	11x17 cm	x s/h
290	Rejsekamera	12x16½ cm	s/h + F
291	Forlængertubus	9x12 cm	

292	Stereokamera	11x17 cm	
296	Rejsekamera	12x16½ cm	x F
297	Rejsekamera	13x18 og 18x24 cm	
303	Rejsekamera	12x16½ cm	
304	Stereokamera	11x17 cm	
305	Småbilledkamera	35 mm uperf.film	x F
309	Stereokamera	11x17 cm	x F
310	Stativkamera	9x12 cm	
311	Småbilledkamera	35 mm kinofilm	x F
313	Småbilledkamera	35 mm uperf.film	x F
315	Rejsekamera	12x16½ cm	
317	Rejsekamera	12x16½ cm	
317	Småbilledkamera	35 mm uperf.film	x s/h
318	Rejsekamera	18x24 cm	
319	Stereokamera	11x17 cm	x F
320	Stereokamera	11x17 cm	x F

Kameraformater:

8x10 cm	1 stk.
9x12	3
11x17	13
12x16½	13
13x18	5
18x24	7
13x18 - 18x24	5
26x31	5
Kinooptagere	2
Kinogengivere	3
Panorama 360°	1
Atelierkameraer	2
35 mm kameraer	4
Forlængertubus	1
Løse bagrammer	2
	67 stk.

J.P.A. benytter samme nummer to gange - ved 252 og 317. 18x24 cm kameraer er undertiden forsynet med bagstykke til 13x18 cm formatet. Stativer kan have samme nummerering som kameraet. Løssalgstativer har ikke nummer. Dette gælder også stereobetragtere, rullefilm-kassetter m.v.

J.P.A. har benyttet to størrelser typer til indhugning. Det mindste sæt har åbenbart manglet et "J", idet der bruges et "I" i stedet.

Tre kameraer og en kinofremviser er ikke forsynet med nummer. Der er her tale om tidlige konstruktioner.

Vi har ikke mange holdepunkter for hvornår de enkelte kameraer er fremstillet. Indtil nu er kun fem tidspunkter kendt. Det første kamera fremstiller Jens Poul Andersen i 1866. I 1890 laver han nr. 140. Nr. 232 er fra 1898 - evt. året før. Og i 1904 færdiggøres nr. 275 ifølge angivelsen på navnepladen. Småbilledkameraerne er ifølge korrespondancen mellem J.P.Andersen, Peter Elfelt og Holger Rosenberg bygget i årene 1917 til 1924.

Stereokameraer er formatangivet til 11x17 cm. Dette er en upræcis angivelse, idet disse mål kan variere. Nogle kassetter kan ikke tage længere plader end 16 eller 16½ cm. Prislisten fra århundredskiftet angiver kun formaterne 8½x16 - 8½x17, samt 9x18 cm. Måske har man tilskåret pladerne selv. 12x16½ og 13x18 cm er også brugt som stereoformat.

Følgende kameraer brændte i 1978 på Danmarks Tekniske Museum: 204-206-233-252-253-304-313-320.

Dansk Fotohistorisk Selskab
Teglårdsvej 308
Postboks 49
3050 Humlebæk
4219 2299

Danmarks Fotomuseum
Musemsgade 28
7400 Herning
9722 5322

Nordsjællandsk Folkemuseum
Helsingørgade 65
3400 Hillerød
4226 4379

Kr. 80,- incl. moms.

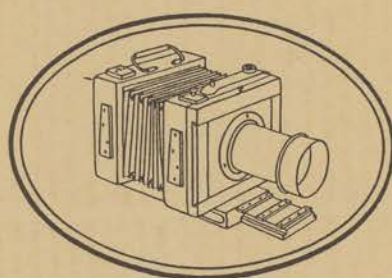
Udgivet med støtte af Kulturministeriets bevilling til de almen kulturelle tidsskrifter.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af skriftet, eller dele deraf, er kun tilladt efter skriftlig tilladelse fra Dansk Fotohistorisk Selskab. Oktober 1994.

No part of this publikation may be reproduced in any form without permission in writing from the Copyright holder. Copyright D.F.S. All righ reserved under international Copyright Convention.

ISBN 0107-6329-Danmark

Tryk: PE offset & Reklame A/S, Varde
Omslag 200 gr. Ind. 135 gr. matbestrøget Bipir-papir

Dansk Fotohistorisk Selskab